

KERK IN EEN VERANDEREND GETIJ

Theo Leene

50 jaar
Landelijk Verband van Commissies van Beheer
van de Gereformeerde Kerken in Nederland
1952 - 2002

INHOUD

	Pag.
Wat eraan vooraf ging	5
Voorwoord	6
Afscheiding, Doleantie, Vrijmaking en daarna	9
De staat en het beheer in de kerk	19
Van Kerkelijke Kas tot Commissie van Beheer	33
Landelijk Verband van Commissies van Beheer	43
Kosters en predikanten	81
Kerkbouw	110
Geldwerving	128
Samen-op-Weg	138
Tenslotte	149
Verantwoording	151
Bestuursleden Landelijk Verband	152

WAT ERAAN VOORAF GING

Het beheren van een kerk is geen eenvoudige zaak. De beheerders zijn vrijwilligers die met die taak gedurende een aantal jaren worden belast. Daarbij komen er veel vragen naar boven. Wat kunnen we doen, wat mogen we doen, waar moeten we aan denken bij het beheren, hoe lost een andere kerk de problemen op waar wij nu tegen aan lopen? Het Landelijk Verband van Commissies van Beheer tracht de helpende hand te bieden en mee te denken in het vinden van oplossingen voor de vele problemen waar de beheerders voor gesteld worden, en doet dit nu al vijftig jaar. Binnen de kerk en ten dienste van die kerk, maar toch los daarvan. Een aparte vereniging waarvan de leden niet eens geregistreerd zijn, maar die al vijftig jaar bestaat.

Het ontstaan van het Landelijk Verband van Commissies van Beheer is niet los te zien van het ontstaan van de Gereformeerde Kerken. Een stukje kerkgeschiedenis die begint bij de Afscheiding en de Doleantie waaruit tenslotte de Gereformeerde Kerken zijn ontstaan, is eigenlijk voor dit boekje onmisbaar.

Een kerkelijke afscheiding is zeer ingrijpend, heeft grote gevolgen en laat nog tientallen jaren zijn sporen na. Het brengt niet alleen scheiding in kerken, maar ook in families en gezinnen, in sociale contacten en gemeenschappen en dat is zelfs na vele jaren nog voelbaar.

Kerken hebben hun plaats in de Nederlandse samenleving. Een plaats die in de afgelopen jaren steeds bescheidener geworden is. Ook in de verhouding tussen Kerk en Staat is er in de loop van de geschiedenis veel veranderd. Van een apart Departement voor de Eredienst in de negentiende eeuw tot de afschaffing van de Wet op de Kerkgenootschappen in 1983. Voor de Wet op de Kerkgenootschappen kwam in de plaats de algemeen geldende Wet op de Openbare Manifestaties, een wijziging die kenmerkend is voor de wijziging in de verhouding tussen Kerk en Staat. Ook die verhouding heeft invloed op het beheer in de kerken.

VOORWOORD

EEN JUBILEUM IN PERSPECTIEF

50 jaar bestaat het Landelijk Verband van Commissies van Beheer. Daaraan zal niemand binnen de kring van beheerders stilzwijgend voorbij willen gaan. Terugblikkend op een halve eeuw kerkbeheer wordt een zeer levendige kerkgeschiedenis zichtbaar. Het beheer van geldmiddelen en goederen stond en staat steeds ten dienste van het werk in onze kerken en volgt ook de ontwikkeling binnen de kerken. Het beheer kan en mag nimmer doel op zichzelf zijn en was dat ook niet. De terugblik laat een zeer levendige kerkgeschiedenis zien. Een geschiedenis van strijd over de betekenis van Schrift en Belijdenis. Vele discussies en rechtszaken over de kerkelijke eigendommen met alle diepe emoties die daarbij horen. Het was ook een zoektocht naar de benodigde geldmiddelen om het werk steeds beter te kunnen doen. Strijd ook om posities binnen onze kerken, ook als het ging om de rol van commissies van beheer daarin.

Op onnavolgbare wijze beschrijft Theo Leene, die vele jaren administrateur was van ons Landelijk Verband, de voorbije 50 jaren. Hij kan putten uit een rijke kennis en heeft zich verdiept in de vele documenten die binnen en buiten het secretariaat beschikbaar waren. Wij zijn hem en allen die hem bij het schrijven van dit jubileumboek terzijde stonden, oprecht dankbaar.

Wij gaan een nieuwe periode in. Een periode die opnieuw ongewis zal zijn als het gaat over geloofsvragen en over de manier waarop het beheer in onze kerken zal worden gevoerd. In samenwerking met andere kerken zullen de Gereformeerde kerken zeker nog jaren blijven bestaan en van belang is hoe iedere keer weer op eigentijdse wijze inhoud gegeven kan worden aan een Gereformeerde identiteit. De kernvraag zal blijven hoe op velen een zodanig beroep kan worden gedaan dat in de breedte van onze kerken sprake zal zijn van kerken die het geloof uitstralen in de omgang met elkaar en in hun optreden in de samenleving. Kerken die jongeren en ouderen aanspreken. Om dat werk te kunnen doen zullen zeker nieuwe wegen gezocht moeten worden. Nieuwe wegen in de eredienst, in het vieren en in het pastoraat. Kerkgebouwen en daarbij behorende ruimten zullen blijven, maar daarnaast is het denkbaar dat ook ingezet moet worden op het samen met anderen beheren van ruimten waar de kerken acte de présence geven. Dat vraagt vernieuwing van de wijze waarop onze beheerstaak wordt ingevuld in de toekomst. Een beheerstaak die het Landelijk Verband graag vervult in goede samenwerking met kerkelijke organen maar wel in volstrekte onafhankelijkheid. Samen met anderen en gelukkig steeds meer vanuit de basis en de regio, waarbij landelijk een beleidsondersteunende rol wordt vervuld, gericht op de vraag van onze leden. Steeds nadrukkelijker samen met de Vereniging van Kerkvoogdijen en waar mogelijk naar we hopen ook met Evangelisch-Lutherse beheerders.

Wij vieren ons jubileum. We kijken terug in het perspectief van de toekomst. Dat doen we in grote dankbaarheid aan Hem die het al regeert. Namens het bestuur van het

Landelijk Verband spreek ik de hoop uit dat velen met ons dit jubileum mee zullen vieren en in de toekomst mee zullen blijven doen.

Evert Wiersema,
Voorzitter van het Landelijk Verband van Commissies van Beheer

AFSCHEIDING, DOLEANTIE, VRIJMAKING EN DAARNA

Er valt niet aan te ontkomen om aan het begin van dit boekje iets te zeggen over het ontstaan van de Gereformeerde Kerken en in verband daarmee over de kerkelijke bewegingen in de negentiende eeuw die in de geschiedenis bekend zijn geworden onder de begrippen Afscheiding en de Doleantie. Immers, daaruit zijn de Gereformeerde Kerken in Nederland voortgekomen. Vervolgens heeft zich binnen de Gereformeerde Kerken nog een afscheiding voltrokken, de Vrijmaking in het jaar 1944. Het waren die gebeurtenissen die de geschiedenis van de Gereformeerde Kerken markeren.

Aan het begin van de negentiende eeuw was de vaderlandse Hervormde Kerk, toen nog Gereformeerde Kerk geheten, behoorlijk in verval geraakt. De ‘rechte prediking’ werd volgens velen lang niet overal gehoord en vele kerkleden zochten hun toevlucht bij oefenaars, in gezelschappen en bij dierbare oude schrijvers. Door het Algemeen Reglement, de orde van de kerk, die in 1816 werd bekrachtigd door de koning Willem I, werd de bestaande leervrijheid in de hand gewerkt door een nieuwe proponentenformule die nieuwe predikanten een grote vrijheid van leer verschafte. In wijd verspreide brochures, onder andere een zoals geschreven werd door de Haagse predikant Dirk Molenaar, werd vastgesteld dat de Hervormde Kerk niet meer Hervormd was en werd min of meer gesuggereerd om kerken en goederen te verdelen tussen hen die van leer veranderd waren en die Gereformeerd wilden blijven. De veel gelezen en vaak herdrukte brochure deed de ogen van vele kerkleden openen.

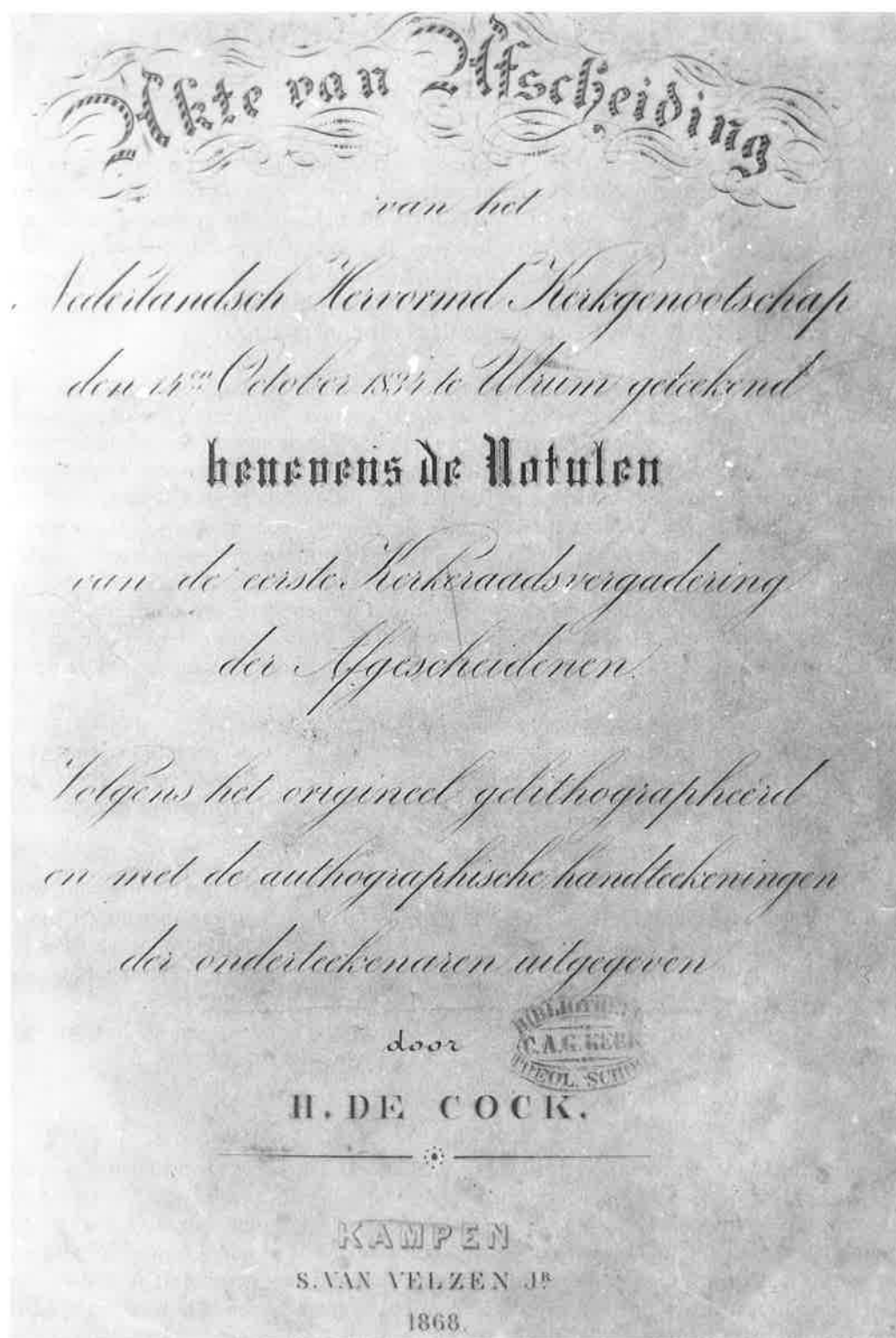
In het noorden van het land stuurde een aantal gelovigen nog een adres naar de synode met de vraag of men zich naar de oude Gereformeerde leer wilde voegen. Zo niet, dan zou men gedwongen zijn om zich los te maken. De synode verwierp de verlangde exegese en vond de gesuggereerde boedelscheiding heel duidelijk een aantasting van orde en eendracht in de kerk.

Ds. Hendrick de Cock van Ulrum, een nogal impulsief man, ging het conflict aan, wat leidde tot een schorsing. De kerkleden die zich afscheidden mochten niet langer meer gebruik maken van de bestaande kerkgebouwen, maar moesten elders onderdak zoeken. Maar ook dit werd niet toegestaan. Als ‘Associaties’, ofwel godsdienstoefeningen, bijgewoond werden door twintig of meer personen, dan werden die verboden.

In 1831 werd J. Mugge, stuurman te Nieuwe Pekela, veroordeeld wegens het houden van een ‘geestelijke oefening’ in zijn eigen huis. Zelfs dat was niet toegestaan.

AFSCHEIDING

Uiteindelijk leidde een en ander tot een afscheiding. De kerkenraad van Ulrum was de eerste die daartoe besloot, op 13 oktober 1834. Men scheidde zich af van “de synodale Hervormde of liberale kerk, om weder te keren tot de gronden onzer vaders”. Zij betuigden zich in alles te houden aan Gods Woord, de drie Formulieren van Enigheid en de aloude kerkelijke liturgie en men beschouwde de al een jaar geschorste predikant De Cock als hun wettig geroepen en geordende herder en leraar. Bovendien maakten zij aanspraak op het kerkgebouw en de andere kerkelijke goederen. De regering beschouwde dit

als een zonderlinge pretentie en trad aanstonds op als handhaafster van de rechten van de Hervormde Kerk en de “gevestigde kerkbesturen”.

Er werd een detachement militairen naar Ulrum gestuurd en aldaar ingekwartierd met de bedoeling te verhinderen dat de afgescheidenen hun diensten zouden houden in het kerkgebouw. Ds. De Cock werd afgezet en werd zelfs gevangen gezet, en zo zou het veel meer predikanten vergaan die zijn voorbeeld volgden. De bedreigingen hielpen echter niet. Het aantal gemeenten dat zich bij de Afscheiding aansloot bedroeg al snel meer dan honderd. Toch sloten slechts weinig predikanten zich bij de beweging aan. Wellicht speelde mee dat zij beducht waren om hun inkomen kwijt te raken.

Omstreeks 1836, twee jaar later dus, bedroeg het aantal afgescheidenen ongeveer twintigduizend. In datzelfde jaar kwamen de afgescheiden kerken in Amsterdam bijeen onder de naam van de “Christelijk Gereformeerde Kerken onder het kruis in Nederland”. Zij stuurden een adres naar de regering om beschouwd en erkend te worden als de enige Gereformeerde Kerk. Dit viel slecht bij de ministers van het departement voor de Hervormde Eredienst en Justitie en er werden zelfs plannen beraamd om bij Koninklijk Besluit het, wat beschouwd werd als “nieuwe” kerkgenootschap te ontbinden en nog strengere strafbepalingen toe te passen dan al gebeurde. Zover is het echter niet gekomen. Vanuit de rechterlijke macht (de balie van Amsterdam) kwam ernstige kritiek op de voorgenomen regeringsmaatregelen en men moest daarop terugkomen.

In een Koninklijk Besluit van 5 juli 1836 werd omschreven aan welke voorwaarden voor erkenning van een gemeente van Afscheidenen kon plaatsvinden. Daartoe moest zich in een bepaalde plaats een ‘enigszins aanmerkelijk aantal personen’ met een individueel ondertekend adres zich tot de koning richten, met de belofte, zelf voor hun eredienst en de armen te zullen zorgen en nimmer aanspraak te zullen maken op enige bezittingen, inkomsten of rechten — waaronder de titel van de Hervormde of Gereformeerde Kerk. De koning voegde daar zelf nog aan toe dat als een aantal afgescheidenen (boven het getal van twintig) op een bepaalde plaats wilde samenkomen, zij daartoe met opgaaf van plaats en tijd van samenkomst, maar ook met opgave van naam en woonplaats van de deelnemers, vergunning moesten vragen aan de plaatselijke bestuurders. Dit laatste bleek een probleem te zijn. Niemand van buiten de burgerlijke gemeente mocht bij een dergelijke samenkomst aanwezig zijn en de aanvraag moest individueel bij gezegeld rekest worden aangevraagd. Een zeer bureaucratische en omslachtige procedure, die nooit vol te houden was. Het resultaat was dat de vervolgingen gewoon door gingen. Alleen al de naam ‘Gereformeerde Kerk’ was een belemmering om een samenkomst te beleggen. Toen men deze naam liet vallen en vervolgens toestemming vroeg voor samenkomsten van de ‘christelijke afgescheiden gemeente’ leek het er even op dat de bezwaren van regeringswege zouden vervallen. In de praktijk bleek dit echter zeker niet het geval te zijn, en op allerlei manieren werden de afgescheidenen door allerlei gerechtelijke procedures verhinderd om samen te komen. Dit ging een tiental jaren door. Koning Willem II maakte er op het laatst een einde aan. De laatste vonnissen tegen de afgescheidenen werden in 1847 in cassatie door de Hoge Raad vernietigd.

Een zekere Grietje beschrijft de situatie in Bunschoten-Spakenburg in 1836:... 'ook in onze plaats schijnt het of de vervolging naderd. Er is een blad van den gouverneur gekomen dat alle vrijheid ontzegd, als dat er niet dan dadelijk afgescheidene inwoonders van ons dorp bijeen mogen zijn. Doch allen hebben geweigerd het na te komen. Wat hierop volgen zal is bij de Heere bekend. Wij verwachten niet veel goeds, want de Burgemeester openbaard zich vijandig te zijn...'. Enkele weken daarna worden de afgescheidenen belast met de inkwartiering van een groep van 28 soldaten, aan wie zij kost en inwoning moeten verschaffen. Een 'bezetting' die ruim vier jaar zal duren! De uitwerking is echter gering. Na een jaar is het aantal afgescheidenen met 100 leden gegroeid. Men tracht ook op allerlei manieren 'de vijand' te slim af te zijn. De veldwachter, Dirk 'de booi', telt volgens zijn instructies ijverig de bezoekers van de godsdienstoefeningen. Hij ziet echter nooit meer dan 19 personen binnen stappen... daarna vertrekt hij weer.

In 1853 werd de Wet op de Kerkgenootschappen aangenomen waarbij geen voorwaarden meer werden gesteld voor erkenning. De afgescheiden kerken konden hun gang gaan.

Leergeschieden leidden binnen de afgescheiden kerken tot verdere kleine afsplitsingen van zeer conservatieve groeperingen, die later weer ongedaan werden gemaakt. Het besluit om de kerkelijke opleidingen samen te voegen in één Theologische Hogeschool in Kampen in 1854 heeft in belangrijke mate bijgedragen aan grotere samenwerking van de afgescheiden kerken.

Van belang is wel te weten dat de afgescheiden kerken voor wat betreft hun voorzieningen steeds van de grond af aan moesten beginnen. Het waren over het algemeen 'kleine luyden' die over weinig middelen beschikten. Men kon geen aanspraak maken op kerkgebouwen of andere bezittingen, zelfs niet als een grote meerderheid van een plaatselijke gemeente zich afscheidde. Alle processen die daarover werden gevoerd vielen in het nadeel uit van de afgescheidenen.

DOLEANTIE

Een tweede belangrijke beweging, waarbij een aantal kerkenraden van Hervormde gemeenten braken met de 'synodale bestuursorganisatie' vond plaats in 1896.

In de Hervormde Kerk was een belangrijk deel van de Gereformeerde gezindte niet meegegaan met de afscheiding van 1834, maar de bezwaren tegen de moderne leeropvatting in veel gemeenten bleef ook in de Hervormde Kerk onverminderd aanwezig. Een terugkeer naar een duidelijke binding aan de belijdenis bleek teveel gevraagd. Integendeel de Hervormde synode stelde alles in het werk, zo scheen, om de wettelijke bestaande leervrijheid nog te vergroten.

In 1875 werd door de synode uitgesproken dat de 'handhaving der leer', geen kerkrechtelijke betekenis had. In 1882 werd vervolgens in de proponentenformule (de verklaring die alle aankomende predikanten dienden te ondertekenen), elke verwijzing naar Schrift

H. de Cock, als Gereformeerd leraar beroepen te Ulrum in 1825

en Belijdenis geschrapt en slechts de belofte geëist dat men 'de belangen van het Godsrijk en in overeenstemming hiermede die van de Nederlandse Hervormde Kerk' zou behartigen. Veel kerkenraden eisten echter bovendien dat predikanten hun instemming zouden betuigen met de Drie Formulieren van Enigheid. In verband met deze kwestie werd in Amsterdam een vergadering belegd op 11 april 1883 die bezocht werd door ongeveer 250 kerkenraadsleden uit het gehele land. Op de vergadering werd uitgesproken 'dat men het huidige kerkverband mocht en moest verbreken als de kerken belet zouden worden overeenkomstig haar belijdenis Jezus als Koning in zijn kerk te eren'. Het was de basis van een conflict dat wederom tot een afscheiding zou leiden.

De kerkenraad van Amsterdam wilde per se bij het inschrijven van een lidmaat een verklaring die zich niet beperkte tot een bewijs van goed zedelijk gedrag.

Het provinciale kerkbestuur gelastte de kerkenraad de attestatie uit te reiken zonder enig onderzoek naar de geloofsovertuiging van de aanvrager.

De kerkenraad weigerde, werd op grond hiervan geschorst en daarop brak de kerkenraad op 16 december 1886 met het synodale bestuur.

Het was niet de enige oorzaak van de breuk, er waren meer geschillen met het synodale bestuur, maar het was wel de directe aanleiding. Het was ook niet de enige kerkenraad die met het synodale bestuur brak. Veel kerkenraden hadden net zoals in Amsterdam problemen met het synodale bestuur. Men belegde een kerkelijk congres van 11-14 januari 1887 waar tal van kerkenraden bijeen kwamen en daar werd door velen besloten het voorbeeld van Amsterdam te volgen. Men brak met de synode en ging verder als Nederduits Gereformeerde Kerk.

De grote voorman van destijds was dr. Abraham Kuiper, die niet alleen op kerkelijk terrein maar later ook in de politiek en het onderwijs een belangrijke plaats zou innemen.

Er volgde opnieuw een tijd van veel processen om gebouwen en goederen. Processen die allemaal in het nadeel van de afgescheiden gemeenten uitvielen.

Zelfs in Reitsum waar het besluit om zich los te maken van het synodaal verband met algemene stemmen was genomen, bepaalde de rechter dat de eigendommen bleven toebehoren aan de Hervormde gemeente. Het was een herhaling van wat zich tijdens de afscheiding van 1834 al had voorgedaan. En het zijn misschien wel juist die processen om de kerkgebouwen, die de grootste verwijdering tussen Hervormden en Gereformeerden hebben veroorzaakt.

De geschiedenis gaat door. In 1892 kwam een grote vereniging tot stand tussen een deel van de Christelijk Gereformeerde Kerken die tijdens de afscheiding van 1834 waren ontstaan en de kerken die ten gevolge van de Doleantie in 1886-1887 onder de naam van Nederduits Gereformeerde Kerken verder gingen. Uit die vereniging van kerken zijn de Gereformeerde Kerken in Nederland gevormd.

Het is niet de bedoeling om uitvoerig en tot in detail in te gaan op alles wat zich in de loop van de jaren aan problemen op het kerkelijk erf heeft afgespeeld, maar het zijn deze

Boerderij te Hattemberbroek waar Afscheidenen vergaderden

beide grote bewegingen, Afscheiding en Doleantie geweest, die voor de ontstaansgeschiedenis van de Gereformeerde Kerken bepalend zijn geweest.

Van groot belang was hierbij de rol die de overheid heeft gehad. De verhouding tussen Kerk en Staat lag destijds heel anders dan nu. In een volgend hoofdstuk wordt hierop terug gekomen. Een gemeente die zich afscheidde van de Nederlandse Hervormde Kerk, dat kon eigenlijk niet. Duidelijk was ook dat, als het gebeurde, men de aanspraak op de kerkelijke bezittingen verloor.

VRIJMAKING

De Gereformeerde Kerken hebben zelf nog één grote afscheiding meegemaakt. Een conflict over de leer, dat zich afspeelde tijdens de oorlogsjaren en dat in 1944 de schorsing ten gevolge had van twee hoogleraren aan de Theologische Hogeschool in Kampen, de professoren Greydanus en Schilder. Een deel van de Gereformeerde Kerken stond achter de beide geschorste hoogleraren en maakte zich los van het kerkelijk verband. De Gereformeerde Kerken onderhoudende art. 31 K.O. ontstonden. Voor veel kerkleden was het onbegrijpelijk dat het, tijdens de oorlogsjaren en terwijl Nederland door de Duitsers

was bezet, tot een kerkscheuring kon komen, maar het feit lag er. Ook bij deze afscheiding, die de naam 'Vrijmaking' zou krijgen, werd het bezit van de gebouwen en goederen een belangrijk punt. Dit verliep echter anders dan tijdens de Afscheiding en de Doleantie. Ook het geschilpunt van de eigendommen heeft, net zoals in de tijd van Afscheiding en Doleantie in de verhouding tussen hen die met de vrijmaking mee gingen en de kerkleden die dat niet deden, tot veel verbittering aanleiding gegeven. Het waren veelal zeer op de kerk betrokken gezinnen die zich afscheidde, maar hetzelfde gold voor hen die binnen de Gereformeerde Kerk bleven. Mensen die veel van hun kerk hielden, daar gedoopt waren, getrouwd waren, hun kinderen hadden laten dopen, maar die daar nu niet meer zouden komen. Dat een deel het recht verloor om in hun eigen kerkgebouw te blijven kerken, stemde bitter. Verhoudingen in gezinnen en bestaande vriendschappen werden verbroken. Kerkgangers die op weg naar hun eigen kerkgebouw elkaar passeerden groetten niet meer maar wendden het hoofd af alsof ze vreemden voor elkaar waren.

De geschillen om de gebouwen konden na de Vrijmaking in 1944 hoog oplopen. Opnieuw werden over en weer kerken en kansels bezet, en processen gevoerd. Op enkele plaatsen was het mogelijk tot een minnelijke schikking te komen en het bezit te delen. Helaas ging dat niet overal zo en moest het voorgelegd worden aan de rechter. Het uitgangspunt van de rechter voor het toewijzen van de bezittingen was wat de wettige kerkenraad besloten had. Als de kerkenraad in meerderheid besloten had met de Vrijmaking mee te gaan, dan behield men het kerkgebouw.

Het was een direct gevolg van de structuur van de Gereformeerde Kerken, die aan de plaatselijke gemeente een grote zelfstandigheid toekent. Het gevolg was dat in verscheiden plaatselijke kerken, als Groningen, Amersfoort, Enschede, Zuidhorn, Mariënborg, Wormer en Harlingen de Gereformeerde Kerk opnieuw moest gaan bouwen. Ook in deze situaties werden talrijke processen gevoerd om het bezit van de kerkelijke goederen, die tot in 1956 voortduurden.

Op 18 april 1956 werd er nog door het Hof in Arnhem vonnis gewezen in het proces om de kerkelijke goederen van de Gereformeerde Kerk van Hasselt. Het gerechtshof had een drietal deskundigen gevraagd een advies uit te brengen en sloot zich bij zijn uitspraak bij dit advies aan. Van belang was volgens het Hof de *theologische* verbondenheid van de plaatselijke kerk aan het kerkverband. Volgens het Hof bestond er niet een *volledige gebondenheid* van de plaatselijke kerk aan het kerkverband, doch een *beperkte*. Het Hof kende aan een plaatselijke kerk het recht toe om zich los te maken. De Gereformeerde Kerk van Hasselt werd veroordeeld tot het betalen van de proceskosten.

NA DE OORLOG

De Gereformeerde Kerken in Nederland groeiden na de Tweede Wereldoorlog sterk uit van zo'n 625.000 in 1946 tot zo'n 870.000 leden en ruim 1000 predikanten in het begin van de zeventiger jaren. Daarna begon het ledental af te nemen, en in het jaar 2000 waren er nog ongeveer 670.000.

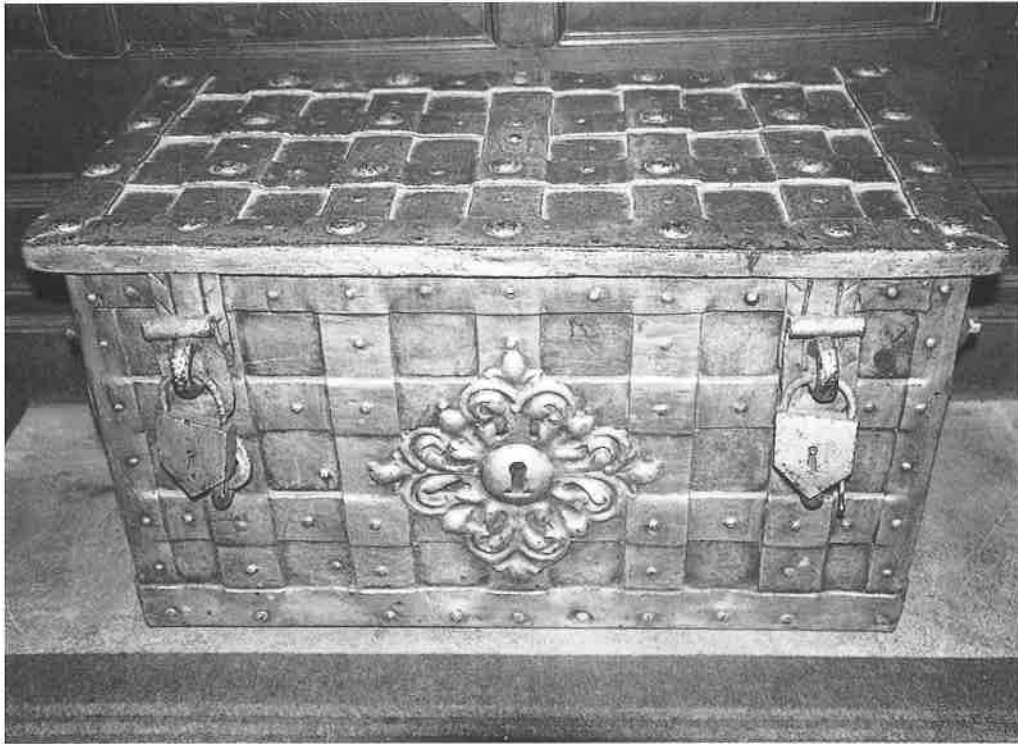

Godsdienstig gezelschap in de Achterhoek (Foto naar schilderij)

Het ledental nam in de zestiger jaren toe met gemiddeld 1,5 pct. per jaar, bleef vrij stabiel in de jaren zeventig en begon toen te dalen. In de jaren tachtig en negentig is de afname bijna 2 pct. per jaar, waardoor het ledental rond het jaar 2000 zelfs al weer kleiner is dan in 1952, het jaar waarin het Landelijk Verband werd opgericht. In percentages van de Nederlandse bevolking is de terugloop nog duidelijker. In 1947 rekende 9,7 pct. zich tot het Gereformeerde volksdeel, in het jaar 2000 is het percentage gezakt tot onder de 4 pct.

De bovenplaatselijke organisatie van de Gereformeerde Kerken in Nederland is in de laatste vijftig jaar sterk gegroeid. Op 19 september 1946 werd er een algemeen Kerkelijk Bureau ten behoeve van de kerken ingesteld dat aanvankelijk slechts voorbereidend werk deed voor de landelijke vergaderingen. Veel werkzaamheden werden in de daarop volgende jaren echter gecentraliseerd en dat betekende ook een sterke uitbouw van het Algemeen Kerkelijk Bureau van het Landelijk Centrum, later ook van provinciale bureaus.

In 1975 werd het Dienstencentrum van de Gereformeerde Kerken in Leusden betrok-

Schatkist uit de Hervormde kerk van Serooskerke (Walcheren). Een eeuwenoude kluis in de kerk.

ken. Het Samen op Weg proces resulteerde in een verdergaande samenwerking ook landelijk. In het najaar van 1999 werden de dienstencentra van de drie SoW-kerken opgeheven en volgde de verhuizing naar het Landelijk Dienstencentrum van de SoW-kerken in Utrecht, dat op 1 december van hetzelfde jaar in gebruik genomen werd. In het hoofdstuk dat handelt over Samen-op-Weg, wordt daar nader op teruggekomen.

DE STAAT EN HET BEHEER IN DE KERK

Bestuur en beheer in de kerk zijn twee zaken die met elkaar samenhangen, maar toch een verschillende inhoud hebben. In de Nederlandse Hervormde Kerk is het beheer toevertrouwd aan het college van kerkvoogden; de kerkenraad heeft een andere taak. De Gereformeerde Kerken in Nederland kunnen, volgens hun kerkorde, het beheer van de stoffelijke aangelegenheden van de kerk toevertrouwen aan een commissie van beheer die aan hem (de kerkenraad dus) verantwoording schuldig is. En hoewel vrijwel alle Gereformeerde kerken het beheer overlaten aan de commissie, is het geen verplichting.

Het beheer van de kerken is in de afgelopen eeuwen sterk veranderd. Het is goed om na te gaan hoe het destijds was en hoe het beheer in de loop van de tijd geworden is.

BEHEER IN DE MIDDELEEUWEN

Prof. dr. K. Dijk vertelde er over tijdens een toespraak op de jaarvergadering op 2 mei 1956: "Ik vind het jammer dat in ons kerkelijk leven veel te veel vergeten is wat het Convent van Wezel, de eerste kerkelijke vergadering van 1568, over het beheer in de kerk heeft bepaald. Dit Convent dat (en hoe progressief) ook diaconessen begeerde in de dienst der barmhartigheid, heeft in Hoofdstuk V, waarin gehandeld wordt over de diakenen, geschreven:

'Voorts zal het ook nodig zijn, behalve deze diakenen, nog andere goede mannen, die van een beproefd geloof en levenswandel zijn, met voorzichtige keuze bijeen te zoeken, die de bezoldiging der dienaren en wat voorts tot het gebruik van de dienst (des Woords) nodig zal zijn verzamelen zullen... (enz.)

'De aanbeveling van het Convent werd niet opgevolgd. Na 1572 hebben de kerken in ons land de verzorging der goederen aan de overheid overgelaten, en zorgt de staat voor het 'brood der kerk'. Pas eeuwen later kwam hier verandering in.

Nog in het begin van de negentiende eeuw hadden de kerkenraden weinig te vertellen over beheerszaken. De overheid zorgde voor de kerk en betaalde die ook. Traktementen en pensioenen, schoolgelden en studiekosten, maar ook de weduwen der predikanten werden betaald door de regering. Daarnaast waren het de gebouwen en de goederen die beheerd moesten worden en daarvoor werden plaatselijk 'kerkmeesters' aangesteld, die gecontroleerd werden door de plaatselijke overheid, de ambachtsheer of 'eigenerfden' (grondeigenaren), waarvan ook de baten verkregen werden. Soms werden er speciale belastingen geheven, op brandstof, maar ook op drank, om de kosten van de 'kerkfabriek' te betalen. Dat gebeurde eigenlijk nooit door middel van collecten. Tijdens de erediensten werd er vrijwel nooit gecollecteerd voor 'de kerk' maar uitsluitend voor de armen. De kerkenraden hadden over het beheer weinig in te brengen, alleen betreffende de diaconale besteding van gelden kon men meepraten. De verzorging van de armen was vooral een verantwoordelijkheid van de kerk.

Deze situatie bleef zo tot het einde van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden in 1795. Het gezag dat daarna ontstond wenste echter geen 'publieke religie' meer te

erkennen en dat hield ook in dat er snel een einde moest komen aan de bevoorrechte positie die de Hervormde Kerk genoot.

Nog in de achttiende eeuw waren kerk en staat nauw met elkaar verbonden. Aan die verbintenis kwam in 1796 een einde. De Nationale Vergadering bepaalde dat ...‘de afscheiding van Kerk en Staat noodzakelijk is’. Daarom kon geen ‘bevoorrechte noch heerschende kerk in Nederland ...meer geduld worden’. Het waren in feite loze woorden, want in de snel opeenvolgende parlementen waren het de dominees, theologen en priesters die voor een belangrijk deel de dienst uitmaakten. Men sprak dan ook wel van de kerkelijke neutrale staat die zich niet zozeer bezig hield met de leer, maar wel met de godsdienst als ‘een samenstel van pligten welke ons, ter bevordering van ons eigen welzijn, door het Opperwezen is voorgeschreven’, zeker ook met het veilig stellen van de financiële voorrechten.

Formeel echter moesten kerk en staat gescheiden worden en de kerk moest zichzelf maar zien te bedruipen. Geen heffingen meer op opbrengsten van het land, op drank en turf ten bate van de kerk. De eigendomsrechten van de kerk op landerijen en gebouwen moesten worden herzien. Bestaande uitkeringen van traktementen en pensioenen zouden worden voortgezet, maar in nieuwe situaties werden die niet meer gegarandeerd.

Het waren radicale maatregelen, die echter moeilijk uitvoerbaar bleken en slechts enkele jaren later, in 1801, werden de besluiten al weer teruggedraaid. De betaling van traktementen en pensioenen werd normaal voortgezet en ook de eigendom van de gebouwen kwam weer bij de kerken te liggen. Nederland werd een koninkrijk en de katholieke Lodewijk Napoleon kwam aan het bewind.

De regering werd, doordat ons land werd ingelijfd bij Frankrijk, min of meer ingericht volgens het model zoals de Franse keizer had ingevoerd. Voor de kerken in Nederland had dat echter geen grote gevolgen. De ambtenaren lieten de zaken doorgaan zoals het was. Wel kregen de Katholieken, vooral in het zuiden van het land, nu wat meer armslag en kregen zij in verschillende plaatsen ook hun kerkgebouwen terug. In Den Bosch was het bijvoorbeeld de St. Jan die nu weer in katholieke handen overging.

De openbare middelen werden echter schaarser en betalingen aan kosters, voorzangers en organisten kwamen in het vervolg ten laste van de eigen gemeente.

De predikanten hadden het in de meeste gevallen niet best. Weliswaar was er de toezegging van het traktement dat door de overheid betaald zou worden, maar vaak kwam dat traktement niet of werd het soms erg laat uitbetaald. De plaatselijke gemeenten moesten het nodige zelf opbrengen en desnoods het traktement maar voorschieten. Ook op het onderhoud van kerken moest zwaar worden bezuinigd.

HET BEHEER IN DE NEGENTIENDE EEUW

Er kwam pas verandering in het beheer toen eind 1813 koning Willem I werd ingehaald en de troon besteeg. Van hem werd veel verwacht en de koning beloofde orde op zaken

REGLEMENTEN,
VERVAARDIGD DOOR HET
ALGEMEEN CHRISTELIJK
S Y N O D E
DER NEDERLANDSCHE
HERVORMDE KERK,
EN GOEDGEKEURD DOOR
ZIJNE MAJESTEIT DEN KONING:

1816.

VOORAF GAAT HET ALGEMEEN REGLEMENT
VOOR HET BESTUUR DER HERVORMDE
KERK IN HET KONINGRIJK DER
NEDERLANDEN:

IN 'S GRAVENHAGE, BIJ
JOHANNES ALLART

M D C C C X V I.

*Titelpagina Algemene Reglementen uit 1816.
Vervaardigd door de Algemene Christelijke Synode der Nederlandse Hervormde Kerk*

te stellen. De achterstallige traktementen zouden worden uitbetaald en nu zou, zo was de verwachting, alles op korte termijn goed worden geregeld.

Helaas bleek dat in de praktijk niet zo snel te kunnen als was verwacht. Bovendien moest er bezuinigd worden. Het land was sterk verarmd en dat had ook zijn gevolgen op de steun die 'de Kerk' kreeg. Die kerk, dat was dan de Hervormde Kerk, want 'de Christelijke Hervormde Godsdienst is die van de Soevereine Vorst', zo stond het in de grondwet beschreven en naar die Kerk ging per definitie het geld. *'Aan de christelijke hervormde kerk wordt bij voortduring verzekerd de voldoening uit 's Lands kasse van alle zodanige tractementen, pensioenen, weduwen-, kinder- school- en academiegelden als voormaals aan derzelver leraren, hetzij directelijk uit 's Lands kas of uit de daartoe bestemde inkomsten van geestelijke en kerkelijke goederen of eenige plaatselijke inkomsten zijn betaald geworden'.*

Ook andere 'gezindheden' die eerder toelagen kregen konden er op rekenen dat ze wat geld kregen, maar als je niet eerder een toelage had gekregen, dan werd het ingewikkelder. Uit de opsomming van de uitkeringen die in de praktijk verstrekt werden, viel op te maken dat de uitgekeerde bedragen nadrukkelijk de christelijke Hervormde Kerk betroffen en geen anderen.

Maar ook al waren de betalingen dan door de overheid toegezegd, het bleek niet eenvoudig de toezegging ook waar te maken en bovendien werd er flink bezuinigd.

Predikantsplaatsen in hele kleine gemeenten werden opgeheven als ze minder dan 200 zielen hadden. Een bezuiniging of opheffing werd overigens pas doorgevoerd als er een vacature ontstond, zodat vóór de datum waarop de maatregel inging, nogal wat mutaties plaatsvonden. De predikantsplaatsen werden voortaan gebonden aan het aantal zielen. Boven de 1600 zielen kon er een tweede predikant worden aangesteld en dat liep zo op tot acht predikanten voor minimaal 16.000 zielen. Voor het zuiden van het land werd een aangepaste schaal gehanteerd, omdat daar minder Hervormden waren die bovendien veel meer verspreid woonden.

De scheiding tussen Kerk en Staat mocht dan wel in 1795 zijn afgekondigd, het bleek dat in de praktijk in de jaren daarna er niet veel van terecht gekomen was. Maar de koning stelde orde op zaken. De soevereine vorst had het recht, zo werd vastgelegd in de grondwet: *'zodanig toezicht over alle de godsdienstgezindheden uit te oefenen, als voor de belangen van den Staat dienstig zal bevonden te worden'.* En als een bepaalde kerkgemeenschap 'enige betaling of toelage uit 's Rijks kas ontving', dan had de koning bovendien *'het regt van inzage en beschikking omtrent de inrigtingen van die gezindheden'.* Wie betaalt, bepaalt!

Voor de Hervormde Kerk werd de organisatie zelfs helemaal voorgeschreven.

In 1816 ontstond het 'Reglement voor het bestuur van de Hervormde Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden'.

In het Reglement werd die verwevenheid tussen Kerk en Staat goed vastgelegd. Natuurlijk vielen ook de andere kerkgenootschappen onder de rijksregelingen, maar die hadden in het verleden veel meer zelf de verantwoordelijkheid voor het beheer gedragen. Het stelsel van het beheer door de kerkmeesters, zoals dat al sinds jaar en dag in de

Hervormde Kerk gebruikelijk was, was vrijwel geheel een overheidstaak geweest, ook in de periode tussen 1795 en 1815. Bij de andere kerkgenootschappen was dat niet zo, die moesten zelf de kosten opbrengen.

Het werd nu zo, dat er van overheidswege commissies werden benoemd die de controle op het plaatselijk beheer moesten uitvoeren. In elk gewest werd een 'provinciaal college van toezicht' benoemd, een orgaan waarvan de naam ons ook nu nog niet onbekend in de oren klinkt. De koning benoemde bij het eerste aantreden de leden van dit college en dat waren veelal ambtenaren. Het was een belangrijk college, waarvan het voorzitterschap werd bekleed door de Commissaris des Konings, en mocht deze niet behoren tot de Nederlandse Hervormde Kerk, wat overigens niet zo vaak voorkwam, dan werd een hoge ambtenaar met het voorzitterschap belast.

In elke gemeente werd een college van kerkvoogden ingesteld, dat gekozen moest worden uit de 'aanzienlijkste en bekwaamste leden der gemeente'. Ze werden verkozen door de stemgerechtigde leden, degenen die in de hoofdelijke omslag werden aangeslagen, of bijvoorbeeld als pachter jaarlijks een bepaald bedrag aan de gemeente moesten afdragen. Het college werd vervolgens bijgestaan door een aantal 'notabelen', de voornaamste leden van de gemeente, waaronder wellicht ook verstaan kon worden de meest welvarende leden der gemeente.

Het college van kerkvoogden moest zorgen voor de 'kerkfabriek', het beheer over alle goederen, landerijen etc. De betaling van de traktementen was een andere zaak, maar de verantwoordelijkheid daarvoor kwam er dikwijls bij. Vaak was het bedrag dat van overheidswege voor de traktementen werd betaald, niet toereikend en was het noodzakelijk om er extra voor te collecteren. Het systeem van beheren zoals door koning Willem I destijds was ingesteld, is lange tijd in de Hervormde Kerk gehandhaafd. Toen het werd ingesteld, werd aan de gewone synode voorbijgegaan. De woordverkondiging en het pastoraat, dat waren zaken waar de kerkenraad zich mee bemoeide en het beheer, dat kwam toe aan de kerkvoogden.

In het Algemeen Reglement werden allerlei zaken geregeld, men kon met recht spreken over 'orde op zaken stellen'. Niet alleen dat alles nu goed geregeld was, maar het had ook een samenbindend effect, wat de rust in de Hervormde Kerk ten goede kwam. Een rust die jarenlang voortduurde.

In de 'Handleiding ten dienste van kerkvoogden' (uitgave 2000) wordt er als volgt over geschreven:

'Na de troonsafstand van Willem I (1840) was een andere wind gaan waaien: de Staat trok zich uit de kerkelijke zaken terug, maar liet deze wel zoals ze waren. En terwijl de Rooms-Katholieken weer een echte hiërarchie van bisschoppen ontvingen, bleven de Hervormden zitten met een keurig systeem van getrapte verkiezingen, dat onveranderlijk negentien regenten aan de top bracht. Anders gezegd: men was tot synodelid verkozen en werd meteen regent, onder leus: de Kerk heeft rust nodig. Zo bleef het herstel van de

ambtelijke vergaderingen waarin de Kerk als Kerk zou kunnen spreken, onmogelijk: altijd vond de synodale meerderheid, al was het soms één van 10 tegen 9, argumenten om de onkerkelijke, maar comfortabele organisatie op de been te houden.

Comfortabel? Inderdaad en wel in verschillende opzichten: zowel het toezicht op de leer als op het beheer was miserabel geregeld en zo kon iedere vrijbouter zijn gang gaan. Maar niet alleen iedere vrijbouter, ook iedere richting kon haar gang gaan.

Het voornaamste argument tegen reorganisatie was het door velen gevreesde herstel van de leertucht. Men dacht aan Dordrecht (1618-1619) en vreesde uitbanning van minderheden. De verkiezingstonelen die zich vanaf 1867, dus sinds de kerkenraden door de manslidmaten (voor zover deze niet bedeed waren!) via een getrapt systeem gekozen werden, in de plaatselijke gemeenten afspeelden, gaven trouwens aan die vrees voortdurend voedsel: men vocht voor eigen recht en identificeerde dit met dat van de Kerk, ja van de Heer!.

Het betekende ook dat een kerkelijke beweging als de Afscheiding eigenlijk niet getoleerd kon worden. Het verstoorde de rust en daar moest met harde hand tegen worden opgetreden. Justitie, zo schrijft de minister van Justitie Sorgdrager bijna 150 jaar later, heeft in de jaren na de Afscheiding niet zo'n glorieus rol gespeeld. De afgescheidenen werden vervolgd en in maar twee plaatsen werden de afgescheidenen vrijgesproken: Heerenveen en Amsterdam.

De verhouding tussen de landelijke kerk en de plaatselijke gemeente is vaak onderwerp van discussie geweest en is het eigenlijk nog. Volgens de Hervormde kerkorde bestaat de kerk uit al de gemeenten die onlosmakelijk tot haar behoren en is een besluit om zich van de kerk af te scheiden per definitie onwettig.

Het is uit het voorgaande wellicht ook duidelijk dat bij de Afscheiding en later ook nog bij de Doleantie de kans dat de afgescheidenen en de dolerenden de kerkgebouwen konden behouden eenvoudigweg niet aanwezig was. Men kon zich als individu wel afscheiden van de kerk maar de plaatselijke gemeente maakt deel uit van een groter verband en ook als alle gemeenteleden uit de kerk zouden stappen bleef de gemeente als zodanig nog wel bestaan.

De kerkorde van de Nederlandse Hervormde Kerk is van 1816 tot 1951 maar weinig veranderd. Wel werden er in die tijd door de regering enkele wetswijzigingen doorgevoerd die de kerkgenootschappen een grotere vrijheid gaven en een vermindering van het staatstoezicht. Alle kerkgenootschappen kregen in 1853 volkomen vrijheid om alles wat hun godsdienst en de uitoefening daarvan 'in hunne boezem' te regelen in de Wet op de Kerkgenootschappen, maar ook deze wet is nog niet zolang geleden (1983) weer ingetrokken bij de totstandkoming van de Wet Openbare Manifestaties.

De Departementen voor de Eredienst — het departement van de Rooms-Katholieke eredienst en dat van de Hervormde en andere erediensten — werden in 1868 opgeheven. In de praktijk zou de zilveren koorde van de traktementen (het rijk dat de betaling van de traktementen voor zijn rekening verzorgde), het verbod op een kerkelijk huwelijk zonder

Gereformeerde kerk 't Schienvat van Finsterwolde

een voorafgaand wettelijk huwelijk, de universitaire opleiding van predikanten en het processieverbod, vanaf dat moment de voornaamste raakpunten tussen Kerk en Staat uitmaken.

De plaats van het beheer in de Nederlandse Hervormde Kerk heeft heel lang maar geringe wijzigingen ondergaan en bleef tot na de Tweede Wereldoorlog (1951) bestaan.

Dat geldt overigens ook voor de verhouding tussen Kerk en Staat, ook daarin is in de tweede helft van de negentiende eeuw en de eerste helft van de twintigste eeuw slechts weinig veranderd.

De betalingen van traktementen en pensioenen door het rijk gingen al die jaren door, maar de bedragen werden nauwelijks of in het geheel niet opgetrokken.

In 1946 werd door het kabinet Schermerhorn een commissie 'voor de Zaken van de Eredienst' ingesteld, die moest nagaan of er reden was om de financiële verhouding tussen Kerk en Staat te herzien, eventueel zelfs af te bouwen.

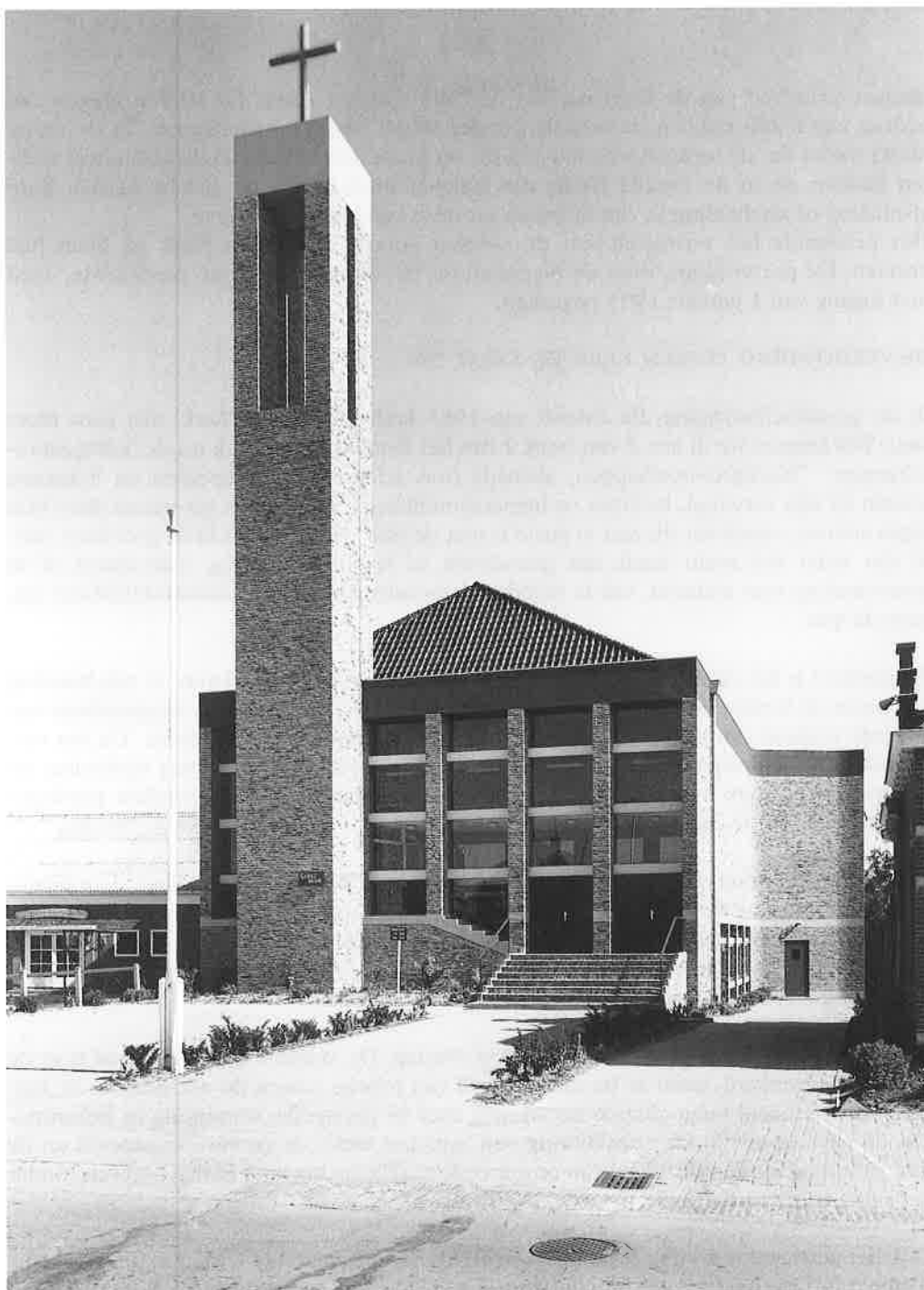
Ook kwam er een regeling 'Premie Kerkbouw' om het herstel van kerkgebouwen en nieuwbouw in woonwijken uit te voeren. Met behulp van deze regeling werden er tot 1975 meer dan 650 kerkgebouwen gerealiseerd. In het hoofdstukje Kerkbouw wordt daar uitvoeriger op teruggekomen.

Naar aanleiding van het rapport van de commissie 'voor de Zaken van de Eredienst' werd besloten om weer een nieuwe commissie in het leven te roepen die belast werd met het maken van voorstellen om de verplichtingen van de staat naar de kerken af te bouwen.

De commissie Van Walsum, zoals deze commissie werd genoemd, kwam in 1969 met een plan. In plaats van de f 3,5 miljoen die de kerken nu per jaar kregen, een bedrag dat al vanaf 1816 niet meer was veranderd, zou de staat jaarlijks f 50 miljoen aan de kerken moeten geven. Het leek aantrekkelijk. Nu kregen de Gereformeerde Kerken niets, de f 3,5 miljoen was alleen bestemd voor de kerken die er destijds waren. Met de f 50 miljoen zou het anders worden en dan zouden ook de Gereformeerde Kerken meedelen. Minister Witteveen voelde echter niets voor het plan en ook het kabinet niet. Het was niet de taak van de overheid om het godsdienstig leven te subsidiëren, zo was zijn mening en het plan ging niet door. Wel diende de regering nu een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer in om het grondwetsartikel over subsidiëring van kerken te schrappen. Als dit voorstel zou worden aangenomen zou de regering de bestaande subsidieregeling kunnen afkopen, maar het duurde nog jaren voordat dit gerealiseerd werd.

Het Interkerkelijk Overleg in Overheidszaken (CIO), stelde in 1977 in een nota aan de kabinetsformateur voor, een wettelijke regeling in de pensioensfeer te ontwerpen, die recht deed aan de historische sociale betekenis van de financiële verhouding tussen Kerk en Staat. Het was voor de kerken niet meer doenlijk om de pensioenen van haar geestelijke dienaren uit kerkelijke middelen te waarborgen, zo stelde het CIO.

De kerken moesten geduld hebben. De pensioenproblematiek van de kerken had niet de

Gereformeerde kerk van Berlikum (Fr.) 1966

hoogste prioriteit van de regering. Pas in 1983 was het zover. De kerken kregen een bedrag van f 250 miljoen, te verdelen onder twaalf kerkgenootschappen. In de eerste plaats waren dat de kerkgenootschappen die op grond van art. X van de Grondwet rechten hadden en in de tweede plaats die kerkgenootschappen die geacht werden door afsplitsing of afscheiding te zijn ontstaan uit deze kerkgenootschappen.

Het betekende het verbreken van de zilveren koorde die tussen Kerk en Staat had bestaan. De portvrijdom, waar de Nederlandse Hervormde Kerk van profiteerde, werd met ingang van 1 januari 1993 opgezegd.

DE VERHOUDING TUSSEN KERK EN STAAT NU

In de grondwetwijziging die dateert van 1983 komt het woord 'kerk' niet eens meer voor. Wel kennen we in art. 2 van boek 2 van het Burgerlijk Wetboek nu de 'kerkgenootschappen': "Kerkgenootschappen, alsmede hun zelfstandige onderdelen en lichamen waarin zij zijn verenigd, bezitten rechtspersoonlijkheid. Zij worden geregeerd door hun eigen statuut, voorzover dit niet in strijd is met de wet". Verder staat in de grondwet (art. 6) dat ieder het recht heeft zijn godsdienst of levensovertuiging, individueel of in gemeenschap met anderen, vrij te belijden, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.

Momenteel is het zo dat de Staat zich, zeker gedurende de laatste jaren, in zijn houding tegenover de kerken laat leiden door twee principes. Het eerste is de in de grondwet verankerde vrijheid van godsdienst, het tweede is het verbod op discriminatie. Uit het eerste volgt dat de overheid de uitoefening van een bepaalde religie niet mag verbieden; uit het tweede principe vloeit voort dat geen enkel kerkgenootschap bijzondere privileges mag krijgen van de Staat.

De verhouding tussen Kerk en Staat is wel veranderd. Formeel heeft alleen de minister van Justitie nu nog één overgebleven bevoegdheid ten opzichte van de kerkgenootschappen: de verantwoordelijkheid voor het toekennen van koninklijke onderscheidingen aan personen die zich in verband met de kerkgenootschappen verdienstelijk hebben gemaakt, berust nog steeds bij de minister van Justitie.

Aan de andere kant is er toch ook wel veel overleg. De vrijheid van godsdienst is in de grondwet verankerd, maar er bestaan nog tal van relaties tussen de overheid en de kerken. Als voorbeeld moge dienen het overleg over de geestelijke verzorging in ziekenhuizen en gevangenissen, de subsidiëring van militaire tehuizen en vormingscentra en de nog altijd bestaande vrijstelling van onroerende zaakbelasting voor kerkgebouwen (onder bepaalde voorwaarden).

Ook het permanent overleg tussen kerken en overheid binnen het CIO, het Interkerkelijk Contact in Overheidszaken, functioneert nog steeds. Dit overleg dateert al van 1942 en heeft formeel ten doel de gemeenschappelijke bespreking, behandeling of afdoening door

Gereformeerde kerk van Meerkerk, die in 1998 werd afgebroken

de participerende kerken van op het terrein van kerk en overheid gelegen zaken. Er zijn op dit moment 21 kerken en levensbeschouwelijke instellingen bij het CIO aangesloten. De belangrijkste aandachtsvelden zijn de al eerder genoemde geestelijke verzorging bij de militairen en de inrichtingen van het Ministerie van Justitie en de kerkgebouwen. Het Landelijk Verband participeert in de Commissie Kerkelijke Gebouwen van het CIO, het CIO-K.

Er is in de laatste jaren een duidelijke kentering opgetreden in de wijze waarop de kerken in ons land benaderd en behandeld worden. Het gaat hierbij om wetgeving en maatregelen die de positie en het functioneren van de kerken in brede zin beïnvloeden, maar ook kunnen belemmeren.

In 1970 ontstond er nogal beroering toen de BUMA, het bureau voor muziekauteursrechten, van de kerken een bedrag van een paar gulden per kerkdienst eiste voor het gebruik van de nieuwe oecumenische gezangenbundel. Formeel terecht, er is bij het maken van de auteurswet geen uitzonderingsbepaling gemaakt voor kerkelijk gebruik. In

1988 werd gemeld dat slechts een kwart van de Gereformeerde Kerken de gevraagde 42 gulden betaalde. In navolging van de Rooms-Katholieke Kerk is het te betalen bedrag later door een jaarlijks over te maken bedrag door de landelijke kerk afgekocht.

Een ander probleem dat opdoemde rond 1975 is het paracommercialisme. Het Bedrijf-schap voor de Horeca had er steeds meer moeite mee dat instellingen met een sociaal-cultureel doel en ook kerken, horecadiensten aanboden tegen lagere prijzen dan de horeca-ondernemers vroegen. Bovendien moesten de uitbaters van dergelijke gelegenheden aan veel minder eisen van vakbekwaamheid en hygiëne voldoen dan andere ondernemers. Vaak vinden bruiloften, huwelijksjubilea en recepties plaats in kerkelijke complexen en juist bij die gelegenheden worden flinke omzetten behaald. Daarvan kan de kosten-beheerder, maar ook de kerk profiteren en dat gaat allemaal ten koste van de horeca-ondernemers. Aldus de horeca.

Het bedrijf-schap drong er bij de overheid op aan de drank- en horecawet zodanig te wij-zigen dat er kon worden ingegrepen.

Nu is het ongetwijfeld waar dat er in sommige kerkelijke zalencomplexen bruiloften en jubilea worden gevierd. Vaak hebben zij de beschikking over de zaalruimte waar dat mogelijk is. Aan de andere kant is het zo dat juist die verenigingen bij kerkelijke centra onderdak vinden waar de horeca minder belangstelling voor heeft, als de schaakclub of het zangkoor.

Een onderzoek dat in 1985 werd gehouden, liet zien dat de problematiek zoals de hore-ca die schetste, toch wel wat overdreven werd voorgesteld.

Hoewel het nog jaren duurde voordat de overheid de drank- en horecawet aanpaste, kwam die er uiteindelijk wel. Het gevolg was dat geleidelijk aan de mogelijkheid tot het verhuren van ruimtes voor feestelijke gelegenheden, werd ingeperkt. Het gemeentebe-stuur heeft nu de bevoegdheid om, als daar aanleiding toe is, beperkingen aan het gebruik van de accommodaties te stellen. Het blijkt dat sommige gemeenten van deze bevoegdheid gebruik maken, andere in het geheel niet.

Een andere maatregel betreft de arbeidstijdenwet. Toen in 1995 een nieuwe arbeidstij-denwet werd ingevoerd, werd er met betrekking tot zondagsarbeid een uitzonderingsbe-paling opgenomen voor werknemers die een geestelijk ambt vervulden. Kusters, pasto-raal werkers, organisten e.d. werden buiten beschouwing gelaten. Het kostte veel tijd en uitvoerig overleg om enkele jaren later, in 1997, ook deze functionarissen onder de uit-zonderingsbepaling te krijgen.

Nog een maatregel waardoor kerken eenzijdig werden getroffen betrof de Wet Regulerende Energievoorziening (Ecotaks). Eigenaren van kerkgebouwen kregen geen compensatie voor de betaalde energiebelasting, in tegenstelling tot degenen die inkom-stenbelasting betaalden en bedrijven die onder de vennootschapsbelasting vielen.

Uiteindelijk is er een regeling getroffen waarbij de kerken een geringe tegemoetkoming konden krijgen.

Interieur Ontmoetingskerk van 's-Gravenhage-Loosduinen

Zo zijn er meer voorbeelden van wet- en regelgeving te noemen uit het recente verleden, die voor de kerken negatief uitvallen. Het gebruikmaken van de kerktelefoon, een mogelijkheid om via een telefoonverbinding de kerkdiensten uit de eigen plaatselijke kerk te volgen werd ernstig bemoeilijkt, doordat per 1 mei 2000 zogenaamde kostengeoriënteerde tarieven moesten worden gehanteerd. Het gevolg was dat de abonnementsprijs voor een aansluiting vervijfvoudigd werd. De Staatssecretaris, die dit onderwerp in haar portefeuille had, was aanvankelijk nauwelijks bereid om het onderwerp serieus te benaderen, alhoewel het om meer dan 80.000 aansluitingen ging van mensen die door ouderdom of ziekte aan huis gebonden waren.

Mede door de bemoeienis van het CIO-K wordt nu (2002) getracht tot een breed toegankelijk en betaalbaar alternatief te komen via contact met de kabelmaatschappijen.

Kerken zijn vrijwel geheel afhankelijk van de vrijgevigheid van de kerkleden en hebben praktisch geen mogelijkheden om hun inkomsten te vergroten. Nieuwe regelgeving voor wat betreft het gebruik van de gebouwen, zoals hierboven geschetst, maar ook bijvoorbeeld ARBO-eisen betekenen vaak extra lasten waar de kerken mee te maken krijgen.

Nu is het niet zo dat de overheid uit is op een moedwillige achterstelling van kerken,

maar de maatschappelijke waarde van kerken, ook wat hun arbeid betreft in pastoraat, opvang en sociale arbeid, zonder dat commerciële oogmerken worden nagestreefd, zou wel wat meer erkenning verdienen.

Een ander punt is dat de plaats die de kerk inneemt in de maatschappij natuurlijk ook veranderd is. De cultuur van nu is anders dan die van vijftig jaar geleden. Opvattingen over gezag zijn veranderd. Er is een wantrouwen tegen alles wat instituut is. De moderne mens gaat voor zelfontplooiing, zonder veel verantwoordelijkheid voor de samenleving te willen dragen.

De positie van de kerk is teruggedrongen tot in de marge. We zullen het nu zelf moeten doen, zonder dat op een bijzondere benadering van de overheid gerekend kan worden.

VAN KERKELIJKE KAS TOT COMMISSIE VAN BEHEER

De kerken die zich hadden afgescheiden ten tijde van de Afscheiding en ook van de Doleantie begonnen onder moeilijke omstandigheden. Men moest zich met beperkte middelen zien te redden en naast de zorgen voor gebouwen en traktementen werden zij ook verplicht tot de zorg voor de armen uit de gemeente. Soms, vooral gedurende de eerste jaren werden diensten in de openlucht gehouden, op botters of op afgelegen boerderijen. Niettemin groeiden de gemeenten, er waren ook leden van de kerk die stukken grond afstonden om erop te bouwen of schuren die na vertimmering als kerkgebouw dienst konden doen.

Omdat het erg moeilijk was om als kerkgenootschap erkenning te vinden als rechtspersoon, bleven de gebouwen vaak op naam staan van particulieren, soms een ouderling of dominee. Het is duidelijk dat dit gemakkelijk tot conflicten kon leiden. De erkenning van de kerken van de Afscheiding als nieuw kerkgenootschap kwam pas toen men besloot verder te gaan onder de naam van Christelijk Gereformeerde Kerk (1869).

Na de Doleantie werd op het Gereformeerd Congres in 1887 besloten dat de dolerende kerken het beheer voorlopig door een vereniging 'De Kerkelijke Kas' zou laten voeren. Men had de pretentie dat de oude naam de wettige voortzetting was van de Gereformeerde Kerken, maar men was er beducht voor dat het voeren van die naam geweigerd zou worden op dezelfde manier als destijds na de Afscheiding. Men wilde de pretentie echter niet opgeven. Maar zolang men niet als Kerk door de overheid erkend was, kon men burgerrechtelijk geen zaken doen. Het was om die reden noodzakelijk dit dan maar door een burgerlijke vereniging te laten doen. Men moet als georganiseerde kerk immers toch ook bezit kunnen verwerven en dat in rechten kunnen handhaven.

De nieuwe vereniging stelde zich ten doel de kerken *'stoffelijke hulp te verlenen en alzoo hare belangen te bevorderen. Zij willen ervoor zorgen dat de kerken geld en gebouwen hebben voor haar kerkedienst voor de armenzorg en het onderwijs van de jeugd'*. Het is niet de vereniging die de zorg verleent, dat doen de kerken. De Kerkelijke Kas zorgt er alleen voor dat het geld beschikbaar is om het de kerken mogelijk te maken goed te functioneren.

Er zijn door de kerken die met de Doleantie zijn meegegaan tal van processen gevoerd om het bezit van gebouwen en goederen. Zoals al eerder werd gemeld zijn al die processen verloren. Op 15 juni 1888 sprak de Hoge Raad uit dat de beheerders van de kerkelijke goederen, die door de kerkbesturen van hun bevoegdheid vervallen waren verklaard en met de Doleantie waren meegegaan, geen recht op het beheer of het bezit dier goederen meer hadden. Zij moesten alles afgeven wat nog van die goederen onder hun berusting was, met veroordeling in de kosten van het proces.

Het was het harde oordeel dat geveld werd in het proces tegen de Amsterdamse kerkvoogden. De Hoge Raad was van oordeel *dat er in 1886 een nieuw kerkgenootschap was opgericht, dat betrokkenen zich daarbij hadden aangesloten met de kennelijke bedoeling zich aan het bestuur van de Nederlandsche Hervormde Kerk te onttrekken, welke onttrekking dus slechts het gevolg zou zijn van de genoemde verandering van kerkgenootschap;— dat zij daarbij zouden gemeend of beweerd hebben, nog altijd te behoren tot eene kerk die de tegenstrijdige kenmer-*

ken van onzichtbaar (dus zonder vorm of gestalte) en gereformeerd (d.i. uit een toestand van deformatie tot zuiverder vorm gebracht) in zich verenigde; — en dat ten aanzien van diens overgang van kerk of kerkgenootschap door de verweerderesse (de Classicale beheerscommissie) gesteld was, door de eischeresse (de leden der oude beheerscommissie) zou erkend zijn.

Een ingewikkeld vonnis, maar het kwam er op neer dat er een nieuw kerkgenootschap was opgericht, dat de verzoekers om interventie zich daarbij hadden aangesloten en dat zij derhalve ophielden leden der kerk en ook kerkvoogden te zijn.

De uitspraak van de Hoge Raad betekende het einde van de vele procedures die nog liepen, maar men had er in te berusten. De kosten van al de processen die gevoerd werden drukten nog jaren lang op de begroting van verschillende kerken.

In 1892 kwam de vereniging tot stand tussen de kerken uit de Afscheiding van 1834 en de kerken uit de Doleantie en besloot men om gezamenlijk de naam Gereformeerde Kerken in Nederland te gaan voeren.

De noodzaak tot het hebben van de Verenigingen der Kerkelijke Kas was nu niet meer aanwezig en deze werden in hetzelfde jaar opgeheven.

Tijdens een in 1893 in Dordrecht gehouden generale synode van de Gereformeerde Kerken werd door een daartoe benoemde commissie rapport uitgebracht met voorstellen hoe het beheer in de Gereformeerde Kerken zou moeten worden geregeld. De conceptregeling die voor het beheer was ontworpen door prof. dr. F.L. Rutgers, werd door de synode aan de kerken aanbevolen en werd ook door zeer veel kerken toegepast.

Duidelijk was dat een scheiding tussen bestuur en beheer, zoals in de Hervormde Kerk bestond, niet gewenst werd. We laten de regeling enigszins verkort hier volgen.

1. Het beheer staat onder de kerkenraad, maar wordt opgedragen aan een commissie, met de naam 'Commissie van Beheer'. De commissie blijft van de kerkenraad afhankelijk; de kerkenraad benoemt en ontslaat de leden van de commissie en heeft ook de mogelijkheid om de commissie te ontbinden als zij het beheer op een andere wijze geregeld wil zien.
2. Als tweede punt werd opgenomen wat het beheer omvat:
 - a. de geldelijke administratie;
 - b. het onderhoud van de kerkelijke gebouwen en goederen;
 - c. de zorg dat de kerkelijke gebouwen met hun toebehoren steeds in goede orde ter beschikking van de kerkenraad staan.

De synode nam in de regeling verschillende bepalingen op die een beperking inhouden van hetgeen aan de commissie van beheer is opgedragen:

- De commissie zal niet overgaan tot aankoop, bezwaring of vervreemding van vaste goederen of van geldswaardige stukken, noch ook tot het beleggen van gelden of het

Gereformeerde Wilhelminakerk van Bussum (1926)

aangaan van geldleningen, zonder hiertoe telkens uitdrukkelijk door de kerkenraad schriftelijk gemachtigd te zijn, welke machtiging echter niet nodig is voor tijdelijke plaatsing van kasgelden.

- Voor nieuwbouw of verbouw heeft de commissie machtiging van de kerkenraad en diens goedkeuring van de bouwplannen nodig.
- De bepaling der traktementen van de predikanten, van hun pensioenen en die hunner weduwen en wezen geschiedt door de kerkenraad, doch deze zal te dien aanzien geen besluit nemen dat vermeerdering van de uitgaven ten gevolge heeft, zonder eerst de commissie over zulk een vermeerdering te hebben gehoord.
- Benoeming en ontslag van koster en verder personeel (de organisten daaronder niet begrepen) en de bepaling van hun bezoldiging en dat van hun weduwen en wezen, geschiedt door de commissie, onder goedkeuring van de kerkenraad.
- De kerkenraad beslist omtrent het ten gebuike afstaan der kerkgebouwen en lokalen aan derden, waarvoor echter de commissie de voorwaarden vaststelt.
- De beslissing over de vraag over welke wijze de regeling der zitplaatsen zal plaats hebben, berust bij de kerkenraad, doch deze zal niet tot wijziging van een bestaande regeling overgaan dan na de commissie gehoord te hebben.

Het is duidelijk dat de kerkenraad nogal wat beperkingen aan het beheer oplegde. Het was de kerkenraad die uiteindelijk de dienst uitmaakte.

3. Het derde punt had betrekking op de begroting en rekening.

De commissie stelde de begroting op en had daardoor invloed op wat in het komende jaar ten aanzien van de stoffelijke aangelegenheden der kerk zou gebeuren. De kerkenraad had de beslissing daarover. Door de goedkeuring van de kerkenraad verkreeg de commissie echter een uitgebreide machtiging en kon zij ook tegen willekeurige besluiten van de kerkenraad die tot geldelijke last leidden, welke niet uit begrotingsposten konden worden gedekt, gegronde bezwaren inbrengen.

De bepaling dat de commissie een rekening en verantwoording over het afgelopen jaar bij de kerkenraad moest inzenden, en de kerkenraad na eigen of namens hem ingesteld onderzoek, over de goed- of afkeuring der rekening besliste, bevestigde het principe dat het beheer der stoffelijke zaken verbonden was aan het bestuur van de kerk.

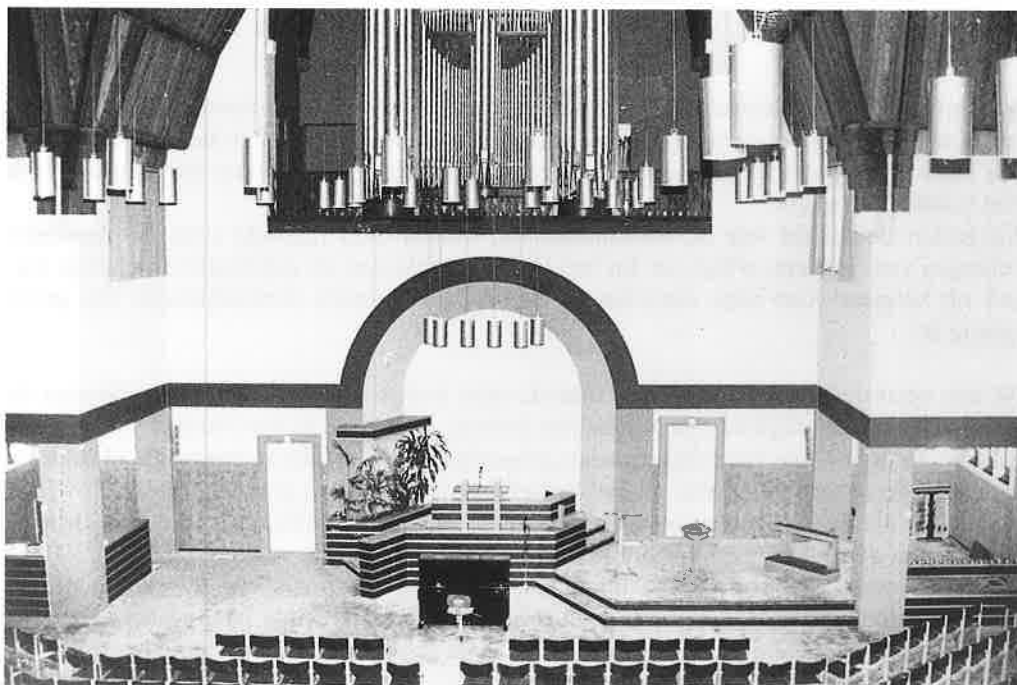
4. In het vierde punt van de door de synode aanbevolen regeling, het uitsluitend aan de kerkenraad voorbehouden recht tot wijziging van de regeling, kwam de uiteindelijke zeggenschap van de kerkenraad over het beheer der stoffelijke zaken duidelijk tot uiting. De commissie kon niet eigenmachtig door wijziging van de regeling haar bevoegdheid uitbreiden.

Deze regeling werd door zeer veel Gereformeerde Kerken in Nederland vrijwel geheel overgenomen. Zeer verschillend dus van de regeling zoals die in de Nederlandse Hervormde Kerk gold, waarbij een veel grotere bevoegdheid aan de colleges van kerkvoogden werd toegekend.

Over de binding van de plaatselijke kerk tot het kerkverband is binnen de Gereformeerde Kerken, maar ook binnen het Landelijk Verband van Commissies van Beheer veel gesproken. Dr. P.G. Kunst, lid van het moderamen van de generale synode, sprak op de jaarvergadering 1962 van het Landelijk Verband met name over dit onderwerp. Hij zei o.m. hierover het volgende:

‘De Gereformeerde Kerken erkennen het recht van de plaatselijke kerk; zij hebben dat recht in dagen van kerkelijke strijd — ik denk aan de dagen van de Doleantie — soms een zwaar accent gegeven; maar zij hebben daarnaast het recht en de leiding van het kerkverband in en door de meerdere vergaderingen duidelijk uitgesproken. Zij komen in kleiner en groter verband op geregelde tijden samen om gemeenschappelijke zaken te behandelen en zij verbinden elkander naar de besluiten van die vergaderingen te handelen.

De opbouw van ons kerkelijk leven heeft iets van een ellips — een gebogen en gesloten lijn waarbinnen zich twee brandpunten bevinden. Ik lees u voor uit artikel 26 (nu art. 28.Le) van de kerkorde: Daar staat over de verhouding van de kerkenraad en meerdere vergaderingen een woord dat voor geen misverstand vatbaar is: *2. Hetzelfde gezag, dat de classis heeft over de kerkenraad, heeft de particuliere synode over de classis en de generale synode over de particuliere....* De plaatselijke kerk heeft evengoed te leven als deel van een groter geheel. Dat is een zeer werkelijke, ook een kostbare zaak.’

Interieur van de Gereformeerde Wilhelminakerk van Bussum

En even later zei dr. Kunst: 'In onze kerken is het ratificatierecht met kracht afgewezen. Men gaat er bij dit recht van uit dat alle besluiten van classis, particuliere en generale synode eerst op de kerkenraadstafel terecht moeten komen om daar bekrachtigd te worden. Dan hebben ze rechtsgeldigheid voor de plaatselijke kerk. Onze kerken hebben dit ratificatierecht verworpen, omdat zij ervan uitgaan, dat naar de aard van het kerkverband de kerkenraden in de classes en de synoden vertegenwoordigd zijn'.

In februari 1965 verscheen een publicatie van Generale Deputaten Kerkopbouw onder de titel 'Veranderend Getij'. Het was een samenvatting van een uitgebreidere studie van het Gereformeerd Sociologisch Instituut, waarin gewezen werd op de structuurverandering in ons land. Het was een publicatie die ook bij het Landelijk Verband veel aandacht kreeg. De publicatie was de aanleiding tot een artikel van de eindredacteur de heer F. J. Hinlopen waarin hij onder meer het volgende schreef:

'Alle veranderingen die zich in de na-oorlogse jaren voltrokken en ook nog zullen voltrekken zijn zeer ingrijpend voor het leven van ons volk. Ieder wordt betrokken bij de structuurveranderingen in economisch en ruimtelijk, doch evenzeer in sociaal en cultureel opzicht. Deze veranderingen, welke tot gevolg hebben een geheel andere volkswikkeling en -spreiding, brengen ook v r strekkende consequenties mede voor het kerkelijk leven in stad en land.

De Kerk van Christus, zoals deze zich in haar tijdelijke samenlevingsvormen openbaart in de wereld, ondergaat hoe dan ook de invloed van die samenleving en zij beïnvloedt

deze op haar beurt. Hoewel alle leden van de Kerk bij de huidige ontwikkelingen betrokken zijn, worden speciaal zij, die bij de ambtelijke of andere arbeid in het kerkelijk leven zijn betrokken, voortdurend geconfronteerd met allerlei vraagstukken waaraan de Kerk niet voorbij kan gaan.

Aangezien de arbeid van de commissies van beheer zich uitstrekt over de stoffelijke belangen van de Kerk, willen we bij een beschouwing over de publicatie de nadruk leggen op hetgeen voor onze commissies uit de daarin geuite verwachtingen van groot belang is.

Bij alle veranderingen die zich ook binnen onze kerken voltrekken, rijst menigmaal de vraag of de zelfstandigheid der plaatselijke kerken, zoals deze in onze kerken wordt voorgestaan, in de huidige vorm kan worden gehandhaafd. Komt die zelfstandigheid door de voortgaande ontwikkeling van allerlei kerkelijke arbeid niet in gevaar of moeten we het toejuichen dat de vaak starre toepassing van het principe der zelfstandigheid door de aanpassing aan de praktijk een juistere betekenis heeft gekregen?

De kerken waren genoodzaakt zich aan te passen aan de ontwikkeling, welke in de naoorlogse jaren zich in het maatschappelijk leven voltrok, teneinde haar plaats te behouden die zij in de wereld inneemt. Zij werden voor geheel nieuwe problemen gesteld, die slechts gezamenlijk tot een oplossing konden worden gebracht. Steeds meer kwamen en komen we in onze kerken tot het besef, dat van een absolute zelfstandigheid der kerken geen sprake meer kan zijn. Het valt niet te ontkennen, dat in vroegere jaren nog wel verschil van opvatting was over de in de kerkorde vastgelegde zelfstandigheid van de plaatselijke kerken. Evenwel bestond ook toen niet meer die absolute zelfstandigheid, omdat de toepassing ervan in de praktijk niet uitvoerbaar zou zijn.

De predikantenopleiding, de zending, de emeritaatsvoorziening, enz. zijn slechts door samenwerking met de zusterkerken en gezamenlijke financiële verantwoordelijkheid tot uitvoering te brengen. De beslotenheid van de plaatselijke kerken werd hiermee doorbroken. De behartiging van de verschillende belangen lag niet meer in handen van elke kerk afzonderlijk, doch werd behartigd door alle, of een groep kerken. In zekere zin betekende dit ook een prijsgeven van de zelfstandigheid.

Het is zonder twijfel dat de structurele veranderingen in het maatschappelijk leven de kerken dichter bij elkaar heeft gebracht. Ook de aanmerkelijk verbeterde communicatiemiddelen hebben het onderling contact der kerken beïnvloed, zodat men beter op de hoogte is van elkaars kerkelijk leven.

Niettegenstaande de plaatselijke kerken via de meerdere vergaderingen onderling verbonden zijn en reeds een aantal taken in nauwe samenwerking worden uitgevoerd, bevredigt het niet dat een zekere uniformiteit bij de behandeling der stoffelijke aangelegenheden der kerken ontbreekt. Dat hierin de laatste jaren reeds aanmerkelijk veranderingen ten goede zijn gekomen, is voor een groot deel het gevolg van de radicale veranderingen welke op maatschappelijk en sociaal terrein plaatsvonden.

Voormalige Gereformeerde kerk van Oppenhuizen, die in 1999 werd afgebroken. Nu vormt men met de Hervormde gemeente een federatieve samenwerking en kerkt men in het kerkgebouw van de Hervormde gemeente te Oppenhuizen-Uitwellingerga

Uit de belangrijke toeneming van het aantal deputaatschappen in de na-oorlogse jaren is duidelijk te merken dat verschillende taken van de kerk efficiënter kunnen worden uitgevoerd dan toen er nog een verbrokkeling van de arbeid bestond. Bovendien vindt nu een gezamenlijk dragen van de lasten plaats en dragen alle kerken verantwoordelijkheid voor arbeid hoewel die niet elke plaatselijke kerk direct aanspreekt. Dat het starre vasthouden aan het principe van de zelfstandigheid der plaatselijke kerken tot ongewenste toestanden leidde, is duidelijk merkbaar aan de honorering van de kerkelijke arbeiders.

De geaardheid van de verschillende bevolkingsgroepen van ons land en de plaats waarin zij in het maatschappelijk leven verkeerden, speelden hierbij een voorname rol. Hierdoor kon het voorkomen dat de traktementen in overeenkomstige kerken aanmerkelijk verschilden en in verscheidene pastorieën gebrek heerste. Aan de sociale gerechtigheid ontbrak wel het een en ander zowel in onze kerken als die van andere kerkformaties. Hoewel in art. 11 van de herziene kerkorde is vastgelegd dat de gemeente zal voorzien in het onderhoud van de predikant en zijn gezin, heeft de generale synode zich nimmer uitgesproken over de omvang van dit onderhoud, doch alleen een advies gegeven over de minimale eisen waaraan die voorzieningen zijns inziens behoren te voldoen. Bij de huidige organisatie van ons kerkelijk leven kan de synode ook niet verder gaan dan adviseren: dwingende voorschriften zouden in strijd zijn met het principe der plaatselijke zelfstandigheid.

Niettemin zou het wenselijk zijn dat ook de predikanten meer sociale zekerheid hebben, meer uniformiteit wordt gebracht in de traktementsregeling. Algemeen aanvaarde normen zullen voorkómen, dat de ene predikant voor dezelfde arbeid hoger gehonoreerd wordt dan een andere. Wanneer er over een minimum wordt gesproken ontkom ik niet aan de gedachte dat de arbeid van de predikant te weinig wordt geteld; ook al staan zij jarenlang in kleine gemeenten, zullen zij niet altijd maar minimumlijders kunnen blijven. Evengoed als de kerken zich hebben aangepast aan de zeer gunstige pensioenregeling van de Landelijke Samenwerking, dienen de kerken zich ook te voegen naar een volledige traktementsregeling. Een goede stap in deze richting zou zijn, dat de generale synode aan de kerken een traktementsregeling adviseerde, die door de daartoe in onze kerk speciaal in aanmerking komende organisatie i.c. het Landelijk Verband van Commissies van Beheer is samengesteld. Ook ten aanzien van de beloning van de kosters moet tot uniformiteit in de arbeidsvoorwaarden worden gestreefd. In deze sector van de dienstverlening bestaan veel variaties, waardoor het moeilijk is algemene richtlijnen samen te stellen. Niettemin behoort deze arbeid naar behoorlijke maatstaven te worden gehonoreerd en dient ook de zo vaak vergeten ouderdomsvoorziening tot haar recht te komen. Ook hierbij kan men tot onderlinge samenwerking komen.

Het veranderende getij dwingt de kerken zich met ernst te bezinnen op de problemen met betrekking tot de emigratie, de positie van zowel de groeiende als de teruglopende kerken, de bearbeiding van de gemeenteleden, de gemeenschapsbeleving en -vorming enz. Door onderlinge samenwerking zullen deze problemen tot oplossing moeten komen, indien de Kerk haar positie te midden van de wereld wil behouden. Deze onderlinge samenwerking houdt ook in, dat meer dan voorheen de verbondenheid van alle kerken tot uitdrukking komt in het gezamenlijk dragen van lasten, zodat ook financieel zwakke kerken naar verantwoorde normen haar taak kunnen vervullen. De starre toepassing van het beginsel der plaatselijke zelfstandigheid moet doorbroken worden en moet plaats maken voor een eigen zelfstandigheid, die ook dienstbaar wordt gesteld aan de kerken waarmee een onderlinge band bestaat.'

Het was duidelijke taal en het Landelijk Verband heeft zich al die jaren voortdurend ingespannen om goede arbeidsvoorwaarden en pensioenregeling tot stand te brengen. Geleidelijk werd het ook zo dat de plaatselijke kerken steeds meer zich conformeerden aan deze regelingen. Het waren in naam dan nog wel 'adviezen' die gepresenteerd werden, maar deze dienden wel door de plaatselijke kerken te worden gevolgd. Nu, na vijftig jaar bestaan van het Landelijk Verband wordt meer dan 70 pct. van de uitgaven van een gemiddelde Gereformeerde kerk gedaan volgens de landelijk vastgestelde normen. Toch wordt de zelfstandigheid van de plaatselijke kerken door sommigen nog als het hoogste ideaal gekoesterd.

Als er een voorstel wordt gedaan waarbij die zelfstandigheid in gevaar dreigt te komen dan kan men rekenen op reacties.

Lange tijd gebeurde er in dit verband niet veel. Bij een samengaan van de kerken zoals

Kerk en pastorie aan de Menno van Coehoornsingel 21-23 te Delfzijl

in latere jaren wordt voorgestaan in het kader van het SoW-proces, kwam dit onderwerp vrij onverwacht weer volop onder de aandacht. In augustus 2000 werd er door de synode een door deputaten voor de kerkorde vervaardigd rapport naar de kerken gestuurd "Kerken en Kerkverband".

In dit rapport werd ingegaan op de wijziging van het kerkverband bij de 'Vereniging van de kerken'. 'Teneinde eventuele juridische procedures na de kerkvereniging te voorkomen, is optimale kerkrechtelijke duidelijkheid vereist inzake de wijze waarop de kerken, gehoord de gemeenten, uiteindelijk al dan niet instemmen met de kerkvereniging', aldus de synode.

'Wijziging in het kerkverband houdt in dat na de vereniging de plaatselijke kerk niet langer meer het recht heeft zich los te maken uit het kerkverband, met medeneming van alle bezittingen en schulden. Nu heeft de plaatselijke kerk dat recht wel, hoewel dat natuurlijk geen vrijblijvende mogelijkheid is. Het kan niet 'zomaar'. Uittreding uit het kerkverband is een abnormaliteit, die alleen gerechtvaardigd kan worden, wanneer een plaatselijke kerk om des gewetens wil niet anders kan dan breken met wat in haar ogen geen kerk van Christus meer is.

Kerkenraden kunnen in de verenigde kerk niet meer besluiten om een gemeente buiten het kerkverband te plaatsen'.

De kerken werden op deze consequentie gewezen en de synode wilde graag de zienswijze van de kerken vernemen.

Aanvankelijk was er weinig reactie. Het Confessioneel Gereformeerd Beraad stuurde ver-

volgens aan alle kerken een brochure 'Beheer in eigen hand' waarin scherp stelling genomen werd tegen het idee dat de plaatselijke kerken het beheer over hun goederen zouden kwijtraken.

De brochure was een nogal ongenueanceerde benadering waar nogal wat tegen in te brengen viel. Dat gebeurde ook wel. De voorzitter van het Landelijk Verband, de heer E. Wiersema, reageerde in 'Kerkbeheer' en noemde de uitspraken in de brochure een karikatuur van de werkelijkheid en de over het onderwerp in alle openheid gevoerde discussies binnen onze kerken. Niettemin leidde het onderwerp tot een flinke onrust bij een deel van de plaatselijke kerken. 475 Kerken reageerden naar de synode.

Ook het bestuur van het Landelijk Verband zond een brief naar de synode waarin werd gesteld dat het, uit een oogpunt van verantwoord beheer, een goed vertrekpunt is er van uit te gaan dat, indien een plaatselijke kerk van mening is het kerkverband te moeten verlaten, er bezittingen beschikbaar behoren te komen om als buiten verband werkende groep verder te kunnen gaan.

Het is natuurlijk niet zo dat een kerkenraad zomaar kan besluiten uit het kerkverband te stappen. Wie zou dat overigens willen?

De voorzitter van de synode, ds. J.W. Doff, reageerde in een geruststellend artikel in het Centraal Weekblad dat met instemming werd overgenomen in 'Kerkbeheer'. In het artikel werd gesteld wat het uittreden uit het kerkverband betreft, nu slechts mogelijk is in zeer uitzonderlijke gevallen. Straks, in de Verenigde kerk, kunnen kerkleden alleen op persoonlijke titel het lidmaatschap van de kerk opzeggen. De gemeente blijft bestaan, inclusief haar bezittingen. Mocht wat van de gemeenten overblijft, niet langer zelfstandig kunnen functioneren, dan is het vervolgens de taak van de kerk als geheel om daar een oplossing voor te vinden, bijvoorbeeld door samenvoeging met een naburige gemeente.

Wat het zelfstandig beheer betreft, in de nieuwe kerkorde wordt voorzien in een lichte vorm van regionaal toezicht op het beheer. Waar dat beheer in orde is, is het slechts een formaliteit. Waar op het beheer het een en ander valt aan te merken, is het in het belang van die gemeente dat er op de tekortkomingen gewezen wordt, al is het alleen al om ongewenste gevolgen voor de plaatselijke gemeente te voorkomen.

Alle reacties op de notitie van de synode werden doorgegeven aan de SoW-werkgroep kerkorde. De werkgroep zal de reacties verwerken in het voorstel voor de kerkorde dat in mei 2002 op de synode aan de orde komt.

LANDELIJK VERBAND VAN COMMISSIES VAN BEHEER

Het beheren van een kerk gaat verder dan het registreren van inkomsten en uitgaven. Een boekhouding is natuurlijk nodig, maar er komt meer bij kijken. Al in 1920 werd dat ingezien door de kerkvoogdijen van de Hervormde gemeenten, hetgeen leidde tot de oprichting van de Vereniging van Kerkvoogdijen in de Nederlandse Hervormde Kerk.

In de Gereformeerde Kerken duurde het wat langer en ook dit hield direct verband met de zeggenschap die de Gereformeerde Kerken hadden (en hebben) over hun eigen plaatselijke kerk. Toch werd ook daar de behoefte groter om samen met anderen te kunnen overleggen over alle problemen die zich bij het beheer kunnen voordoen. In 1939 was al eens een poging gedaan om een 'Federatie van Commissiën van Beheer' van de grond te tillen. Het initiatief werd genomen door de heer Steenhuis uit Haarlem, die zijn plan voorlegde aan de Generale Synode. Hem werd, bijna een jaar later, door de synode meegedeeld "dat het niet op de weg der Synode ligt aandrang uit te oefenen op de kerken om de oprichting van de "Federatie van Commissiën van Beheer" te bevorderen". Ook een tweede poging daartoe strandde, mede ook door de oorlogsomstandigheden waarin ons land verzeild was geraakt. Men had wel wat anders aan zijn hoofd.

Pas in 1951 werd een volgend initiatief genomen. Er werd in kleine kring gesproken over nader contact tussen de commissies, om daardoor de arbeid te dienen die ze voor de kerk verrichten, maar ook was er behoefte aan een contactorgaan 'dat hetzelfde beoogt'.

ADMINISTRATIE EN BEHEER

Dat contactorgaan begon met een 'proefexemplaar van een correspondentieblad voor de Commissies van Beheer en Administratie der Gereformeerde Kerken in Nederland'. Een initiatief van de predikant dr. H.B. Visser uit Bunschoten was daarvoor de aanleiding. Hij had in de zomer van 1951 aan een dertigtal commissies van beheer van in het algemeen grote gemeenten, een brief gestuurd met de vraag of het niet wenselijk was, zelfs nodig was, om als commissies onderling contact te houden en daartoe een vergadering te beleggen. De helft van de aangeschreven commissies reageerde positief.

In oktober 1951 werd met enkele Amsterdamse commissieleden overleg gevoerd en men besloot een vergadering te beleggen in Amersfoort. Er werd vervolgens een spreker gezocht. De voorzitter van de commissie van beheer uit Hilversum, de heer C.H. van de Berg, had een zeer lange ervaring als voorzitter van de commissie van beheer en leek een goede keus. Ook werd een advertentie geplaatst in het 'Gereformeerd Weekblad'. De heer Van Dijk uit Zutphen, van de Zutphense uitgeverij Van den Brink, meldde zich met het voorstel om een blad te gaan uitgeven ten behoeve van de commissies van beheer. Hij zag duidelijk een gat in de markt en het leek hem een goede gelegenheid, nu er blijkbaar behoefte aan meer contact was, om hierin te voorzien door middel van een correspondentieblad. Daar zou mooi de uitnodiging voor de vergadering in geplaatst kunnen worden. Bovendien zou hij zelf de kosten voor het opstarten van het blad willen dragen. Een aantrekkelijk voorstel. Een voorlopig comité, bestaande uit de heren F.J. Hinlopen uit Amsterdam, dr. H.B. Visser, predikant te Bunschoten en H.J. de Vries uit Amersfoort overlegde wat hun te doen stond.

Het was natuurlijk mogelijk om zelf een blad uit te geven, maar daaraan waren nogal wat kosten verbonden en het geld daarvoor ontbrak. Men besloot op het voorstel in te gaan. Bovendien konden zo de commissies van het voornemen, om een landelijke vergadering te houden, op de hoogte worden gesteld. Uitgeverij J.B. van den Brink zorgde voor een proefexemplaar van acht pagina's onder de wat merkwaardige titel "De opengebleven plaats". Dr. Visser schreef het vol, met een artikel over wat hem voor ogen stond bij zijn plannen voor de te houden vergadering en wat er besproken moest worden. Met name de gemeenten van 3000 zielen en daarboven werden uitgenodigd om ieder met twee afgevaardigden te komen maar kleinere gemeenten mochten, indien gewenst, ook iemand sturen.

Er waren toen ongeveer 30 gemeenten die meer dan 3000 zielen telden, dus zo'n 60 afgevaardigden werden toch wel verwacht.

De opkomst was boven verwachting. Op de presentielijst van de vergadering die op 19 januari 1952 in de Grachtkerk te Amersfoort gehouden werd, stonden 120 namen. Verschillende commissies die niet aanwezig konden zijn lieten weten zeer ingenomen te zijn met het voorstel.

Het blad kwam er eerst, al direct met de naam 'Administratie en Beheer' en het eerste nummer verscheen in maart 1952. Dr. Visser was de eerste eindredacteur. Direct al bij zijn aantreden zei hij dat hij zich spoedig terug zou trekken. Hij was immers predikant, en wilde alleen maar helpen om de eerste start te maken. Daar was begrip voor. Met het verschijnen van 'Administratie en Beheer' was er een middel om de plaatselijke commissies van beheer op de hoogte te stellen van de plannen. Ook een verslag van de gehouden vergadering kon zo ter kennis van de commissies worden gebracht, mededelingen over een volgende vergadering konden worden gedaan enz., enz. Overigens was er, afgezien daarvan, voldoende stof om met een blad voor de commissies van beheer uit te komen. Er was behoefte aan regelmatig contact en voorlichting op verschillend gebied en daarvoor was een op vaste tijden verschijnend blad het aangewezen middel.

Daar heeft 'Administratie en Beheer' in ruime mate in voorzien.

Tot oktober 1988 bleef Van den Brink uit Zutphen het blad uitgeven. Daarna werd de uitgave overgenomen door uitgeverij Kok uit Kampen, waarmee een zeer goede relatie ontstond die tot het laatste nummer, december 2000, voortduurde. Daarna ging "Administratie en Beheer", samen met het maandblad "De Kerkvoogdij" over in een nieuwe uitgave "Kerkbeheer", een gezamenlijke uitgave van de Vereniging van Kerkvoogdijen en het Landelijk Verband.

De redactie van het blad bestond altijd maar uit een beperkt aantal personen, steeds gerekruteerd uit het dagelijks bestuur.

De volgende bestuursleden maakten deel uit van de redactie:

C.H. van den Berg	1952 – 1967
P. Siebesma	1952 – 1967
F.J. Hinlopen	1952 – 1968
D.J. van der Meer	1961 – 1971

E.J. Rotshuizen	1960 – 1961
J. Kruithof	1967 – 1972
W. Vuyk	1969 – 1975
W. la Roi	1968 – 1977
J. Vaatstra	1970 – 1990
A.A. Bruning	1975 – 1980
C.L. van Atten	1977 – 1988
C. van Meeuwen	1982 – 1985
C.L. Dekker	1987 – 1991
L.A. van Rij	1988 – 1991
P. Kleinendorst	1992 – 1994
Th.J. Leene	1991 – 2000 (administrateur)
P.J. van der Stoel	1992 – 2000

LANDELIJK VERBAND OPGERICHT

De vergadering in de Grachtkerk in Amersfoort besloot ook tot het oprichten van een Landelijk Verband van Commissies van Beheer. Over de organisatievorm, de samenstelling van een bestuur e.d. moest nog verder worden overlegd, maar dat kwam in mei 1952 aan de orde.

Gelijk al op de eerste vergadering hield de heer C.H. van den Berg uit Hilversum een uitgebreid betoog waarin hij de door de synode aanbevolen regeling uiteenzette en vervolgens inging op de plaats en de taak van de commissie van beheer.

Hij ging ook in op de nieuwe kerkorde van de Nederlandse Hervormde Kerk die in 1951 was aangenomen en die ook ten opzichte van het beheer een wezenlijke verandering inhield. De scheiding tussen bestuur en beheer bleef daar echter bestaan. Wel een belangrijke verbetering, die ook in onze kerken navolging zou verdienen, was dat in de classicale vergaderingen, de provinciale kerkvergaderingen en ook in de generale synode een bepaald aantal kerkvoogden moesten zijn begrepen. Volgens de Hervormde kerkorde moest de generale synode zijn samengesteld uit 27 predikanten, 13 ouderlingen, 7 kerkvoogden en 7 diakenen.

Een gedachte die volgens de heer Van den Berg ook in onze kerken zou moeten worden ingevoerd. Nu, vijftig jaar later, is dit echter nog steeds niet gerealiseerd, want in de meerdere vergaderingen zijn de beheerders nog steeds niet vertegenwoordigd.

Tot de oprichting van het Landelijk Verband werd besloten op de vergadering van 17 mei 1952. Daarbij kwam natuurlijk de organisatievorm van het nieuwe verband aan de orde. De plaatselijke commissies van beheer hadden geen rechtspersoonlijkheid. Een oplossing werd gevonden door een vereniging op te richten van *leden* van Commissies van Beheer. Weliswaar waren de leden van de commissies nooit in een bestand opgenomen, dat waren de commissies, maar strikt genomen zijn het de leden van de commissies die de vereniging vormen.

Vanaf het begin is getracht om de vereniging regionaal op te zetten, voor de nieuwe vereniging een heel belangrijk punt.

Uit alle provincies werden afgevaardigden benoemd in een provinciale commissie. De heer C.H. van den Berg uit Hilversum werd de eerste voorzitter.

Al in een van de eerste nummers van 'Administratie en Beheer' werd aandacht gevraagd voor nieuwe belastingmaatregelen. Er was bij de Tweede Kamer een wetsontwerp ingediend waarbij aftrek van inkomstenbelasting kon worden verkregen voor giften die, in een bepaald jaar gedaan werden, 2 pct. van het zuiver inkomen te boven gingen en ook meer bedroegen dan f 100,-, met een maximum van 5 pct. van het zuiver inkomen. Er was nogal kritiek op de ondergrens van f 100,-, in die tijd toch nog een fors bedrag. Voor iemand met een zuiver inkomen van f 3.000, die f 90,- bijdroeg, was toch zeker wel van een 'offer' sprake, maar die belastingplichtige viel buiten de boot.

PENSIOEN- EN SPAARFONDSENWET

Een tweede wet die heel veel beroering wekte, en waarvoor in het blad veel ruimte werd gevraagd, was de Pensioen- en Spaarfondsenwet. Voor de meeste werknemers die bij de kerken in dienst waren was wel een pensioenregeling getroffen, maar nog lang niet voor allemaal.

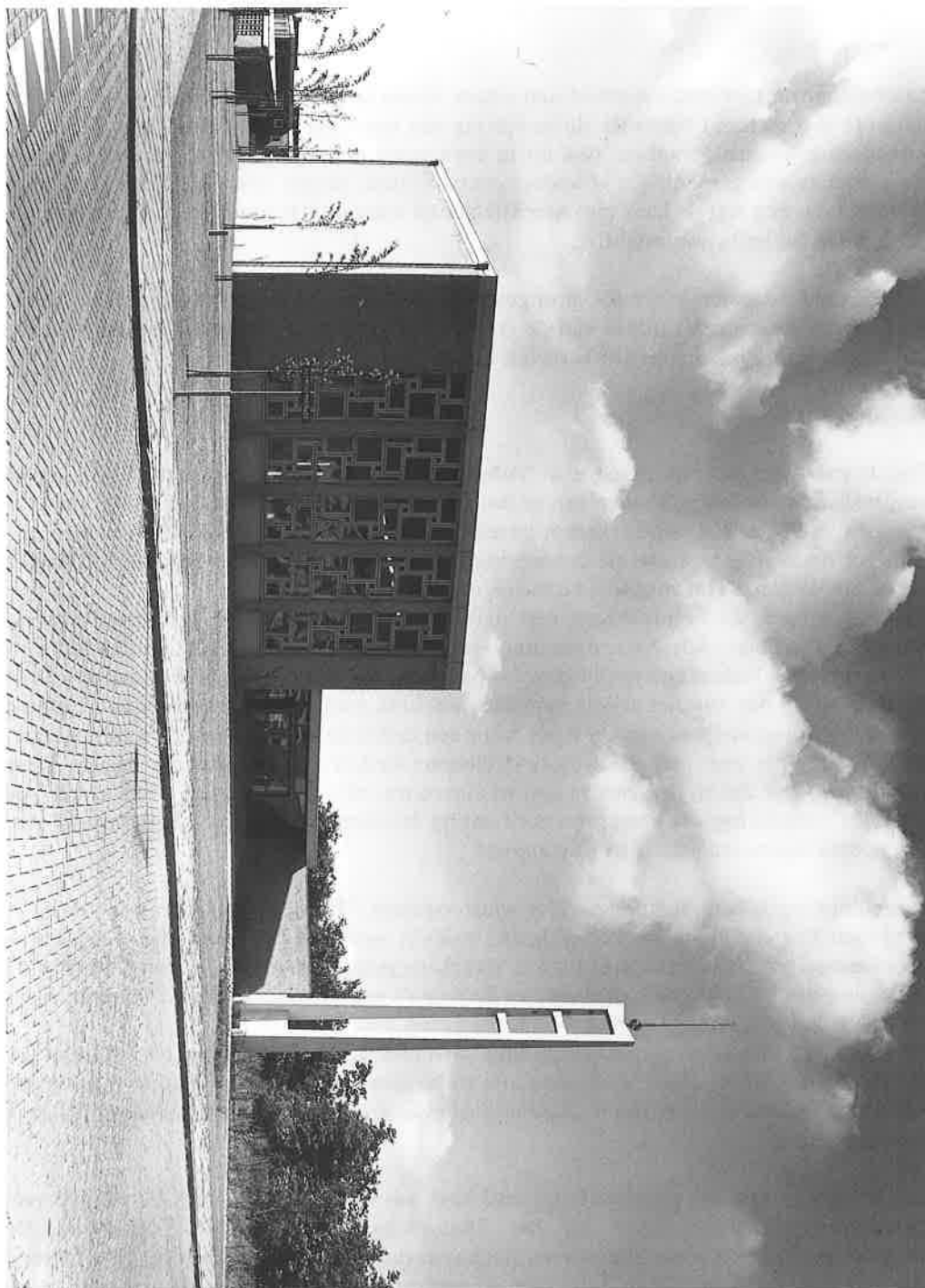
Binnen het Landelijk Verband was men van mening dat 'de beslissing ten aanzien van de oudedagsvoorziening van alle in dienst der kerk staande personen behoorde tot de uitsluitende bevoegdheid van de kerk en niet aan de overheid toekwam en dat bovendien de positie van allen aan wie enige Gereformeerde Kerk in Nederland een pensioentoezegging heeft gedaan, bij deze kerk volkomen veilig gesteld is'.

De vereniging sprak uit: 'dat de toepassing van de Pensioen- en Spaarfondsenwet op de Gereformeerde Kerken in Nederland onaanvaardbaar was' en besloot deze uitspraak ter kennis te brengen van de generale synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland, de Generale Deputaten voor de correspondentie met de Hoge Overheid en de Generale Deputaten ad art. 13 K.O. (het artikel waarbij de kerken verplicht worden voor hun emeriti, weduwen en wezen te zorgen).

Het was een nogal ferme uitspraak die het Landelijk Verband had gedaan en er werd van verschillende kanten ook op gereageerd. Zo was het niet helemaal duidelijk of de wet ook betrekking had op de predikanten. Immers, pensioen is 'uitgesteld loon', en de predikanten kregen wel een traktement, maar geen loon. Zij waren arbeidsrechtelijk niet in dienst van de kerk.

Voor wat de echte werknemers betreft, daar was eigenlijk gewoon sprake van een relatie werkgever-werknemer en dat was niet anders dan elders in de maatschappij.

Het meningsverschil lag principieel. Heeft de overheid zeggenschap over de kerk, heeft de kerk niet zijn eigen verantwoordelijkheid? De meningen hierover liepen ook binnen het bestuur van het Landelijk Verband duidelijk uiteen. Dr. P. Siebesma uit Leeuwarden, penningmeester van het bestuur, toonde zich een principieel man die geen enkele inmenging van de overheid op het terrein van de kerk duldde: "Dat mag tot geen enkele prijs, op geen enkele voorwaarde en onder geen enkel beding! Hier de Kerk, dáár de Staat,

Gereformeerde kerk "Vredenvorstkerk" van Beverwijk (1964)

naast elkaar en niet ondergeschikt aan elkaar. Geen toegeven aan de tijdgeest!” Gezien de grote meerderheid waarmee de verklaring van het ‘Onaanvaardbaar’ door de ledenvergadering was aangenomen, was hij in staat geweest zijn zienswijze op overtuigende wijze over te brengen. Zij die er anders over dachten, kregen later in ‘Administratie en Beheer’ toch nog wel de kans om uiteen te zetten waarom het toch wel wat genuanceerder lag dan hij had voorgesteld.

In 1952 had de generale synode al uitgesproken om verbetering te brengen in de onbevredigende situatie ten aanzien van de voorzieningen voor de oude dag en ten behoeve van nagelaten betrekkingen van kerkelijk werk(st)ers.

PENSIOENFONDS

Enkele maanden later treffen we in ‘Administratie en Beheer’ een artikel aan dat er besprekingen worden gehouden om te komen tot een pensioenfonds voor alle werknemers die in dienst zijn van kerken of instellingen die met het kerkelijk leven samenhangen. Tot de deelnemers aan de besprekingen behoorden enkele bestuursleden van het Landelijk Verband. Het roer was kennelijk om.

In 1954 kregen de besprekingen een definitief resultaat door de oprichting van de Stichting Pensioenfonds Samenbinding, een pensioenfonds voor alle werknemers in dienst van onze kerken en instellingen. De premie (voor de mannelijke deelnemers) werd bepaald op 15 pct. van het salaris, inclusief emolumenten. Daarvan werd 9 pct. besteed voor een ouderdomspensioen en 6 pct. voor een collectieve weduwen- en wezenvoorziening. De premie voor een vrouwelijke deelnemer bedroeg 10 pct. van het salaris. Daar stond tegenover dat zij dan niet in een weduwenaars- of wezenpensioen werden opgenomen. De verzekering was erop gebaseerd dat bij 40 dienstjaren een uitkering van 60 pct. van het laatstgenoten salaris werd verstrekt.

Samenbinding is een stichting zonder winstoogmerk. Het pensioenfonds was vooral in het begin nog erg klein dus verschillende risico's, zoals dat voor weduwen- en wezenvoorziening, waren herverzekerd bij een verzekeringsmaatschappij. Uiteraard was het de bedoeling dat bij voldoende deelnemers de risico's zelf gedragen konden worden, maar zover was het nog niet.

De naam van de stichting “Samenbinding” was ontleend aan Zacharia 11: *‘Daarom heb ik mijn slachtschapen geweid — daarom zijn zij de ellendigste onder de schapen — en ik heb twee staven genomen, de ene heb ik genoemd Lieflijkheid, en de ander Samenbinding, zo heb ik de kudde geweid’.*

Het oprichten van een pensioenfonds had heel wat voeten in de aarde. Er werden veel moeilijkheden ondervonden bij het Departement van Sociale Zaken en de Verzekeringskamer ten aanzien van het beginnen van een pensioenfonds in eigen beheer. Pas in 1956 waren de laatste beletselen weggenomen en kon het fonds van start gaan. Met zijn beschikking van 18 juni 1957 was de minister van Sociale Zaken en

Volksgesondheid akkoord gegaan met de statuten en het pensioenreglement. Het bestuur had al in 1956 tot de definitieve premievaststelling besloten. Het werd 12 pct. van het bruto inkomen, waarvan de helft door de desbetreffende kerk op de werknemer of werknemster kon worden verhaald. De mannen kregen pensioen als ze 65 waren, de vrouwen op hun 60ste. Alle verplichtingen van het pensioenfonds waren herverzekerd. De plaatselijke kerken werd het deelnemen aan het pensioenfonds van harte aanbevolen.

Er werd van het nieuwe pensioenfonds van het begin af aan al flink gebruik gemaakt. Niet echter door alle kerken. Vaak was het zo dat men zelf al een voorziening getroffen had en als het kosteren een nevenverdienste was, dan vond men het niet zo erg noodzakelijk om een regeling te treffen. Toch waren er in 1957 al 110 deelnemers bij het pensioenfonds. Eind 1960 waren het er 271, en in 1964 was het aantal deelnemers gestegen tot 511. Er werd een gestage groei geconstateerd.

Eind 1967 was het aantal deelnemers bij Samenbinding gestegen tot 905.

Het waren vooral niet-kosters die in het fonds deelnamen. Uit een enquête die het jaar daarop door de Protestants Christelijke Vereniging van Kusters werd gehouden bleek slechts 20 pct. van de parttime kusters in een pensioenvoorziening te zijn opgenomen. Voor 80 pct. was de pensioenvoorziening niet of niet goed geregeld. Zelfs voor de kusters met een volledige baan gold nog dat 40 pct. geen of geen goede pensioenregeling had. Van de 251 kusters die aan de enquête deelnamen was meer dan de helft in volledige dienst. Van de parttimers gaven 11 kusters op meer dan 50 uur per week te werken, 25 kusters werkten ongeveer 50 uur, 34 ongeveer 30 uur en 30 kusters ongeveer 10 uur per week. Een parttime baan betekende dus niet dat het slechts voor enkele uren was. Bovendien werd meestal de afgesproken arbeidsvoorwaardenregeling niet toegepast en werd er ook geen vakantiegeld uitgekeerd. Al met al een bedroevend beeld. Er viel nog veel zendingsarbeid te verrichten onder de commissies van beheer.

Rond 1970 is het stil rond het pensioenfonds Samenbinding. Uit een klein berichtje in 'Administratie en Beheer' valt op te maken dat de administratie van het fonds nu werd gedaan door het bureau van de Nederlandse Hervormde Kerk. Er verschenen enige tijd geen jaarverslagen meer in het maandblad. Pas in 1977 lezen we dat de administratie werd overgebracht naar het Dienstencentrum in Leusden. Het aantal deelnemers was inmiddels sterk geslonken omdat voor een aantal deelnemers (uit bijvoorbeeld de bejaardenzorg, jeugdwerkers etc.) aansluiting bij het Pensioenfonds voor de Gezondheid, Geestelijke en Maatschappelijke belangen (PGGM) verplicht werd gesteld. Deputaten Financiën en Organisatie zochten nu een mogelijkheid om het pensioenfonds Samenbinding om te bouwen tot een pensioenfonds voor de Gereformeerde Kerken. Dan moesten de kerken er wel mee akkoord gaan dat deelname aan het pensioenfonds een verplichtstelling werd. Er moest echter nog veel onderhandeld worden over bestaande en toekomstige rechten en verplichtingen. Het is nooit helemaal gelukt om een verplichte aansluiting bij Samenbinding te realiseren.

Gereformeerde kerk "De Ark" van Berkel en Rodenrijs (1972)

REGELING VAN HET BEHEER

Al in het begin van het bestaan van het Landelijk Verband heeft het bestuur zich bezig gehouden met een modelregeling voor het beheer van de 'stoffelijke zaken'.

Een dergelijke regeling bestond nog niet. Wel hadden veel kerken zelf een regeling ontworpen, maar die voldeed niet erg. Er was weliswaar een centraal ontworpen regeling die dateerde uit 1893 en die destijds door de synode was uitgegeven, maar die regeling was meer bedoeld om de bevoegdheid van de kerkenraad veilig te stellen.

In 1957 kwam het bestuur met een eigen ontwerp, dat als volgt luidde:

Art. 1

Het beheer van de stoffelijke zaken der Gereformeerde Kerk van staat onder haar Kerkenraad, die als zodanig haar bestuurt en vertegenwoordigt, doch wordt door deze opgedragen aan een Commissie van Beheer. Het beheer der op Zending en Evangelisatie betrekking hebbende zaken wordt van deze opdracht uitgezonderd.

Art. 2

De Commissie bestaat uit zoveel leden, als door de Kerkenraad wordt bepaald. De Kerkenraad zal niet tot uitbreiding of inkrimping van het aantal leden overgaan, dan na overleg met de Commissie, welke te dien aanzien ook zelfstandig een voorstel aan de Kerkenraad kan doen.

De leden der Commissie worden door de Kerkenraad benoemd. Zij moeten belijdende leden in volle rechten zijn en de leeftijd van 25 jaar hebben bereikt.

De Kerkenraad kan te allen tijde één of meer leden der Commissie schorsen of ontslaan; dit laatste echter alleen na de Commissie daarover te hebben gehoord.

Een aftredend of ontslagen lid is verplicht, alle van de Commissie onder zijn berusting zijnde zaken en stukken terstond over te geven aan het moderamen der Commissie of aan degenen die de Kerkenraad voor deze overneming aanwijst.

Art. 3

Van elke predikantswijk wijst de Kerkenraad uit zijn midden een lid der Commissie aan. Deze leden treden af bij het eindigen van hun ambtsperiode als Kerkenraadslid.

Van de overige leden der Commissie treedt jaarlijks, op 31 december, volgens een door de Commissie op te maken rooster, een vijfde of zo mogelijk een vijfde deel af. De Commissie doet voor elke der laatstbedoelde vacature tijdig een enkelvoudige aanbeveling aan de Kerkenraad toekomen. Zij kan een aftredend lid ter herbenoeming aanbevelen. Indien de Kerkenraad de aanbeveling niet aanvaardt, zendt hij haar terug aan de Commissie met verzoek een andere aanbeveling in te dienen.

In tussentijdse vacatures wordt zo spoedig mogelijk voorzien. De benoeming in een tussentijdse vacature geschiedt conform hetgeen in de eerste, respectievelijk de derde alinea van dit artikel bedoelde leden, ten aanzien van de periodiek aftredende leden is bepaald.

Hij die is benoemd in de plaats van een tussentijds afgetreden lid, niet behorende tot de

in de eerste alinea van dit artikel bedoelde leden, neemt in het rooster van aftreden de plaats in van hem, die hij heeft vervangen.

Art. 4

Onder de in art. 1 bedoelde stoffelijke zaken worden verstaan alle bezittingen en schulden en alle inkomsten en uitgaven der Kerk. Het beheer daarvan wordt in zijn geheel aan de Commissie opgedragen, voor zover in deze Regeling niet anders is bepaald. De Commissie zal deze taak vervullen, zoals voor een goed beheer wordt vereist. Zij is te dier zake tegenover de Kerkenraad verantwoordelijk.

Art. 5.

In de aan de Commissie opgedragen beheerstaak zijn niet begrepen de volgende uitsluitend tot de bevoegdheid van de Kerkenraad behorende handelingen:

- a. het kopen, verkopen of op andere wijze vervreemden en het bezwaren van onroerende goederen;
- b. het voeren van processen;
- c. het aangaan van geldleningen.

Voorts houdt de Kerkenraad aan zich de vaststelling van de financiële regeling met de predikanten. De Kerkenraad zal echter ten aanzien van deze handelingen geen beslissing nemen dan na advies van de Commissie.

Art. 6

De Commissie is bevoegd, zich ongevraagd ter zake van de in art. 5 genoemde onderwerpen, alsmede omtrent alles wat het financieel beleid van de Kerk betreft, met voorstellen tot de Kerkenraad te wenden.

Art. 7

De Commissie is verplicht, van het haar opgedragen beheer een administratie te voeren, die een volledig overzicht geeft van alle bezittingen en schulden en van alle baten en lasten der Kerk.

Zij draagt zorg voor een veilige bewaring van de aan de Kerk toebehorende gelden en geldswaardige papieren.

Zij zal van alle op het beheer betrekking hebbende boeken en bescheiden, alsmede van de kas en geldswaardige papieren, op verlangen van de Kerkenraad aanstonds inzage geven aan degenen, die door deze tot zulk een onderzoek schriftelijk gemachtigd mochten worden.

Art. 8

Telkenjare, vóór 1 november, zal de Commissie een gespecificeerde begroting van inkomsten en uitgaven voor het volgende jaar, met memorie van toelichting bij de Kerkenraad inzenden.

Deze begroting wordt door de Commissie ter kennis van de Gemeente gebracht. Aan de leden der Gemeente wordt gelegenheid gegeven, in een vergadering der Commissie

inlichtingen over de begroting te ontvangen en opmerkingen daarover te maken.

Uiterlijk in december wordt de begroting door de Kerkenraad behandeld. Door goedkeuring der begroting machtigt de Kerkenraad de Commissie tot de daarop voorkomende ontvangsten en uitgaven.

Bij gebleken noodzakelijkheid kan de begroting in de loop des jaars door een daartoe strekkend besluit der Commissie, onder goedkeuring van de Kerkenraad worden gewijzigd.

Art. 9

Telkenjare vóór 1 juni zal de Commissie een rekening en verantwoording over het afgelopen jaar bij de Kerkenraad inzenden. De jaarrekening wordt door de Commissie tevens ter kennis van de Gemeente gebracht.

Binnen drie maanden na ontvangst van de rekening zal de Kerkenraad na eigen, of namens hem ingesteld onderzoek, over de goedkeuring der rekening beslissen. Goedkeuring der rekening door de Kerkenraad strekt de Commissie tot volledige décharge voor het door haar over het afgelopen jaar gevoerde beheer.

Art. 10

De Commissie draagt zorg voor het onderhoud der kerkelijke gebouwen en goederen. Bij al wat de grenzen van het gewone onderhoud te buiten gaat en met name bij nieuwe bouw of verbouwing, zal zij niet handelen zonder hiertoe uitdrukkelijk door de Kerkenraad gemachtigd te zijn en zonder dat ook haar bouwplannen door deze zijn goedgekeurd.

Art. 11

Voor het verrichten van werkzaamheden en het doen van leveringen zal de Commissie aan leden der Gemeente zoveel voorkeur geven, als met haar eigen verantwoordelijkheid bestaanbaar is.

Werkzaamheden en leveringen, het bedrag van f. 1000,- te boven gaande, zullen zoveel mogelijk worden aanbesteed.

Art. 12

De Commissie draagt zorg, dat de kerkgebouwen, de lokalen en de verdere benodigdheden steeds in goede orde ter beschikking van de Kerkenraad zijn, zowel voor de Kerkdiensten als voor de catechisaties en de kerkelijke vergaderingen.

Art. 13

Omtrent het ten gebruike afstaan der kerkgebouwen en lokalen voor niet direct tot het eigenlijk kerkelijk werk behorende doeleinden beslist de Kerkenraad, die van elke beslissing de Commissie onmiddellijk op de hoogte brengt.

De Commissie stelt de voorwaarden en eventuele vergoeding vast.

Ook voor de samenkomsten van wel bij het eigenlijk werk betrokken commissies of verenigingen worden plaats, dag en uur in overleg met haar geregeld.

Art. 14

Benoeming en ontslag van koster en verder personeel en de bepaling van hun bezoldiging, hun pensioen en dat van hun weduwen en wezen, geschiedt door de Commissie, onder goedkeuring van de Kerkenraad.

De Commissie regelt hun werkzaamheden en stelt voor hen een instructie vast, die aan de Kerkenraad wordt medegedeeld.

De aanstelling en het ontslag van organisten blijft echter geheel in handen van de Kerkenraad. Hun eventuele bezoldiging geschiedt in overleg met de Commissie.

Art. 15

De beslissing over de vraag op welke wijze de regeling van de zitplaatsen in de kerkgebouwen zal plaats hebben, berust bij de Kerkenraad, die echter niet tot wijziging ener bestaande regeling zal overgaan dan na de Commissie te hebben gehoord. De Commissie is belast met de uitvoering der regeling.

Art. 16

De Commissie zal alle leden de Gemeente met ernst wijzen op hun roeping ten opzichte van de voorziening in de kosten van de kerkedienst en hen door persoonlijk bezoek opwekken zich te verbinden tot een periodieke vrijwillige vaste bijdrage. Zij kan voor dit bezoeken der gemeenteleden een afzonderlijk college instellen, van welk college de leden door haar, na overleg met de Kerkenraad worden benoemd. Zij stelt voor dit college een reglement vast, hetwelk aan de Kerkenraad ter kennismaking wordt toegezonden.

Ten aanzien van iemands bijdrage zijn de Commissie en het in de tweede alinea van dit artikel bedoelde college, alsmede degenen die met de inning der bijdrage zijn belast, tot geheimhouding verplicht. Van de hierop betrekking hebbende administratie mag alleen inzage worden gegeven aan degenen, die bij kerkenraadsbesluit tot het aanzien daarvan uitdrukkelijk zijn gemachtigd.

Art. 17

De Commissie zorgt voor het houden der collecten voor de kerkedienst. Zij kan voor het collecteren en tellen der collecten een college van collectanten instellen, van welk college de leden door haar, na overleg met de Kerkenraad, worden benoemd. Zij stelt voor dit college een reglement vast, hetwelk aan de Kerkenraad ter kennisneming wordt toegezonden.

De Commissie draagt voorts zorg dat de vrijwillige vaste bijdragen en alle verder door de Kerk te ontvangen gelden op tijd worden in ontvangst genomen.

Art. 18

De Commissie zal, ter regeling van haar werkzaamheden en alle interne zaken, een huishoudelijk reglement opstellen. Zij draagt er daarbij zorg voor, dat het kasbeheer en de administratie niet in één hand komen en zoveel mogelijk interne controle wordt verkregen. De inhoud van dit reglement, alsmede eventuele latere wijzigingen daarvan, deelt zij de Kerkenraad mede.

administratie en beheer

*Contact-orgaan van het
landelijk verband van commissies van beheer
van de gereformeerde kerken in Nederland*

Redactie Administratie en Beheer:

J. VAATSTRA, CAVATINESTRAAT 17, 7323 LL APELDOORN, TELEFOON 055-660100, EINDREDACEUR
C. L. VAN ATTEN, RIJNZICHTLAAN 50, 3981 BV BUNNIK, TELEFOON 03405-62571
C. L. DEKKER, PARK SEMINARIE 62, 3971 SE DRIEBERGEN-RIJSSSENBURG, TELEFOON 03438-18440
L. A. VAN RIJ, CAMPHERBEEKLAAN 105, 8024 BV ZWOLLE, TELEFOON 038-536979
VERSCHIJNT MAANDELIJKS. ABONNEMENTSPRIJS f 26,- PER JAAR

Bureau Landelijk Verband:

P. J. TERPSTRA, KAMGRAS 50, 3902 BD VEENENDAAL, TEL. 08385-14413,
(in de morgenuren dinsdag t/m vrijdag)

Secretaris:

P. KLEINENDORST, BUURTMEESTERWEG 21, 6711 HL EDE, TELEFOON 08380-13688

Penningmeester:

P. LANDMAN, PRES. KENNEDYLAAN 203, 6883 AH VELP, TELEFOON 085-618806
GIRO T.N.V. PENN. LAND. VERB. C.V.B. GER. KERKEN NO. 831014

Opgave abonnementen en adreswijzigingen:

UITGEVERSMAATSCHAPPIJ J. H. KOK B.V.
GILDESTRAAT 5, 8263 AH KAMPEN, TELEFOON 05202-92555
POSTBUS 130, 8260 AC KAMPEN, POSTGIRO 847048

Advertenties:

J. G. DUIJKER, KRAAGEEND 18, 3435 VN NIEUWEGEIN, TEL. 03402-36616

Omslag van "Administratie en Beheer" november 1988

Zo tijdig mogelijk geeft de Commissie jaarlijks aan de Kerkenraad kennis van de samenstelling van haar moderamen en de namen van degenen, die door de Commissie belast zijn met de zorg voor de verschillende kerkgebouwen.

Art. 19

De leden der Commissie mogen geen bezoldigde werkzaamheden voor de Kerk verrichten, noch ook met haar in betrekking staan door enige onderhandse overeenkomst van huur, pacht en levering, tenzij in de gevallen waarin de Commissie wegens bijzondere omstandigheden zulks onvermijdelijk acht.

Zij mogen wel deelnemen aan inschrijvingen bij aanbestedingen.

Zelf hun dienst geheel gratis waarnemende, zullen zij ook zoveel mogelijk door liefdedienst trachten te voorzien in de hulp, die zij bij hun werkzaamheden nodig hebben.

Art. 20

De Kerkenraad kan te allen tijde, wanneer zij het beheer op andere wijze zou willen regelen, na daarover de Commissie te hebben gehoord, de Commissie ontbinden. In geval van ontbinding moeten de administratie der Commissie, haar archief, en alle op het beheer betrekking hebbende zaken worden overgegeven aan de Kerkenraad, of aan degenen, die deze voor die overname aanwijst.

Art. 21

De Kerkenraad behoudt aan zich het recht van wijziging en van uitlegging en beslist ook in gevallen, waarin deze regeling niet voorziet, echter niet, dan na de Commissie daarover te hebben gehoord.

Het was een reglement dat opgesteld was door de kerk van Hilversum, maar dat door het bestuur geschikt werd geacht om ook elders te gebruiken. Er werd veel gebruik van gemaakt, waarbij sommige artikelen, als bijvoorbeeld de zittingsduur van de leden van de commissie, werden aangepast aan plaatselijke gebruiken. In latere jaren is het reglement hier en daar wat aangepast, maar de essentie is wel gelijk gebleven.

In de meeste reglementen is artikel 15 verdwenen. Het was destijds in veel plaatsen de gewoonte om bepaalde plaatsen te verhuren of te reserveren tot enkele minuten voor aanvang van de dienst. Dan werden ze vrij gegeven, vaak door een groen lampje op een duidelijke, voor iedereen zichtbare plaats te ontsteken. Het verhuren van plaatsen komt, voor zover bekend, niet meer voor. Het reserveren van plaatsen nog wel, maar dan om andere redenen.

CONTACT MET DE VERENIGING VAN KERKVOOGDIJEN

Aan de Vereniging van Kerkvoogdijen in de Nederlandse Hervormde Kerk (VVK) was het oprichten van het Landelijk Verband van Commissies van Beheer niet voorbijgegaan. In december 1953 schreef de redactie van 'Administratie en Beheer' een waarderend woord over de plezierige toon waarmee in het maandblad van de VVK geschreven werd

over het Landelijk Verband. ‘Men heeft ook al enkele malen een artikel uit ‘Administratie en Beheer’ overgenomen. Wij sluiten ons aan bij de wens van de redactie van het Maandblad, (zoals het blad van de VVK destijds nog heette. Le) dat onze beide organisaties in een vriendschappelijke verhouding mogen groeien en dat we op verschillende punten van elkaars ervaring profijt mogen trekken’.

Niet alleen dat er in de bladen vriendelijk over elkaar werd gesproken, ook de wederzijdse jaarvergaderingen werden bezocht. Er is veel gemeenschappelijks. Op de jaarvergadering van 1958 sprak prof.dr.ir. H.G. van Beusekom, de voorzitter van de VVK, de jaarvergadering van het Landelijk Verband toe en riep daarbij op tot meer samenwerking: “Was het in de Hervormde gemeenten vroeger zo dat er geldmiddelen waren die beheerd moesten worden, thans is het in vele gemeenten zo, dat de kosten van de eredienst geheel door offers van de gemeente bijeen moeten komen. Het kerkelijk apparaat kost steeds meer en wij staan beiden voor de vraag hoe de gemeente tot het brengen van offers van dankbaarheid kan worden gebracht. Hoewel er momenteel geen gemeenschappelijke zaken zijn, is een ontmoeting in de wederzijdse jaardagen belangrijk”. Hij besluit met de wens ... “dat de contacten mogen blijven bestaan opdat de toenadering steeds inniger moge worden opdat wij allen nog eens tot één Kerk verenigd mogen zijn”.

Die contacten bleven bestaan, al was het beperkt. Een enkele keer ontmoetten beide besturen elkaar. Op de jaarvergaderingen van beide verenigingen bleef men elkaar bezoeken. Prof. Van Beusekom kwam in zijn hoedanigheid van voorzitter van de VVK vaak en hij benutte ook steeds de gelegenheid om de vergadering toe te spreken, waarbij hij steeds opriep tot meer samenwerking: “Hierbij behoeft men niet allereerst het oog te hebben op een éénwording der kerkformaties, doch een hartelijke samenwerking, waardoor we elkaar steunen en de Wereld kan zien dat we één Heer dienen: Jezus Christus, de Heer over allen”.

In de loop van de tijd kwam er toch meer contact tussen beide verenigingen. Met name gebeurde dat toen het SoW-proces op gang kwam. Vanuit beide verenigingen namen bestuursleden deel aan commissies en werkgroepen. Vanuit het kostersoverleg was het er al jarenlang zo, maar ook op andere terreinen ontmoette men elkaar en die ontmoetingen namen in de loop van de jaren alleen maar toe. De dagelijkse besturen voerden regelmatig overleg en ook was de behoefte aanwezig om zo mogelijk gezamenlijk te reageren naar de landelijke organisatie. Tijdens het SoW-proces, dat in de negentiger jaren op gang kwam, werd dat alleen maar versterkt. Het leidde er toe dat op 17 maart 1999 een samenwerkingsovereenkomst werd getekend waarin tot een intensivering van de samenwerking werd besloten. In het hoofdstukje Samen op Weg wordt hier nader op teruggekomen.

In het voorjaar van 2000 werd de samenwerking wel heel concreet, toen Th.J. Leene afscheid nam als functionaris van het Landelijk Verband en de bureauwerkzaamheden werden overgeplaatst van Loosdrecht naar het Centraal Bureau van de Vereniging van Kerkvoogdijen in Dordrecht. Een misschien nog wel ingrijpender besluit was om per 1 januari 2001 een gezamenlijk maandblad uit te gaan geven onder de naam ‘Kerkbeheer’.

De bestaande maandbladen, 'De Kerkvoogdij' en 'Administratie en Beheer' zijn in december 2000 voor de laatste maal verschenen.

SUBSIDIES

Soms kunnen er zich zaken voordoen waarover toch even moet worden nagedacht. De gemeenteraad van Venlo besloot in juli 1953 een verordening vast te stellen waarbij subsidies werden verleend aan kerkbesturen. De verordening is te uitvoerig om geheel weer te geven, maar het kwam er op neer dat binnen Venlo gevestigde kerkbesturen in aanmerking kwamen voor een subsidie voor degenen die binnen die kerk belast waren met leiding geven aan de zielszorg. Bedoeld was een pastoor, rector, dominee of anderszins. Als er tenminste één zielzorger aan die kerk verbonden was dan kreeg dat kerkbestuur een subsidie om het bestuur in staat te stellen een minimumuitkering voor levensonderhoud te verstrekken. De subsidie bedroeg ten hoogste f 750,- voor een hoofdbedienaar, f 500,- voor een bedienaar en voor maximaal 5 'bedienaren' per kerkbestuur. De bedragen werden in mindering gebracht op dat jaar uit 's Rijks kas te ontvangen onderhouds-toelage.

Een nieuw probleem. Wat te doen bij zo iets? De pastoor kreeg, evenals de Hervormde predikant weliswaar nog een toelage, maar dat bedrag was maar gering, en de vrijgevigheid in het Roomse Venlo was onder de kerkgangers waarschijnlijk ook niet zo groot. Men kon uiteraard niet alleen de R.-K. bedienaars bevoordelen dus de subsidieregeling gold voor iedereen.

De regeling werd in 'Administratie en Beheer' gepubliceerd zonder commentaar, maar dat zou ongetwijfeld nog wel komen. De kerk van Venlo legde het probleem ter advisering voor aan de classis Maastricht, en ook de generale synode ging zich er mee bemoeien. Wat te doen met subsidie van de overheid? De synode vond in meerderheid niets tegen subsidie te hebben, mits er maar geen bezwarende voorwaarden aan verbonden waren. Subsidies voor de ambtsbediening werden afgewezen, tenzij er zich zeer bijzondere omstandigheden voordeden. Subsidie voor arbeid van sociale en soortgelijke aard was een ander verhaal, voor dat speciale werk was subsidie aanvaardbaar. Een aantal synodeleden was faliekant tegen het aanvaarden van subsidie, hoe dan ook. Een subsidieaanvraag achtten zij in wezen ongeoorloofd en derhalve schadelijk voor Christus' kerk. Niettemin ontkwam men er niet aan dat de druk om subsidies te ontvangen steeds groter werd. Met name was dat het geval voor kerkbouw. In de kerkelijke pers verschenen er van verschillende prominente kerkleden artikelen, waar op dit onderwerp werd ingegaan. Bovendien kwamen verschillende plaatselijke kerken ernstig in financiële problemen door de noodzaak van kerkbouw en onder die omstandigheden zou het ontvangen van subsidie echt een uitkomst zijn.

Tal van burgerlijke gemeenten besloten vervolgens een wat andere subsidieverordening in het leven te roepen die inhield dat voor kerkbouw een flinke bijdrage werd verstrekt. Heel veel plaatselijke kerken hebben, ondanks de aanvankelijke bezwaren, dankbaar van de regeling gebruik gemaakt.

Interieur van de Gereformeerde Noodkerk Osdorp/Amsterdam, juli 1964

Dit neemt niet weg dat de houding ten opzichte van subsidies niet vanzelfsprekend positief was. De synode heeft er in comité over vergaderd, dat wil zeggen dat hierover niets naar buiten kwam. Het bericht dat in de publieke Akta werd opgenomen hield in, dat aan de deputaten voor correspondentie met de overheid te kennen zou worden gegeven, dat er van de zijde der synode geen bezwaren bestonden tegen het aanvaarden van subsidie, omdat het een eenmalige zaak was en er aan de kerken geen bezwarende voorwaarden werden verbonden. Dus geen principiële bedenkingen tegen het subsidiëren op zich.

De standpunten in de kerk lagen soms ver uiteen. Prof. Ridderbos bijvoorbeeld verwierp de overheidssteun, Prof. Dijk was er een groot voorstander van. Twee prominente figuren uit de Gereformeerde Kerken, die wat dit betreft er een geheel verschillende mening op na hielden. Maar ook een adviescommissie van de verwante AR-partij was tegen de rijkssubsidie. 'Wegens de geheel eigen aard van de eredienst en wat daartoe behoort!'

STEUNVERLENING

De steun die de overige kerken in de loop der jaren hadden gegeven aan 'verscheurde kerken', de kerken die door de Vrijmaking hun kerkgebouw waren kwijtgeraakt, stond meer en meer onder druk. In 1950 deed de Synode van 's-Gravenhage een oproep uitgaan naar de kerken om een bijdrage van f 3,- per ziel te geven voor het bijeenbrengen van de benodigde gelden voor hulpverlening aan die kerken die als gevolg van de scheu-

ring zonder vergadergelegenheid waren gekomen en zelf niet in staat waren hierin te voorzien. Voor verschillende kerken was het onmogelijk om het gevraagde op te brengen. Niettemin werd in korte tijd toch meer dan f 1,5 miljoen door de kerken toegezegd. Sommige kerken moesten zelfs een lening sluiten om aan de oproep te kunnen voldoen, maar ze deden mee.

De oorzaak van de financiële problemen waarin verschillende kerken verkeerden liep sterk uiteen. Soms was het de grote stadsuitbreiding, waardoor gezinnen verhuisden naar de nieuwe wijken, een probleem dat jaren later nog veel sterker zou gaan spelen, soms was het de emigratie van tal van gezinnen naar het buitenland, waar vooral de dorpen in het noorden van het land mee te maken kregen. Maar er was nog een gebeurtenis die gevolgen had. De watersnoodramp in 1953 had met name het zuidwesten van Nederland zwaar getroffen en ook daar raakten plaatselijke kerken in problemen. Zo'n 125 Gereformeerde kerken werden er ernstig door getroffen.

COLLEGE VAN COLLECTANTEN

Aan het begin van de jaren vijftig diende zich een nieuw fenomeen aan: het college van collectanten. Hoewel geen ambtelijk college vonden veel kerken het gewenst om over te gaan tot het benoemen van een college van collectanten 'voor de verzorging van de collecten voor de Kerk en voor de met de Kerkdienst verband houdende belangen'. In 'Administratie en Beheer' verscheen een reglement voor dit college. Het blijkt dat de leden van dit college aan nogal wat eisen moesten voldoen. Het moesten belijdende leden der Kerk in volle rechten zijn, niet jonger dan 21 jaar, ondergeschikt aan de commissie van beheer, met een bestuur, bestaande uit voorzitter, secretaris en algemeen adjunct. Naast het collecteren zou het college ook belast moeten worden met het tellen der collecten.

Er werd uitgebreid beschreven op welke wijze de telling plaats moest vinden. Ook dat het college tweemaal per jaar diende te vergaderen. Over de punten die tijdens de vergadering aan de orde moesten komen werd overigens niet gesproken.

De ontwerper van het reglement merkte op dat in de Kerk van Amsterdam vroeger de collectanten verplicht waren bij het collecteren gekleed te gaan in rok met witte das, en bij de deurcollecte in het zwart met hoge hoed. Eisen die nu niet meer gesteld kunnen worden. "Evenwel kan niet elk kostuum als gepast worden aangemerkt. Daarom moet er een voorschrift zijn dat de collectanten, als zij dienst hebben, stemmige kleding moeten dragen."

Het aantal collecten was in de loop van de tijd nogal toegenomen. Was het heel vroeger zo dat er alleen voor de armen werd gecollecteerd, nu waren er heel wat doelen bijgekomen en even zovele collecten. Sommige kerken collecteerden al driemaal in de dienst en hielden bovendien bij de uitgang nog eens een inzameling. Het was dan wel afgekondigd dat de collecten voor verschillende doeleinden bestemd waren, maar soms kwam het er

op neer dat de benaming van de collecten wel verschilde, maar dat het geld uiteindelijk wel in dezelfde pot terecht kwam. Zo kon men collecteren voor het traktement van de predikant, de volgende collecte was voor het salaris van de koster en de derde voor verlichting en verwarming, maar uiteindelijk waren ze alle drie voor het instandhouden van de eredienst.

In Winterswijk hakte men op een gegeven moment de knoop door en werd er één inzameling gehouden, “het ene offer”. Het voorbeeld werd door vele kerken gevolgd, maar er waren ook nog genoeg kerken die het niet aandurften. Tweemaal met de zak rondgaan bracht meer op dan eenmaal, zo werd door sommigen gereageerd.

WET ALGEMENE OUDERDOMSVORZIENING EN ANDERE WETTEN

Met ingang van 1 januari 1957 werd de AOW ingevoerd, een belangrijke wet die echter ook financiële gevolgen had voor de kerken. Er moest immers premie voor worden betaald, ook door de predikanten en de generale synode had uitgesproken dat deze verschuldigde premie voor rekening van de plaatselijke kerken kwam. Eveneens zullen de koster en andere in dienst van de kerk werkzame personen de AOW-premie moeten betalen waarvoor de kerk compensatie dient te geven. Het betekende wel dat de begroting voor het jaar 1957 voor veel kerken belangrijke problemen opleverde.

In de volgende jaren werden er meer wetten en belastingmaatregelen uitgevaardigd waar ook de kerken mee te maken kregen. Zo waren kerken die *uitsluitend* gebruikt worden voor de eredienst zonder meer vrijgesteld van de grondbelasting. Aangetoond moest worden dat de kerken *in hoofdzaak* voor de eredienst werden gebruikt. Nu was het begrip “eredienst” niet direct duidelijk. Naar de mening van het bestuur van het Landelijk Verband vielen hieronder ook alle commissievergaderingen, naaikransen, vergaderingen van mannen- en vrouwenverenigingen, maar toegegeven werd dat bij verhuur van lokali- teiten aan kiesverenigingen, zangkoren e.d., het begrip “eredienst” moeilijk meer te han- teren was. Later zouden we zien dat de interpretatie van “eredienst” door de overheid duidelijk wordt ingeperkt. Maar ook nu was het al zo dat, ook al noemde men een woning ‘pastorie’, de belastingdienst wel degelijk naging wat de bestemming van het gebouw was. Voor een echte pastorie, die niet voor een deel werd verhuurd aan derden, en voor een echte kosterwoning, als het tenminste ambtswoningen waren, kon men vrijstelling van de grondbelasting, en ook van de straatbelasting krijgen.

Dezelfde vrijstellingsbepalingen golden voor de onroerende zaakbelasting, die in 1974 in de plaats van grond-, riool-, straat- en personele belasting wordt ingevoerd. Een belas- ting die tot veel meningsverschillen aanleiding gaf, juist in verband met de vrijstellingbe- palingen. Als een pastorie of een kosterwoning deel uitmaakte van een kerkelijk complex dan kon vrijstelling worden verkregen. Was dat niet het geval dan was men belasting ver- schuldigd. Er deden zich problemen voor als de zalen in het complex ook voor niet-ker- kelijke doeleinden werden gebruikt. Pas als het geheel in hoofdzaak een kerkelijke func- tie had, was de vrijstellingbepaling van kracht. De regelingen waren bronnen van veel

problemen. Er ontstonden veel procedures ook die via de rechter moesten worden uitgevochten, maar uiteindelijk vaak in het voordeel van de kerk uitvielen. Het bestuur werd er dikwijls voor advies bij betrokken.

Voor de waterschapslasten was geen uitzonderingsbepaling voor kerken gemaakt. Terecht, vond ook het bestuur. Iedere eigenaar van een perceel diende bij te dragen aan de taken die aan het waterschap waren opgedragen.

Een andere wet die ook in 1957 werd ingevoerd werd positief ontvangen. Het betrof de Algemene Kinderbijslagwet. In vele regio's van particuliere synodes was in de afgelopen jaren een onderlinge regeling van de kindergelden afgesproken die een verevening beoogde van de lasten van de kindergelden voor predikanten. Het werd als bezwaarlijk ervaren dat een predikant met veel kinderen moeilijk verplaatsbaar was, omdat de kindergelden ook door de plaatselijke kerk moesten worden opgebracht. Door deze kosten gezamenlijk te dragen kon het aantal kinderen van een predikant minder als een bezwaar gelden om een beroep uit te brengen.

Nu de nieuwe Kinderbijslagwet werd ingevoerd vervielen veel van de bezwaren. Voor predikanten gold weliswaar dat de kinderbijslag pas inging bij het derde kind, maar toch was het al een hele verbetering.

De grootte van de beschikbare pastorie was natuurlijk een andere zaak.

De sociale wetgeving werd in de zestiger jaren steeds meer op elkaar afgestemd. Was het aanvankelijk nog zo dat bijvoorbeeld voor de Werkloosheidsverzekering geen verzekeringsplicht aanwezig was bij een beloning van minder dan f 500,-, later f 1.000,- per jaar, en ook niet als het werk betrof van bijkomstige aard, in 1968 werd er al geen onderscheid meer gemaakt bij de beoordeling van de verschillende wetten. Zodra er een gezagsverhouding aanwezig was, was er een verzekeringsplicht. Het betekende dat kerkelijk personeel, kosters, organisten, schoonmaaksters en dergelijke verzekerd waren ingevolge de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering, de Werkloosheidswet, de Ziekenfondswet en de Ziektewet, ongeacht hoeveel de beloning bedroeg.

RADIO-UITZENDINGEN

In de zomer van 1959 vroeg een bijzonder initiatief van de NCRV de aandacht. In de rubriek 'Rondom het Woord' werden in dat jaar zomercolleges gehouden die betrekking hebben op de materiële aangelegenheden van de kerken. In overleg van de omroep met de voorzitters van de VVK en het LVCB werd een lijst van onderwerpen vastgesteld, die door verschillende sprekers zouden worden behandeld. Het tijdstip van de uitzendingen, 's morgens van 10.15-11.00 uur was een beetje ongelukkig, maar toch hoopte het bestuur dat vele commissieleden en natuurlijk ook anderen de tijd konden vinden om te luisteren. Hierbij dient bedacht te worden dat de televisie nog in de kinderschoenen stond. Radio was het populairste medium, en het was op zich een heel aantrekkelijk voorstel om op deze manier wat gratis publiciteit te krijgen.

Een kerk die bekend werd door de regelmatige radiodiensten: "Radiokerk Bloemendaal"

De leden van het dagelijks bestuur van beide verenigingen hebben zich danig geweerd. Zowel de voorzitter, de heer C.H. van den Berg, als de secretaris, de heer D.J. van der Meer, penningmeester dr. P. Siebesma en de eindredacteur van 'Administratie en Beheer', de heer F.J. Hinlopen hielden een betoog. Daarnaast waren verschillende professoren uitgenodigd om hun visie te geven.

De tekst van de uitzendingen werd later integraal in 'Administratie en Beheer' opgenomen.

ORGANISATIE

Vanaf het allereerste begin bestond het bestuur van het Landelijk Verband uit een dagelijks bestuur, met daarnaast provinciale afdelingen. Het bestuur vergaderde in het algemeen tweemaal per jaar, het dagelijks bestuur aanzienlijk vaker. Toch bleken niet alle provinciale afdelingen goed te functioneren. Een provinciale vergadering in Zwolle werd slechts door 12 commissieleden bezocht, vertegenwoordigers van slechts 5 kerken. In Drenthe was de afdeling tot 1962 nog nooit bij elkaar geweest. Hoewel het toch niet zo'n grote provincie is, werd dit geweten aan de 'verspreide ligging van de plaatselijke kerken.'

In Friesland ging het beter, daar bezochten enkele tientallen commissieleden de vergadering. In het algemeen echter kwamen slechts weinig afdelingen regelmatig bijeen, hoewel het bestuur het belang van dergelijke vergaderingen iedere keer weer benadrukte.

Een oorzaak was misschien ook wel de keuze van het onderwerp dat tijdens deze vergaderingen besproken werd. Toch kon dat ook weer verrassingen opleveren. Zo had de afdeling Friesland-Zuid “Het ene offer” als onderwerp uitgezocht, waarmee bedoeld was het besluit van enkele kerken om één collecte per dienst te houden, in plaats van de soms vier collecten die men voordien hield. Een onderwerp waar de belangstelling, naar bleek, erg groot voor was. De vergadering werd maar liefst door 58 personen bezocht. De inleiding werd gehouden door het db-lid, de heer P.K. van Baalen.

De leden van het dagelijks bestuur waren regelmatig op stap om de afdelingen in de provincie voor te lichten. Het contact onderling tussen bestuur en commissies was op zich trouwens al een goede reden om bij elkaar te komen. Dat vond het dagelijks bestuur tenminste.

Destijds was op de generale synode uitgesproken dat meerdere vergaderingen van de diensten van het Landelijk Verband gebruik konden maken. Ook daar konden de regionale afdelingen een bijdrage aan leveren. Langzaam begon dat vorm te krijgen. De classis Hilversum benoemde een uit leden van de commissie van beheer bestaande commissie van advies inzake financiële aangelegenheden. De particuliere synode van Noord-Holland nam een bestuurslid op van het Landelijk Verband in een deputaatschap voor het vaststellen van quotatiecijfers. “Het begint dus te komen”, zo stelde het bestuur tevreden vast.

De werkzaamheden voor het dagelijks bestuur waren veelomvattend. Naast het organisatorische werk en het verstrekken van verschillende adviezen aan de leden werd ook dikwijls nog gehoor gegeven aan de uitnodigingen tot het bijwonen van de ingebruikneming van verschillende kerkgebouwen. Men had wel steun van het hoofdbestuur, maar veel werk kwam toch neer op de leden van het dagelijks bestuur dat slechts uit vijf, later uit zes mensen bestond. Het hoofdbestuur werd in 1967 uitgebreid tot 20 personen. Per Particuliere Synode (PS) was er één afgevaardigde, maar als de PS uit veel kerken bestond, zoals Groningen, Friesland-Zuid en Friesland-Noord, Gelderland, Noord-Holland en Zuid-Holland-Zuid, dan werden twee afgevaardigden benoemd. Het hoofdbestuur vergaderde tweemaal per jaar.

De afdelingen bleven de zorgkinderen van het hoofdbestuur van het Landelijk Verband. Verschillende afdelingen kwamen zelden of nooit bij elkaar, ondanks alle verzoeken daartoe vanuit het dagelijks bestuur.

Een nieuw initiatief werd genomen eind 1968. Men wilde toe naar provinciale afdelingen, waarbij alle classes uit de provincie één bestuurslid aanwezen voor het provinciale bestuur. In een artikel in ‘Administratie en Beheer’ werd uitvoerig ingegaan op de wijze hoe een provinciale afdeling zou moeten functioneren. Ook deze oplossing bleek echter niet het gewenste resultaat op te leveren.

Toen in 1971 in Gelderland een provinciale afdeling werd opgericht, schetste de heer J. Vaatstra, lid van het hoofdbestuur van het Landelijk Verband, nogmaals het belang van de regionale afdelingen. Het regionaliseren van de vereniging was nog steeds niet overal van de grond gekomen. Goed functionerende verbanden werden aangetroffen in Gronin-

gen, Friesland-Zuid, Utrecht, Zuid-Holland (Oost en Zuid), Noord-Holland en Limburg. En nu dus Gelderland.

Maar ook in Gelderland was de activiteit maar van korte duur. De provinciale vergaderingen van 1973 en 1974 werden slechts bezocht door 13, respectievelijk 12 afgevaardigden uit nog geen 10 kerken.

In 1965 werd door de synode het deputaatschap inzake predikantstraktementen etc. ingesteld. Twee leden van het hoofdbestuur, de heren Van der Meer en Hinlopen, werden gevraagd van het deputaatschap deel uit te maken. Het was een erkenning van het Landelijk Verband dat zo lang het voortouw had moeten nemen bij de honorering van de predikanten, maar ook een aanwijzing dat de generale synode zich wat minder terughoudend ging opstellen. Aanvankelijk was de synode zeer bevreemd zich op het terrein van de zelfstandige plaatselijke kerk te begeven, door over de honorering adviezen te verstrekken. De synode beperkte zich dan ook eerst maar tot een advies betreffende het minimumtraktement, maar toen het deputaatschap eenmaal was gevormd, werd het advies naar de plaatselijke kerken toe geleidelijk aan omvangrijker, totdat het uiteindelijk de volledige arbeidsvoorwaarden-regeling van de predikanten omvatte.

Verschillende leden van het dagelijks bestuur maakten geruime tijd deel uit van het bestuur. In 1966 trad de heer C.H. van den Berg als voorzitter af. Hij was toen tachtig jaar, maar hij bleef tot het laatst zeer vitaal. Hij werd benoemd tot erelid van de vereniging en bleef nog een korte tijd meewerken aan de redactie van 'Administratie en Beheer'. Hij kon terugzien op een lange carrière. Hij was behalve voorzitter van het Landelijk Verband ook meer dan 50 jaar voorzitter van de commissie van beheer van Hilversum geweest.

De opvolging was niet gemakkelijk. Uiteindelijk bleek de heer B. Roolvink, evenals de heer Van den Berg ook afkomstig uit Hilversum, bereid om de functie van voorzitter over te nemen. Het zou maar voor korte tijd zijn. Enkele maanden na zijn benoeming werd Roolvink aangezocht als minister van Sociale Zaken en moest hij zijn voorzittersfunctie al weer neerleggen. Men moest opnieuw op zoek naar een nieuwe voorzitter.

De functie werd tijdelijk waargenomen door de 2e voorzitter, de heer J. Kruithof, een deskundige op het gebied van bouwzaken, die in de korte tijd dat hij lid van het dagelijks bestuur was, zich ontpopte als een bekwaam bestuurder. Kruithof overleed plotseling op 8 april 1968, enkele weken voor de jaarvergadering.

Op de jaarvergadering van 29 april 1969, dus ruim een jaar later, werd als nieuwe voorzitter benoemd de heer L. Vuyk, die al gedurende dat jaar het voorzitterschap had waargenomen. De heer Vuyk nam in oktober 1975 afscheid en ook hij werd bij die gelegenheid benoemd tot erelid van het Landelijk Verband.

Uit de onderwerpen die op de jaarvergaderingen in die tijd behandeld werden bleek duidelijk wat actueel was en waarover binnen de commissies van beheer veel gesproken werd. In de eerste plaats was er de zorg om de bijdragen. Het bleek steeds moeilijker te zijn om de gemeenteleden ervan te overtuigen dat er ieder jaar weer een verhoging van

de bijdrage nodig was door de stijgende kosten. De inflatie was een aantal jaren hoog, en het viel niet mee om de bijdragen mee te laten groeien met de kostenstijging. Ook de collecten bleven achter. Wie eenmaal gewend was om een gulden in de collectezak te stoppen, maakte daar niet gauw een hoger bedrag van. Het verminderend kerkbezoek betekende bovendien dat minder gemeenteleden aan de collecte bijdroegen. Een tendens die zich in de komende decennia in versterkte mate zou voordoen.

Aan de andere kant werd er in de kerken meer werk centraal gedaan. Het aantal staf-functionarissen dat op de landelijke bureaus tewerk gesteld werd, nam steeds meer toe. De bureaus waren aanvankelijk nog gescheiden, er werd gewerkt vanuit verschillende panden, maar de tendens was duidelijk naar meer centralisatie en een eigen gebouw waar de verschillende organen konden worden ingebracht.

In 1970 werd op de landelijke begroting een post opgebracht 'reservering voor toekomstige lasten' van f 652.000. Er zijn plannen in studie, zo werd er in de toelichting vermeld, om tot één centraal gebouw te komen voor alle bureaus. De reservering riep wel wat discussies op, maar aan de andere kant werd nu de Theologische Hogeschool gesubsidieerd met meer dan een miljoen gulden, dus er was wat ruimte ontstaan.

Ook in maart 1970 kwam een wijziging van het reglement van het Landelijk Verband van Commissies van Beheer op de jaarvergadering aan de orde. Een opmerkelijk artikel in het reglement was art. 8. Daarin stond vermeld dat voor leden van het bestuur gold dat zij lid moesten zijn van een commissie van beheer en bij hun aanwijzing als bestuurslid niet ouder zijn dan 65 jaar.

Tevens werd bepaald dat de leden die bij de inwerkingtreding van het herziene reglement de leeftijd van 75 jaar hebben bereikt tot het tijdstip van hun periodiek aftreden in functie kunnen blijven.

Hoewel het er niet bij staat, was het vermoedelijk zo dat tenminste enkele leden van het bestuur de leeftijd van 75 jaar inmiddels al hadden bereikt maar nog niet van plan waren om te bedanken als bestuurslid.

Geleidelijk aan werd het de commissies van beheer ook duidelijk dat er beleid moest worden gevoerd dat zich niet beperkte tot de lopende zaken, maar waarbij ook vooruit werd gekeken. Nu was dat vaak al het geval bij onderhoud van gebouwen. Veel commissies hanteerden schema's voor planmatig onderhoud die tot zo'n tien jaar vooruitliepen. Het maken van meerjarenbegrotingen was minder gebruikelijk. De heer C.L. Dekker, sinds 1972 lid van het dagelijks bestuur van het Landelijk Verband, hield op de jaarvergadering in 1976 een krachtig pleidooi voor een begroting die meerdere jaren omvatte. Op deze manier ontstond er meer inzicht in de financiële mogelijkheden van de plaatselijke kerken op wat langere termijn.

Op de jaarvergadering van eind oktober 1976 constateerde waarnemend voorzitter, de heer J. Vaatstra, dat vele provinciale afdelingen zich in diepe rust bevonden. Veel commissies van beheer hadden kennelijk geen weet van het bestaan van een classicale of pro-

vinciale opbouw van het Landelijk Verband. Er moest duidelijk iets gebeuren, temeer daar de werklust van het dagelijks bestuur te groot werd. Een advertentie waarin gevraagd werd naar een parttime redacteur voor 'Administratie en Beheer', die enkele malen in het blad was geplaatst, had geen kandidaten opgeleverd. Misschien zou men moeten overgaan naar een bescheiden eigen bureau met een eigen parttime werkracht? De consequentie zou zijn dat de contributie een flink stuk omhoog moest. De aanwezige leden hadden daar begrip voor.

Het betekende echter wel een belangrijke stap, en men besloot om via een enquête de mening te vragen van de plaatselijke commissies.

Er werd goed op de enquête gereageerd. De meeste commissies spraken zich uit voor het aantrekken van een fulltime of desnoods een parttime kracht. Het bestuur werd gemachtigd om over deze aangelegenheid een besluit te nemen.

In het oktobernummer 1977 werd een advertentie geplaatst waarin 'een flinke kracht in de leeftijd van b.v. 50 jaar' wordt gevraagd voor bijstand aan het dagelijks bestuur. Zo mogelijk beschikkend over eigen werkruimte en bij voorkeur woonachtig in het centrum van het land.

Per 1 februari 1978 werd de heer P.J. Terpstra als parttime functionaris benoemd.

De heer Terpstra was een gepensioneerde luchtmachtofficier die altijd in de administratieve sector werkzaam was geweest. Het bureau van het Landelijk Verband verhuisde naar zijn woning in Veenendaal.

Het stimuleren van de commissies om regionaal meer met elkaar te overleggen en afde-

lingen te vormen ging intussen door. Op 12 maart 1977 werd een oprichtingsvergadering voor een eigen provinciale afdeling gehouden in Zeeland. De aanwezigen waren unaniem voor, maar hielden toch een slag om de arm: de plaatselijke kerken (kerkenraden en commissies van beheer) moesten hiermee wel akkoord gaan. Er werd wel alvast een voorlopig bestuur benoemd. Het was het laatste initiatief om tot de vorming van een provinciale afdeling te komen, maar ook deze keer kwam het niet van de grond.

Functioneerden in 1970 nog achttien regionale bestuurders, in 1980 was dat aantal geslonken tot slechts vijf en na die tijd werd er niet meer over gesproken. Voor het dagelijks bestuur bestond wat meer interesse. In 1970 was het dagelijks bestuur uitgebreid tot zeven leden. In 1981 werd het dagelijks bestuur met vier leden uitgebreid.

Het dagelijks bestuur kreeg ondermeer aanvulling doordat in 1977 de heer C.L. van Atten uit Bunnik tot lid van het bestuur werd benoemd. De heer Van Atten was een bouwkundige en leverde vanaf die tijd zeer vele adviezen over bouwkundige zaken onder meer in tal van lezenswaardige artikelen voor 'Administratie en Beheer'. Daarnaast was er voor bouwzaken ook goed contact met het bureau Kerkopbouw, dat ressorteerde onder deputaten Kerkopbouw.

Tot 1981 was het LVCB een vereniging zonder volledige rechtsbevoegdheid. Het aanstellen van een functionaris betekende dat het Landelijk Verband financiële verplichtingen was aangegaan en dat maakte het weer noodzakelijk om de statuten van de vereniging aan te passen, zodanig dat het een vereniging werd met volledige rechtsbevoegdheid. Bovendien was het zo dat het huidige reglement er van uitging dat in het bestuur leden zitting hadden die waren aangewezen door het regionale verband. Die regionale verbanden waren echter slechts ten dele tot stand gekomen en functioneerden nu helemaal niet meer, met als gevolg dat in het bestuur niet te vervullen vacatures waren ontstaan. De statuten te laten luiden alsof alle regionale verbanden bestonden, was in strijd met de werkelijkheid. Het vervullen van vacatures door de regionale verbanden was niet meer mogelijk.

Een derde reden voor een statutenwijziging was het lidmaatschap. Naar de mening van het bestuur was het gewenst de plaatselijke kerk lid te doen zijn van het verband, die zich, indien zij een commissie van beheer had, door deze zou moeten laten vertegenwoordigen. Het waren belangrijke wijzigingen die door het bestuur werden voorgesteld.

Met name de voorgestelde wijziging, dat de plaatselijke kerken zelf, vertegenwoordigd door de commissie van beheer, lid zouden moeten worden van het Landelijk Verband, ontmoette bezwaren bij het moderamen van de generale synode. Het bestuur moest de wijziging aanhouden voor nader beraad en besloot het voorstel een jaar later, in 1980, opnieuw op de jaarvergadering aan de orde te laten komen. Het gebeurde niet, de voorbereidingen voor nieuwe statuten namen meer tijd dan was gedacht. Pas een jaar later stond het opnieuw op de agenda. De (her)oprichting van het Landelijk Verband van Commissies van Beheer, want zo mocht het toch wel genoemd worden, vond plaats op 20 juni 1981. Dat plaatselijke kerken lid konden worden, is uit de statuten verdwenen.

De kerken hebben hun meerdere vergaderingen (classis, particuliere synode en generale synode) en het was ongewenst dat de kerken zich op enigerlei andere wijze bundelden, aldus het moderamen van de generale synode.

De commissies van beheer konden zelf ook geen lid worden, zij bezaten geen rechtspersoonlijkheid. Als oplossing was er nu voor gekozen dat de leden van de commissies werden uitgenodigd om lid van de vereniging LVCB te worden, het Landelijk Verband van Commissies van Beheer. Aan de plaatselijke commissies van beheer zou worden gevraagd jaarlijks een opgave te verstrekken van de leden van de commissie. Alle correspondentie en de contributiebetalen verliep via het adres van de plaatselijke commissie van beheer. In de praktijk is het doorgeven van de namen van alle leden van de plaatselijke commissies nooit wat geworden. Het bleef een formele zaak.

Na het aftreden van de heer Vuyk als voorzitter in 1975 heeft het Landelijk Verband het lange tijd zonder voorzitter moeten doen. Als waarnemend-voorzitter traden vanaf dat jaar de heren C.L. Dekker en J. Vaatstra op, in de hoop en verwachting dat het zou lukken om een andere voorzitter te krijgen. Het lukte helaas niet, zodat de heer Dekker zich uiteindelijk met ingang van 1981 beschikbaar stelde om de vacante plaats te vervullen.

De heer Terpstra bleef in dienst als administratief medewerker van het Landelijk Verband tot 1 mei 1990. Hij werd opgevolgd door Th.J. Leene, evenals de heer Terpstra, een gepensioneerde officier van de Koninklijke Luchtmacht, en daarbij ook nog voorzitter van een plaatselijke commissie van beheer. Het bureau verhuisde als gevolg daarvan naar Loosdrecht.

In november 1990 overleed na een korte ziekte de heer Jan Vaatstra. Hij was al in 1966 bestuurslid geworden en vanaf 1967 lid van het hoofdbestuur. Als penningmeester maar vooral als eindredacteur van 'Administratie en Beheer' sinds 1975, had hij zeer veel werk verzet. Een grote verscheidenheid van artikelen, vooral van juridische aard, verscheen van zijn hand.

De heer C. L. Dekker bleef voorzitter tot april 1991. Toen werd hij opgevolgd door de heer S. Steenhuis, die vervolgens in april 1996 de voorzittershamer weer overdroeg aan de heer E. Wiersema.

VERZEKERINGEN

Een taak die het Landelijk Verband voor zichzelf zag was ook om de kerken te informeren omtrent verzekeringen. Niet dat men zelf contracten wilde gaan afsluiten, maar het geven van informatie was zeer zinvol. Vrijwel alle plaatselijke kerken waren wel verzekerd tegen bepaalde risico's. Vaak liep dat via plaatselijke assurantiekantoren, meestal ook kantoren van gemeenteleden die zich met verzekeren bezig hielden. Het bewaken van de portefeuille liet echter nogal eens te wensen over. Het feit dat men verzekerd was, gaf een geruststellend gevoel, maar de verzekerde som bleek vaak in jaren niet gewijzigd te wor-

den. Verschillende kerken moesten dat pijnlijk ervaren toen door brand de kerk werd verwoest. In Velp gebeurde dat in 1964, in Weesp in 1968. De Gereformeerde kerk in Hillegom brandde af op 4 november 1980. In 1994 brandde in Joure de Gereformeerde kerk 'De Oerdracht' tot de grond toe af in de nacht van Goede Vrijdag op Stille Zaterdag (zie ook pagina 77). Vrijwel het enige wat teruggevonden werd was het avondmaalsstel, dat die avond onder een zware tafel in de keuken was opgeborgen. Niet altijd bleek de verzekering de totale schade te dekken.

Alle aanleiding om iets aan de informatie te doen en dat gebeurde ook. In verschillende artikelen in het maandblad werden de commissies op het hart gebonden toch regelmatig de verzekerde waarde aan te passen aan het gestegen prijsniveau.

In 1965 werd gesuggereerd om als Gereformeerde kerken gezamenlijk een W.A.-verzekering af te sluiten, maar de plaatselijke commissies reageren niet enthousiast. Op de vergaderingen van de provinciale afdelingen werd er gemopperd: "Het gaat allemaal maar ten detrimente van de plaatselijke assuradeuren, we moeten er niet aan beginnen", aldus de plaatselijke commissieleden.

Toch zette het bestuur door. In 1968 werd een overeenkomst gesloten met een assurantiekantoor in Utrecht dat als tussenpersoon zou optreden, en die ook wel andere verzekeringen zou willen afsluiten.

Dezelfde tussenpersoon plaatste in de jaargangen 1972 en 1973 een serie artikelen die handelden over alle denkbare verzekeringen die een plaatselijke kerk zou moeten afsluiten. Van belang was natuurlijk de brandverzekering, de W.A.-verzekering, een glasverzekering, een geldvervoersverzekering en een ongevallenpolis voor ambtsdragers. Naast de arbeidsongeschiktheidsverzekering voor predikanten, die ook noodzakelijk was. Een extreme storm die in de nacht van 2 op 3 januari 1976 over ons land raasde, was aanleiding voor een artikeltje over verzekering tegen stormschade. In hoeverre de plaatselijke kerken op al deze verzekeringen hebben gereageerd, is niet bekend.

Wel is het zo dat het belang van verzekeringen in al de jaren steeds veel aandacht heeft gekregen. En soms gebeurde er iets waardoor de lezers van 'Administratie en Beheer' er wel heel sterk bij werden bepaald hoe noodzakelijk het was om het verzekeringspakket goed in orde te hebben, en om jaarlijks te bezien of de verzekerde bedragen moeten worden aangepast.

Zoals bijvoorbeeld het verzekeren van een beroepingscommissie die zondags op weg gaat om een predikant te 'horen'. Op zondag 26 januari 1964 was een commissie uit Bedum onderweg naar een kerk op betrekkelijk korte afstand, toen er door een onbesuisde inhaalmanoeuvre een tegenligger op de auto botste waarin drie leden van de beroepingscommissie zaten. Twee waren op slag dood, de derde inzittende overleed enkele dagen later. Ook de twee inzittenden van de andere auto overleden. De auto waarin de commissieleden zaten, was redelijk goed verzekerd, maar toch onvoldoende. Dat was echter meer van relatief gering belang. De drie inzittenden hadden jonge gezinnen en een eigen bedrijf en naast het grote persoonlijk verlies bleek dit grote gevolgen te hebben voor de nabestaanden. Het was een heel tragisch ongeval. Ook toen bleek het wijs om in dergelijke omstandigheden goed verzekerd op weg te gaan.

*De kerk van Weesp
afgebrand in 1968*

Hoewel er veel plaatselijke assuradeuren waren, lag het voor de hand om na te gaan of er wat verzekeren betreft centraal niet iets geregeld kon worden. De VVK kende die mogelijkheid al langer en het Landelijk Verband sloot zich daarbij aan.

In 1987 werd het sluiten van een ongevallenverzekering voor vrijwilligers voor mensen die in of voor de kerk actief zijn, gepropageerd. Via de VVK hadden al meer dan 560 Hervormde gemeenten een dergelijke verzekering afgesloten. Vanaf dat moment waren er ook veel Gereformeerde Kerken die zich daarbij aansloten.

Hetzelfde gebeurde met de brandverzekering. De VVK was ook bestuurlijk betrokken bij de verzekeringsmaatschappij Donatus die zich had toegelegd op het verzekeren van kerkgebouwen. Steeds meer gereformeerde kerkgebouwen werden bij deze verzekeraar ondergebracht.

In 1995 werd het bestuurslid, de heer P. J. van der Stoep van het Landelijk Verband toegevoegd aan het bestuur van Donatus.

KERKORDE

De synodes van 1959 en 1961 hebben de bestaande kerkorde van de Gereformeerde Kerken grondig herzien. Een voor de commissies van beheer belangrijke herziening, want in de oude kerkorde werd over de stoffelijke aangelegenheden van de kerk niet eens gerept. In de nieuwe kerkorde werd er een tweetal artikelen aan de stoffelijke zaken gewijd. Wel wat summier, zo oordeelde het bestuur, maar er werd tenminste aandacht aan besteed.

In artikel 96 stond:

- 1e. De kerkenraad zal de nodige voorzieningen treffen voor een zorgvuldig beheer van de stoffelijke aangelegenheden der kerk;
- 2e. De kerkenraad kan deze taak toevertrouwen aan een commissie van administratie of beheer, die aan hem verantwoording schuldig is;
- 3e. De kerk, in haar betrekkingen naar buiten, zal ten aanzien van deze aangelegenheden in en buiten rechten vertegenwoordigd worden door de preses en de scriba van de kerkenraad, echter zulks ter uitvoering van door de kerkenraad genomen besluiten;
- 4e. De kerk kan ook vertegenwoordigd worden door de commissie van beheer of administratie, dan wel door één of meer personen uit of buiten de kerkenraad, daartoe bij het uit te voeren besluit aangewezen.

Doordat enkele artikelen aan de kerkorde werden toegevoegd, werd dit later artikel 99. In 1983 en 1985 werd ook dit artikel verder aangepast. In de toelichting op het artikel kreeg nu ook het Landelijk Verband van Commissies van Beheer een plaats en zelfs een taak toebedeeld. Hoewel het LVCB formeel geen organisatie was die onder de supervisie van de synode viel, werd in art. 4 van de toelichting bij art. 99 van de kerkorde opgenomen: 'Ten aanzien van de regeling voor koster, bedoeld onder 2a, worden de voorlichting en advisering, alsmede de periodieke aanpassing aan ontwikkelingen volgens de daarvoor gestelde regels, verzorgd door het Landelijk Verband van Commissies van Beheer.'

KERKELIJKE ADMINISTRATIE

De administratie van de plaatselijke kerken werd bepaald niet op een uniforme wijze uitgevoerd. Naast professionele boekhouders, waren er ook vele vrijwilligers die gevraagd waren om de administratie bij te houden en die waren niet altijd even geschoold in boekhoudkundige zaken. Dat werd met name geconstateerd door de SSK, de Stichting Steun Kerkbouw. (In het hoofdstuk Kerkbouw komt de SSK verder ter sprake). Als er om een bijdrage van de stichting werd gevraagd, dan was het logisch dat de aanvraag goed onderbouwd werd. Niet iedereen kon daaraan op een deskundige wijze voldoen. SSK stelde in 1968 aan deputaten Financiën en Organisatie voor, om een werkgroep te vormen om tot een uniforme kerkelijke administratie te komen. Het is duidelijk dat het Landelijk Verband in die werkgroep thuishoorde.

Naast de heren D. C. van der Stoep en J. Vaatstra van het Landelijk Verband maakten

deputaten Hulpbehoevende Kerken, SSK en natuurlijk ook deputaten Personeel, Financiën en Organisatie deel uit van de werkgroep. Er werd een administratief systeem ontwikkeld, uitgewerkt in een rekeningschema, dat volgens de methode van de moderne bedrijfsadministratie was opgezet, en waardoor de jaarstukken van de kerken een meer uniform karakter konden krijgen. Een aantal 'proefkerken' (groot en klein) werd gevraagd het ontwikkelde systeem uit te proberen. In de loop van 1971 werd het resultaat van de werkgroep aan de kerken aangeboden.

Het systeem sloeg niet erg aan. Bij de beoordeling van de jaarrekeningen van 114 kerken, een jaar of vijf later, bleek dat slechts een enkele kerk had voldaan aan het verzoek om de betreffende handleiding te volgen. Waarschijnlijk was deze voor een kleine kerk met een eenvoudige structuur ook veel te ingewikkeld. Een handleiding van 33 pagina's met 7 bijlagen nodigt niet direct uit tot het wijzigen van een bepaald systeem.

Het probleem kwam opnieuw in studie. Men wilde wel toe naar een uniform systeem van administratie, maar dan moest het wel eenvoudig zijn.

Om een eenheid te krijgen in het gebruikte rekeningschema, dat ook bij het gebruikmaken van een computersysteem zou kunnen voldoen, werd door een commissie van de Vereniging van Kerkvoogdijen en het Landelijk Verband in 1993 een nieuw schema opgezet. Het werd een uniform systeem voor zowel Hervormde gemeenten, Gereformeerde kerken en SoW-gemeenten. Veel gemeenten maken er sindsdien gebruik van.

De computer won snel terrein in de tachtiger jaren. Toch was de aanschaf van een geautomatiseerd systeem zeker aanvankelijk nog een kostbare zaak en het duurde nog een aantal jaren voordat ook de kerken de computer gingen gebruiken. In december 1981 schreef de heer C. de Mos, lid van de commissie van beheer te Woerden, dat het voor een gemeente met minder dan 2.500 zielen nauwelijks rendabel was om tot automatisering over te gaan. Bij een gemeente van die grootte bedroegen de kosten van de investering in apparatuur ongeveer f 16.000,-. Daarbij kwamen dan nog de kosten van de programmatuur, en die konden al gauw tussen de f 8.000,- en f 10.000 bedragen.

Er werd in 1988 een werkgroep gevormd die ging onderzoeken welk systeem voor onze kerken het meest geschikt zou zijn. De keuze viel op het programma Microchurch van het bureau Micromize. Met dit programmapakket konden de kerken de gegevens voor hun leden- en de bijdragenadministratie prima verwerken.

Om ook kleine kerken te stimuleren om er gebruik van te maken besloot het bestuur van het Landelijk Verband f 20.000,- beschikbaar te stellen om die kerken een tegemoetkoming in de investeringskosten te kunnen verstrekken. De kerken die ervoor in aanmerking kwamen kregen eenmalige bijdrage van f 250,-.

De informatie over de actie werd in januari 1990 gepubliceerd in 'Administratie en Beheer' en er waren veel kerken die reageerden.

De introductie van de computer in de kerken verliep stormachtig en het bureau dat het Microchurch-systeem leverde, kon het werk nauwelijks aan.

De kosten van een geautomatiseerde administratie liep bovendien sterk terug.

In 1990 werd besloten een gebruikersvereniging op te richten van de gebruikers van Microchurch om samen ervaringen en tips uit te wisselen en in overleg met de leverancier te komen tot een optimaal gebruik van het nieuwe systeem. Vanuit het Landelijk Verband nam de heer C. de Mos, inmiddels enkele jaren lid van het bestuur van het Landelijk Verband, ook deel aan het bestuur van de gebruikersvereniging.

Een nadeel dat vooral in de SoW-gemeenten speelde, was het feit dat in de Hervormde gemeenten een ander systeem werd gebruikt, terwijl de twee systemen niet op elkaar aansloten. Het wachten was op een nieuw systeem dat wel 'compatible' was.

In het jaar 2000 kwam het softwarepakket 'Baruch' op de markt, dat door de SMRA (Stichting Mechanische Registratie en Administratie ten dienste van de Nederlandse Hervormde Kerk) was ontwikkeld en dat in de Gereformeerde kerken als de opvolger van Microchurch kon fungeren. Nu konden vooral de SoW-gemeenten van één systeem gebruik maken, een hele vooruitgang.

SILA

Een goede ledenadministratie is voor een kerk onontbeerlijk. In 1986 besloten zeven kerkgenootschappen om mee te doen aan de oprichting van de SILA, de Stichting Interkerkelijke Ledenadministratie. Tot dan toe was het gebruikelijk dat mutaties in het ledenbestand verkregen werden van de kerkleden zelf, of via het gemeentehuis. Doordat in 1992 de nieuwe wet GBA (Gemeentelijke Basisadministratie Persoonsgegevens) van kracht werd, en na die tijd de kerkelijke gezindte niet meer door de burgerlijke gemeente werd bijgehouden, was het zaak dat de kerken zelf een systeem bedachten om hun ledenadministratie 'up to date' te houden. Dat werd de SILA.

Voor de opbouwfase stelde de regering f 15,5 miljoen ter beschikking. Na invoering van de GBA zou dan door de burgerlijke gemeente wel aan de SILA worden doorgegeven of iemand, die zich gevestigd had in, of vertrokken was uit de gemeente, als kerklid stond ingeschreven, maar niet meer werd vermeld bij welk kerkgenootschap betrokkene behoorde. Daarvoor moest elk kerklid gevraagd worden of hij of zij er bezwaar tegen had om 'met een stip' in het bestand van de GBA vermeld te staan en bovendien of hij of zij in het bestand van de SILA opgenomen kon worden.

Het was een hele organisatie. In de eerste plaats was het noodzakelijk om precies de kerkgrenzen vast te stellen. 98 pct. van de gemeenten werkte daaraan mee. Voor de tweede fase werd het moeilijker om volledig medewerking te krijgen. Het betrof de administratieve verificatie. De ledenbestanden van de kerkelijke gemeenten moesten vergeleken worden met wat er genoteerd stond in de gemeentelijke administratie. Van de Gereformeerde Kerken haakte 9 pct. hierbij in eerste instantie af.

Het was een omvangrijke operatie, waarbij ook de beheerders vaak betrokken waren. Zeker was dat het geval bij de SoW-kerken, waar de beheerders ook de verantwoordelijkheid over de ledenadministratie hebben. Er bestonden nogal wat bezwaren bij veel kerken, met als gevolg dat de synode niet gemakkelijk tot de beslissing kwam om ook als

Gereformeerde Kerken mee te doen. In 1987 kwam het voorstel wel aan de orde maar kon de synode nog niet tot een besluit komen. Het werd doorgeschoven naar de volgende synode.

Pas in november 1994 besloot de generale synode van de Gereformeerde Kerken om volledig met de SILA mee te doen, waarbij er op gerekend werd dat de kerken, die in eerste instantie hadden gemeend om te moeten afhaken, zich alsnog zouden aansluiten.

In 1993 werd een samenwerkingsovereenkomst getekend tussen de SILA en de SMRA, met de intentie dat de samenwerking zou uitmonden in de vorming van één rechtspersoon. In het bestuur van de nieuwe stichting zullen ook twee Gereformeerde bestuursleden worden benoemd.

FINANCIËN

In alle activiteiten van de commissies van beheer speelden de financiën een belangrijke rol. Of het nu ging om arbeidsvoorwaarden, over onderhoud van gebouwen, verzekeren, over nieuwe wet- en regelgeving, over de pastorie of de inrichting van het kerkgebouw, altijd moesten de middelen waaruit het allemaal betaald moet worden, aanwezig zijn. Ieder jaar lag weer een begroting op de tafel van de commissie, voor een groot deel bestaande uit lasten waarop niet bezuinigd kon worden. Een begroting bestaat meestal uit 65 pct. vaste lasten, terwijl de overige 35 pct. uit variabele kosten bestaat, waarop niet gemakkelijk te bezuinigen is. Bovendien bleek het door de jaren heen steeds moeilijker te worden de nodige middelen te werven.

Tot de vaste lasten behoorden de quota waarmee de bovenplaatselijke organisaties in de regio, de provincie en landelijk hun werk moesten betalen. Het is duidelijk dat ook de uitgaven die daar gedaan werden steeds kritisch werden gevolgd. De begrotingen en rekeningen werden steeds opgenomen in 'Administratie en Beheer' en waar nodig van kritische kanttekeningen voorzien. In jaarlijkse vergaderingen met deputaten PFO (Personeel, Financiën en Organisatie) werden de stukken doorgenomen. De quota kwamen dikwijls ter sprake op regionale of landelijke bijeenkomsten.

"Soms lijkt het wel", zo klonk daar het verwijt, "alsof te gemakkelijk besluiten worden genomen zonder dat de financiële consequenties voor de plaatselijke gemeenten helemaal goed worden voorzien". Uiteindelijk moeten de middelen uit de gemeenten komen. Middelen, die betaald moeten worden uit een ledenbestand dat, na eerst een sterke groei in de jaren zestig en zeventig meemaakte; vervolgens een aantal jaren stabiel bleef en vanaf 1975 begon af te nemen. Eerst met een ledenverlies van enkele duizenden per jaar, maar daarna werden de aantallen groter, tot zo'n 12.000-13.000 per jaar in 2000. De financiële problemen die al jaren bestonden, namen steeds meer toe.

Eind 1983 kreeg de heer C.L. Dekker, de voorzitter van het Landelijk Verband de gelegenheid om de generale synode hierover toe te spreken. Hij drong er op aan om de landelijke organisatie aan te passen aan de plaatselijke omstandigheden en bereidde de synodeleden er op voor dat de afname van het ledental binnen enkele jaren zou toenemen vol-

gens de prognoses van het Landelijk Verband tot zo'n 1,5 pct. per jaar. Hij pleitte voor een beperking van de taken van de bovenplaatselijke organisatie, maar dit bleek in de jaren die er op volgden heel moeilijk realiseerbaar. Integendeel, de taken namen toe en de arbeidstijd daarentegen werd verkort. Dit in navolging op de algemene maatschappelijke ontwikkelingen waar ook de kerk als werkgever zich niet aan kon onttrekken.

VOORLICHTING EN ADVISERING

Een belangrijke taak van het Landelijk Verband is altijd geweest het verstrekken van adviezen en het geven van voorlichting. Dat laatste gebeurde uiteraard vooral via het maandblad 'Administratie en Beheer'. Voor adviezen wist men met name het bureau steeds beter te vinden. Het Landelijk Verband is weliswaar een vrijwilligersorganisatie, maar van een goede dienstverlening mag worden verwacht dat deze niet beperkt blijft tot kantooruren.

Soms werd er wel eens een erg groot beroep gedaan op de medewerking van het bureau. 's Avonds half elf: Wij zijn in vergadering bijeen en we hebben een probleem waar we niet uitkomen. Kunt u het verlossende woord spreken? We proberen het.

's Morgens half acht: Mag ik u nog even lastig vallen voor ik naar mijn werk ga? Ja, dat mag. Of zondagsmiddags, tijdens de maaltijd: Ik heb een 'Administratie en Beheer' gekregen maar ik mis vier pagina's. Kunt u daaraan iets doen? Helaas, voor dit probleem had ik op dat moment geen oplossing. (Le.).

In de afgelopen vijftig jaar zijn er talloze adviezen verstrekt over allerlei zaken waarmee een commissie van beheer zich bezighoudt. Over huur en verhuur van pastorie en kerkgebouw, over problemen met knaagkevers en contracten met de schilder, over geldverving en hoe je met niet-betalers omgaat, over obligatieleningen en erfstellingen, salarissen en pensioenen, leveranciers van psalmborden, betaling van organisten, de reisdeclaratie van de dominee en het onderhoud van de pastorietaan, over vergunningen en taxaties, vervuilde grond en erfafscheidingen, wetgeving en kerkordelijke regels, kortom, bijna overal over.

Daarnaast werd er dikwijls een beroep gedaan op hulp bij het oplossen van conflicten, ontslagkwesties, de beoordeling van arbeidsovereenkomsten en bijvoorbeeld beleidsplannen. Niet altijd kon er direct een antwoord gegeven of een oplossing aangereikt worden, maar dan kon verwezen worden naar een adres waar het antwoord zeker te krijgen was.

BELEIDSPLAN LANDELIJK VERBAND

Ook het Landelijk Verband ontkwam er niet aan om in de negentiger jaren, meer beleidsmatig te werk te gaan. De doelstelling zoals die ooit was geformuleerd, voldeed niet meer.

*In de nacht van Goede
Vrijdag op Stille
Zaterdag 1994 brandde
de kerk van Joure af.
Alleen het kruis bleef
staan.*

Het aantal taken was sterk uitgebreid, de bestuursleden maakten al lang deel uit van tal van commissies en werkgroepen, ook in de landelijke organisatie. De regelgeving van de overheid werd steeds uitgebreider en ook de kerken ontkwamen daar niet aan. Er moest deskundigheid worden opgebouwd op tal van gebieden. In 1997 werd het beleid van het Landelijk Verband opnieuw verwoord en werd er een beleidsplan gemaakt voor de komende jaren. Het beleidsplan, onder de naam 'Gezond Beheren', werd door de jaarvergadering in april 1997 in Ermelo aangenomen.

Om het nieuwe beleid gestalte te geven, werd een aantal kernpunten geformuleerd:

- Het Landelijk Verband zet zich er voor in dat commissies van beheer de totstandkoming van beleidsplannen bevorderen en tenminste hun eigen werk op die manier duidelijk maken. Geleidelijk aan zullen hulpmiddelen beschikbaar komen voor de commissies van beheer om hierin zo goed mogelijk te voorzien. Aandacht vraagt in dit verband de analyse en prognosemethodiek met betrekking tot ledentallen.
- Het Landelijk Verband zal er toe bijdragen dat de beheersknelpunten, waarmee SoW-gemeenten worstelen, samen met de Vereniging van Kerkvoogdijen zo goed mogelijk worden opgelost. Voorzover dat tot kwaliteitsverbetering van het beheer kan bijdragen, zal het Landelijk Verband ook andere vormen van samenwerking helpen bevorderen.
- Het Landelijk Verband zal nadrukkelijk aandacht schenken aan de toenemende overheidsrol op het beheer van kerkelijke gebouwen en hierover de commissies van beheer van advies dienen.
- Het Landelijk Verband zal bezien in hoeverre ten behoeve van de commissies van beheer aandachtspunten zijn mee te geven die samenhangen met de overdracht of het afstoten van kerkgebouwen.
- Het Landelijk Verband zal zich samen met deputaten PFO moeten bezinnen op de adviesrol, zoals die in het kader van personele ontwikkelingen het beste kan worden vervuld.
- De ontwikkeling van de rechtspositie van predikanten vraagt van het Landelijk Verband bijzondere aandacht. In overleg met Deputaten PFO zal worden bezien hoe kan worden bijgedragen aan een zo evenwichtig mogelijke ontwikkeling, rekening houdend met de draagkracht van de gemeenten. Een positief-kritische benadering met betrekking tot het functioneren van predikanten, afgestemd op het ambt, past daarbij.
- Het wegwerken van de tekorten in het Emeritaatsfonds vraagt duidelijk aandacht, evenals de voorlichting daaromtrent.
- Het Landelijk Verband bepleit een open proces van gedachtenwisseling binnen de kerken, gericht op het vergroten van de betrokkenheid.
- De gevolgen van het vrijwilliger-zijn, zowel in relatie tot de daarmee samenhangende verplichtingen, als de daaraan verbonden rechten en risico's, zullen in de komende jaren nadere aandacht krijgen.
- Ontwikkelingen met betrekking tot de informatietechnologie, zullen niet alleen in relatie tot de ledenadministratie, maar ook tegen de achtergrond van verbeterde communicatiemogelijkheden, bijzondere aandacht krijgen. Dit geldt ook voor de hiermee samenhangende negatieve aspecten.
- Het landelijk beleid zal zich inzetten voor een eigentijdse benadering van het financieel beleid binnen onze kerken. Daarbij zal de betaling uit quota en de financiering van projecten nader aandacht krijgen in overleg met Deputaten PFO. Dit neemt niet weg dat ook permanent bezinning nodig is op de vraag hoe de actie Kerkbalans breed succesvol kan zijn.
- Het Landelijk Verband zal daar waar mogelijk bevorderen dat de rol van het beheer niet anders wordt beoordeeld dan andere rollen binnen de kerk, gegeven de noodzakelijke samenhang tussen de inhoudelijke taken en de daarvoor benodigde middelen.

- Het Landelijk Verband wil een discussie bevorderen met de Vereniging van Kerkvoogdijen over de rol die kerkrentmeesters in regionale verbanden kunnen vervullen, de wijze waarop zij ondersteund kunnen worden, hun relatie tot de landelijke organisatie en de wijze waarop aan landelijk overleg het beste inhoud kan worden gegeven.
- Bij de beoordeling van de toekomstige ordinanties voor het beheer zal het Landelijk Verband een terughoudende vorm van toezicht bepleiten. Uitgangspunt zal zijn dat dit toezicht achterwege behoort te blijven als voorzien is in een beleidsplan, waarvan de inhoud doorwerkt in een sluitende begroting, dan wel uit de meerjarenbegroting blijkt dat de begroting op termijn sluitend zal zijn. Het Landelijk Verband claimt een duidelijke rol bij het opstellen van de spelregels voor beleidsplan en meerjarenbegroting.
- Het Landelijk Verband zal met Deputaten PFO overleg openen over de vraag op welke manier in de toekomst rollen zo goed mogelijk kunnen worden afgebakend, uitgaande van de gedachte dat de zorg voor specialistische advisering en de uitwerking van te hanteren spelregels bij uitstek taken zijn van het Landelijk Verband.
- Voorzover het van het Landelijk Verband afhangt, zal samenwerking met de Vereniging van Kerkvoogdijen worden nagestreefd, waarbij de inzet zal zijn in eerste aanleg te komen tot gezamenlijke beleidsontwikkeling met betrekking tot de zich aandienende ontwikkelingen
- Bij functiescheiding van toezicht en advisering, verdient toezicht door een regionaal college en advisering en instrumentontwikkeling door de samenwerkende landelijke verenigingen de aandacht.
- Het Landelijk Verband zal bevorderen dat de diverse beheersonderwerpen voorzover nodig, nader worden uitgewerkt, bij voorkeur gezamenlijk met de Vereniging van Kerkvoogdijen. Vervolgens zal duidelijk moeten worden welke rol van het Landelijk Verband mag worden verwacht en welke rollen anderen zullen vervullen.
- Deskundigheidsbevordering moet naar de opvatting van het Landelijk Verband, een zeer hoge prioriteit krijgen. Nagegaan dient te worden op welke wijze hieraan meer aandacht kan worden geschonken.
- Het Landelijk Verband wil zich profileren als volwaardige gesprekspartner bij beleidsmatige ontwikkelingen, wil communicatieplatform zijn voor hen die belast zijn met beheerstaken en wil een duidelijke rol vervullen bij het ontwikkelen van voor het beheer geldende spelregels en de daarbij behorende deskundigheidsbevordering.
- Aandacht zal worden geschonken aan het ontsluiten en ter beschikking stellen van gegevens langs elektronische weg, voorzover daaraan behoefte blijkt te bestaan.
- Gelet op de betekenis van 'Administratie en Beheer' als communicatiemiddel, worden alle leden van commissies van beheer opgeroepen zich daarop te abonneren.
- Jaarlijks wordt vanzelfsprekend voorzien in een ledenvergadering. Daarnaast worden regionale bijeenkomsten gehouden. Bezien wordt of vergelijkbare ontmoetingen op kleinere schaal gewenst zijn.
- Bij vervulling van vacatures zal worden gezocht naar bestuursleden die vanuit een brede benadering het Landelijk Verband van dienst kunnen zijn, aangevuld met bestuursleden die meer in het bijzonder gericht zijn op vakspecifieke gebieden.

Het was een ambitieus programma, gericht op betrokkenheid van het Landelijk Verband op alle gebieden waarbij het beheer een belangrijke rol speelt. Maar ook op samenwerking, met name met de Vereniging van Kerkvoogdijen. Een samenwerking die steeds meer vorm begon te krijgen.

Aan verschillende punten die in het beleidsplan zijn genoemd, werd direct al aandacht besteed, in de vorm van initiatieven, het instellen van werkgroepen, etc. Er werd een werkplan gemaakt en aan de hand daarvan werd ook bijgehouden hoever men was en of het een en ander ook bijstelling behoefde. Kortom, het beleidsplan functioneerde op dezelfde wijze als in een plaatselijke gemeente, ook al zag het er inhoudelijk dan enigszins anders uit.

KOSTERS EN PREDIKANTEN

DE KOSTERS

Waar kerken zijn, zijn kosteren. Het is duidelijk dat, als het over beheren gaat, de positie van de koster niet buiten beschouwing kan worden gelaten. Al in 1917 was er een Vereniging van Kosteren bij de Protestantse Kerken in Nederland. Een ontmoeting van vakgenoten, waar men elkaar regelmatig sprak en ervaringen uitwisselde met de bedoeling “de zedelijke en stoffelijke belangen der leden te bevorderen, het verzamelen van gegevens betreffende de voorwaarden waaronder de leden der Vereniging werkzaam waren en misstanden te verbeteren”. Hoewel de doelstellingen ambitieus waren, was het gezelligheidsaspect de hoofdzaak.

In 1950 werd het officiëler door de oprichting van de PCVK de Protestants Christelijke Vereniging van Kosteren, aangesloten bij de christelijke vakbeweging.

Al op de eerste landelijke vergadering van het Landelijk Verband van Commissies van Beheer op 17 mei 1952 lag er een ingekomen brief van de Protestants Christelijke Vereniging van Kosteren (PCVK) om na de oprichting van het Landelijk Verband de belangen van de kosteren voor ogen te houden.

Landelijk gezien kwam er in dat jaar een uitbreiding van de sociale wetgeving van de grond waar ook de kerken mee te maken kregen. Zo werd er een Pensioen- en Spaarfondsenwet en ook een Werkloosheidswet ingevoerd waarbij de vraag zich voordeed of ook werknemers in dienst van de kerken daaronder vielen.

Wat betreft de Werkloosheidswet bleek het zo te zijn dat de kosteren daar niet onder vielen, voorzover het kosteren werd uitgeoefend als bijkomstige werkzaamheden en er waren nogal wat kosteren die hun functie als bijbaantje uitoefenden. Wel werd duidelijk gemaakt, zelfs uit antwoorden op kamervragen, dat de nieuwe wetgeving ook van toepassing was voor de werknemers van kerken in het algemeen, ook al hadden de kerken een heel eigen plaats in de samenleving.

De salariering van de kosteren was al vroeg een agendapunt op de vergaderingen van het Landelijk Verband. Een eerste aanzet voor het presenteren van een loonschaal werd rond 1955 gegeven. Uniformiteit was ook voor wat betreft het salaris van de koster, ver te zoeken, maar het was onbevredigend, zo was het bestuur van mening, als men voor het vaststellen van het salaris, de kosterensalarissen van andere gemeenten als norm nam. De omstandigheden waren immers overal verschillend.

Niettemin bleef het een moeilijke zaak en een goed inzicht in wat nu werkelijk als salaris werd betaald, had men niet. Een commissie uit het bestuur kreeg de taak om het uit te zoeken. Men besloot om een kleine enquête te houden en daarna in overleg met de kosterenvereniging te komen tot een aanbeveling.

Men kwam tot de conclusie dat het gewenst was voor de salarissen uit te gaan van de hieronder vermelde normen:

Groep I: Grote steden, hieronder te verstaan Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht.

Groep II: Steden, waaronder te verstaan: steden met meer dan 40.000 inwoners.

Groep III: Platteland.

Verder diende onderscheid te worden gemaakt tussen kosters met een volledige dagtaak en die met een gedeeltelijke dagtaak. Op vorenstaande basis werden de volgende richtlijnen aanbevolen:

Groep I: salaris f 3.000,- plus vrij wonen, water, vuur en licht, of een vergoeding van f 500,- per jaar.

Groep II: salaris f 2.500,- plus vrij wonen.

Groep III: salaris f 2.000,-.

Voor de groepen II en III diende de vergoeding ad f 500,- als voor groep I facultatief te worden gesteld.

Verkregen rechten zouden worden gehandhaafd.

Nadrukkelijk werd gesteld dat de gestelde normbedragen geen imperatief karakter droegen en de beloningen uitsluitend betrekking hadden op normale kosterswerkzaamheden. Voor kosters met een gedeeltelijke dagtaak werd dezelfde groepsindeling aanbevolen met de volgende richtlijnen:

I. Voor kerken met meer dan 800 zitplaatsen f 1.000,- per jaar.

II. Voor kerken met 500-800 zitplaatsen f 750,- per jaar.

III. Voor kerken tot 500 zitplaatsen f 500,- per jaar.

De werkzaamheden van deze kosters bepaalden zich tot het schoonmaken en -houden van de kerk en het verzorgen van de zondagsdiensten, eventuele weekdiensten, catechisaties en normale vergaderingen. Aanwijsbaar overwerk werd met f 1,- per uur vergoed. Tenslotte werd geadviseerd 10 vakantiedagen per jaar te verlenen waaronder 2 zondagen.

Vergeleken bij de kostersregeling die 50 jaar later zou worden gehanteerd, kunnen we wel vaststellen dat de kosters er in de loop van de jaren niet slechter op geworden zijn. Hoewel deze eerste afspraak ook nog niet voldeed, was het in ieder geval een begin. Voordien was er helemaal geen uniform voorgestelde salarisregeling. Dat wil overigens niet zeggen dat er plaatselijk geen arbeidsvoorwaardenregelingen in omloop waren, die waarschijnlijk toch wel iets meer bevatten dan wat nu door de commissie werd aanbevolen. In sommige kerken werden hogere salarissen uitbetaald, maar er waren ook kerken waarbij voor het kosterswerk, zeker als het parttime werd verricht, nog lagere vergoedingen werden verstrekt.

In het begin van 1958 werd in gesprekken met de PCVK overlegd over de rechtspositie van de koster. Het was een moeilijk onderwerp. De werkzaamheden van de koster waren nauwelijks vergelijkbaar met welke functie ook, en ook binnen het kosterswerk waren de verschillen van werkzaamheden buitengewoon groot. Toch wilde men toegroeien naar een collectieve arbeidsovereenkomst, zo schreef men in 'Administratie en Beheer'. Bedoeld was waarschijnlijk een algemeen toepasbare regeling. De benaming collectieve arbeidsovereenkomst heeft een juridische lading waaraan moeilijk kon worden voldaan.

Aan het begin van de regeling die door de kostervereniging als een eerste concept was opgesteld, werd er vanuit gegaan dat de koster gehonoreerd moest worden volgens de richtlijnen welke door de Stichting van de Arbeid voor geschoolde arbeiders waren voorgesteld. Maar er zijn eigenlijk meer kwaliteiten noodzakelijk om voor koster in aanmerking te komen. Persoonlijke kwaliteiten spelen ook een grote rol. Het omgaan met mensen bijvoorbeeld moet geen enkel probleem opleveren.

Het bestuur had er moeite mee om iets op te zetten en riep in het blad de hulp in van commissies die al een regeling voor de koster op schrift hadden gesteld.

Ook kwam weer de vraag naar boven óf er met de koster wel een arbeidsovereenkomst moest worden gesloten. In veel gevallen hadden de werkzaamheden een bijkomstig karakter en ook werd het kosterwerk vaak door een echtpaar verricht. Van belang was bovendien of de koster zijn werkzaamheden persoonlijk moest verrichten. Was dat niet het geval, dan was er van loondienst geen sprake. Ook was van belang of de koster zelf de benodigde schoonmaakartikelen moest aanschaffen en extra hulp door de koster zelf moest worden betaald.

Als aangetoond kon worden dat er minder dan f 500,- voor het werk werd betaald was er geen verzekeringsplicht. Bedroeg de beloning tussen f 500,- en f 1.000,- dan werd van geval tot geval beslist over de verzekeringsplicht.

Voor de Werkloosheidswet was de maatstaf of het werk van bijkomstige aard was. Als de werkzaamheden maximaal 30 pct. van het jaarinkomen uitmaakten of wel met maximaal f 750,- per jaar werden beloond, was er ook geen verzekeringsplicht. Het was dus zeker de moeite waard om na te gaan of de koster al dan niet in loondienst was. Voor de kerk was het voordeliger als hij dat niet was. Dat nam natuurlijk niet weg dat het in het voordeel van de koster was dat de sociale wetgeving wel van toepassing werd verklaard.

Eind 1958 kwam de Kostervereniging met een eigen conceptregeling. In de aanhef stond dat de regeling was opgesteld en aangevuld met de resultaten van besprekingen met de VVK en het LVCB. Dat was een te mooie voorstelling van zaken, de verenigingen van de beheerders hadden zich nooit akkoord verklaard met het concept.

De gepresenteerde regeling bevatte een groot aantal bepalingen dat we niet allemaal zullen opnoemen. Toch zijn enkele artikelen uit de regeling vermeldenswaardig.

Zo werd er uitgegaan van een normale werkweek van 48 uur, maar 'in aanmerking nemende dat door koster ook zondags en in de avonduren gewerkt en gewacht moet worden, kan de normale werkweek op 60 uren worden gesteld. Indien blijkt dat permanent gemiddeld langer dan 60 uren per week werd gewerkt, werden deze overuren apart gehonoreerd'.

Ook de vakantie was wat minder lang dan tegenwoordig: De koster had in de regeling recht op een vakantie van 14 dagen, waaronder tenminste twee zondagen. De plaatsver-

De Gereformeerde kerken hebben slechts weinig echte monumentale kerkgebouwen. De Gereformeerde kerk van Vollenhove kocht dit gebouw in 1981 van de Hervormde gemeente te Vollenhove

vangend koster werd gesalarieerd door de werkgever. De koster werd in het genot gesteld van een vakantietoeslag van 4 pct. van het jaarloon.

Een andere bepaling: 'Wachturen worden beschouwd als halve werkuren'. Tenslotte werd de honorering van de koster verbonden aan vijf groepen gemeenten die overigens niet werden gespecificeerd, maar afgeleid waren van gemeenteklassen zoals de overheid die hanteerde. Het salaris zou moeten uitkomen op f 350,- per maand in groep I, tot f 310,- in groep V. Bedoeld was het salaris 'met vrij vuur en licht'.

Het bestuur was er niet gelukkig mee. 'Wij achten het trekken van de koster in de sfeer van de arbeidsverhoudingen onjuist. Wij achten het niet juist dat de koster, door het willen invoeren van een regeling tot een onpersoonlijke gereguleerde werknemer wordt gemaakt. In goede kerkelijke verhoudingen zal men elkaar zeker vinden indien beiden de aard van de 'dienst' goed zien. Daarvoor is geen opgelegde regeling van de vakbond nodig, want de plaatselijke regelingen hebben een grotere rol in deze zaak dan dat een 'klassenstrijdorganisatie' kan overzien.

Is dan iedere regeling ongewenst? In genen dele. Ook het Landelijk Verband is van mening dat de rechtspositie van de koster goed dient te worden geregeld'.

Het bestuur had kennelijk geen hoge dunk van de vakbond en was van mening dat een arbeidsvoorwaardenregeling plaatselijk in goed overleg geregeld zou moeten worden.

Een aantal plaatselijke gemeenten werd gevraagd de regeling die zij met hun koster hadden getroffen op te sturen en aan de hand van al het binnengekomen materiaal stelde het bestuur zelf een regeling op.

Die regeling was duidelijk anders dan die door de kostersbond was opgesteld, maar bepaald niet slechter. Integendeel. Het was een goede regeling, waarin ook het recht op pensioen was opgenomen. Naast de veertien dagen vakantie, waarin twee zondagen waren begrepen, kreeg de koster volgens dit concept recht op één buiten de vakantie vallende vrije zondag. Bij ziekte of arbeidsongeschiktheid garandeerde de kerk een jaar lang zijn salaris, en er was een acceptabele ontslagregeling opgenomen.

Overleg met de kostersvereniging bleef moeilijk. In 1962 stuurde de kostersvereniging aan een kerkenraad een 'Regeling rechtspositie voor kosters' die door de algemene ledenvergadering van de kostersvereniging was vastgesteld op 19 juni 1962. Het Landelijk Verband was verbaasd. Een regeling van de rechtspositie is een zaak die overeengekomen wordt tussen partijen, maar overleg hierover was er helemaal niet geweest. Er werd dan ook nogal kritisch op deze regeling gereageerd. Wat werd voorgesteld, week af van wat het Landelijk Verband zelf had bedacht, en het bestuur beoordeelde het als een wensenprogramma dat meer vroeg dan onder de gegeven omstandigheden redelijk mocht worden genoemd.

Aan de andere kant zag het bestuur van het Landelijk Verband zichzelf aanvankelijk niet eens als de meest aangewezen gesprekspartner voor de kostersvereniging. De functie van koster was zo veelzijdig en was plaatselijk zo verschillend dat het in de ogen van het bestuur heel moeilijk is om daar een algemeen geldende regeling voor te treffen.

De kostersbond wendde zich tot de synode. Allereerst om te vragen om een kerkelijke status voor het kostersschap, maar in de tweede plaats om een soortgelijk advies voor een rechtspositieregeling, zoals de synode die ook voor predikanten had vastgesteld.

Het antwoord van de synode was negatief. Men zag geen reden tot het doen van een algemene uitspraak over positie van de kosters in de Gereformeerde Kerken; wel erkende de synode dat de koster een dienstbetrekking in de kerk vervult en dat de kerk verplicht is hem overeenkomstig de geldende regelen op het gebied van het arbeidsrecht te behandelen. Het lag echter niet op de weg van de synode om richtlijnen voor de salariëring van de kosters te geven.

Vervolgens was de synode van mening dat het Landelijk Verband best adviezen terzake van de salariëring en rechtspositie van de kosters kon verstrekken. Het Landelijk Verband kreeg het verzoek aan de onderhavige aangelegenheid de nodige aandacht te willen schenken.

Dat gebeurde ook. In 1965 vond formeel overleg plaats met het bestuur van de PCVK en werd het ontwerp voor een arbeidsvoorwaardenregeling en een kostersinstructie, zoals die door het bestuur van het Landelijk Verband was opgesteld, besproken. Na enkele klei-

ne wijzigingen en aanvullingen leidde dat tot een bevredigend resultaat voor beide partijen. Uitdrukkelijk werd hier ook weer opgemerkt dat ons kerkrecht zich verzette tegen het geven van dwingende voorschriften aan de plaatselijke kerken, terwijl het Landelijk Verband geen werkgeversvereniging was, maar een adviescollege.

Het toezenden van de regelingen aan de kerken betekende slechts een advies teneinde mee te werken aan een zoveel mogelijke uniforme regeling van de arbeidsvoorwaarden van de koster.

De overeengekomen arbeidsvoorwaardenregeling werd vervolgens gepubliceerd in 'Administratie en Beheer'. Achteraf bleek het nog niet tot tevredenheid van de koster te zijn opgelost. Nieuw beraad volgde, tussen het bestuur van de kostervereniging, het Landelijk Verband en de Vereniging van Kerkvoogdijen.

Pas in 1971 bereikte men een resultaat dat acceptabel was voor alle partijen. In het jaarverslag van het Landelijk Verband werd zelfs opgemerkt dat 1971 'het jaar is geweest van de arbeidsovereenkomst met de koster'.

Het duurde nog tot 1978 voordat de landelijke regelingen redelijk breed werden gehanteerd. Het waren tot dan nog gescheiden overeenkomsten, één voor de koster van de Gereformeerde kerken, een andere voor de Hervormde koster. De Vereniging van Kerkvoogdijen hanteerde een regeling waar het ledental van de kerk bepalend was voor het salaris van de koster. Af en toe werd de arbeidsvoorwaardenregeling van de koster opnieuw bezien en aangepast aan de eisen van de tijd. In het begin van de jaren tachtig kwam een gestructureerd kosteroverleg tot stand en dat bleek goed te functioneren.

In 1982 werd bereikt dat de twee aparte regelingen in elkaar werden geschoven. Er was nu één regeling waarin bovendien onderscheid werd gemaakt tussen het werk van een koster en dat van de koster-beheerder. Naast vele kleine wijzigingen was het besluit om ook voor de koster over te gaan op een 40-urige werkweek een belangrijke stap.

Per 1 januari 1982 besloot het breed moderamen van de generale synode dat voor de positie en honorering van de koster in de Gereformeerde Kerken de regeling geldt welke in de interkerkelijke samenwerking — mede met instemming van het Landelijk Verband van Commissies van Beheer — is opgesteld en door deputaten voor Personeel, Financiën en Organisatie aan de synode is aangeboden. De voorlichting en advisering van de regeling, alsmede de periodieke aanpassing ervan aan ontwikkelingen in de salarissfeer, zullen worden verzorgd door het Landelijk Verband van Commissies van Beheer, overeenkomstig hetgeen tussen de Deputaten voor Personeel, Financiën en Organisatie en het bestuur van het Landelijk Verband ter zake is overeengekomen. Tenslotte werden de classes verzocht toe te zien op de naleving van de regeling. Het was een belangrijk besluit, waarbij nu voor het eerst de regeling formeel door de synode wordt vastgesteld en ook een bepaalde taak wordt toegekend aan het Landelijk Verband van Commissies van Beheer.

Het besluit van de synode riep nogal wat reacties op. Voor veel kerken betekende het dat het salaris van de koster fors omhoog moest. Het betekende ook dat veel kerken tot nu toe de koster niet betaald hadden wat hij verdiende te krijgen.

Vrij vaak werd de vraag vanuit het land gesteld of de kerken zich ook aan deze regelingen dienden te houden. Het was een vraag die niet gesteld werd bij de arbeidsvoorwaardenregeling van predikanten, maar in feite zou dezelfde vraag ook daar gesteld kunnen worden. Het scheen minder vanzelfsprekend te zijn om af te wijken van de landelijke richtlijn bij dominees dan bij koster. Bleek aan de ene kant dat koster soms te weinig ontvingen, er waren ook situaties waarbij de koster (vaak de koster-beheerder) een salaris kreeg dat ver uitging boven het maximum dat de regeling aangaf. Dikwijls werkte hij dan ook veel meer uren dan was toegestaan.

Het bestuur waarschuwde ervoor dat het de plicht van de commissies van beheer was ook die situaties aan te pakken, al was het maar om de man tegen zichzelf te beschermen. Het zou niet de eerste keer zijn dat zo'n koster op zijn vijftigste al was 'opgebrand'.

Merkwaardig was te constateren dat een duobaan voor de koster, in die zin dat een echtpaar de functie vervulde, met een 50 pct. baan voor ieder der echtelieden, nog in de jaren tachtig bij het bestuur niet in goede aarde viel. De secretaris van het Landelijk Verband, de heer P. Kleinendorst, schreef in het verslag van de bestuursvergadering in februari 1985: 'Onnodig te zeggen dat het Landelijk Verband dit soort overeenkomsten niet wil bevorderen, mede omdat het geen duidelijkheid verschaft over de vraag wie nu eigenlijk verantwoordelijk is; want gedeelde verantwoordelijkheid is geen verantwoordelijkheid'. In het land trok men zich hier niet zo veel van aan, een verdeling van de kosterfunctie tussen het kostersechtpaar was ook al geen uitzondering meer.

In 1985 bleek uit een gehouden enquête dat 44 pct. van de koster betaald werd volgens de in 1982 overeengekomen arbeidsvoorwaarden. In 10 pct. werkte men volgens een eigen regeling, één koster kreeg slechts het wettelijk minimumloon, één volgde de CAO van de Horeca en van 46 pct. was de rechtspositie niet duidelijk. De in 1982 overeengekomen arbeidsvoorwaardenregeling werd kennelijk nog niet door iedereen gevolgd, maar de groep die dat wel deed nam toe. Voor meer dan 80 pct. van de koster was inmiddels een pensioenvoorziening getroffen. Van degenen voor wie dat nog niet geregeld was, bestond het merendeel uit gehuwde vrouwen, die een pensioenregeling soms niet eens wilden.

In 1990 fuseerde de PCVK met de Katholieke Kostervereniging tot één kosterbond CNV. Een eerdere poging om te federeren met de bond van medewerkers in kerkelijke dienst, mislukte helaas.

Een belangrijke aanpassing van de arbeidsvoorwaardenregeling vond plaats in 1990 waarbij met name de positie van de koster-beheerder werd verbeterd.

In de Nederlandse Hervormde Kerk werd de koster formeel gelijk gesteld met die van kerkelijke medewerkers. Het was een besluit dat meer inhield dan het op het eerste gezicht leek. Het betekende een zekere erkenning van de functie in de kerk. Het bete-

kende ook dat voortaan de kosters meededen aan het arbeidsvoorwaardenoverleg van de kerkelijke medewerkers. Voor de Gereformeerde kosters was dit niet het geval, maar het was natuurlijk zo dat de resultaten van het arbeidsvoorwaardenoverleg, voorzover het algemene voorwaarden betrof, ook van toepassing werden op de Gereformeerde kosters. Voor specifieke maatregelen, die samenhangen met de kostersfunctie, bleef het kostersoverleg van belang.

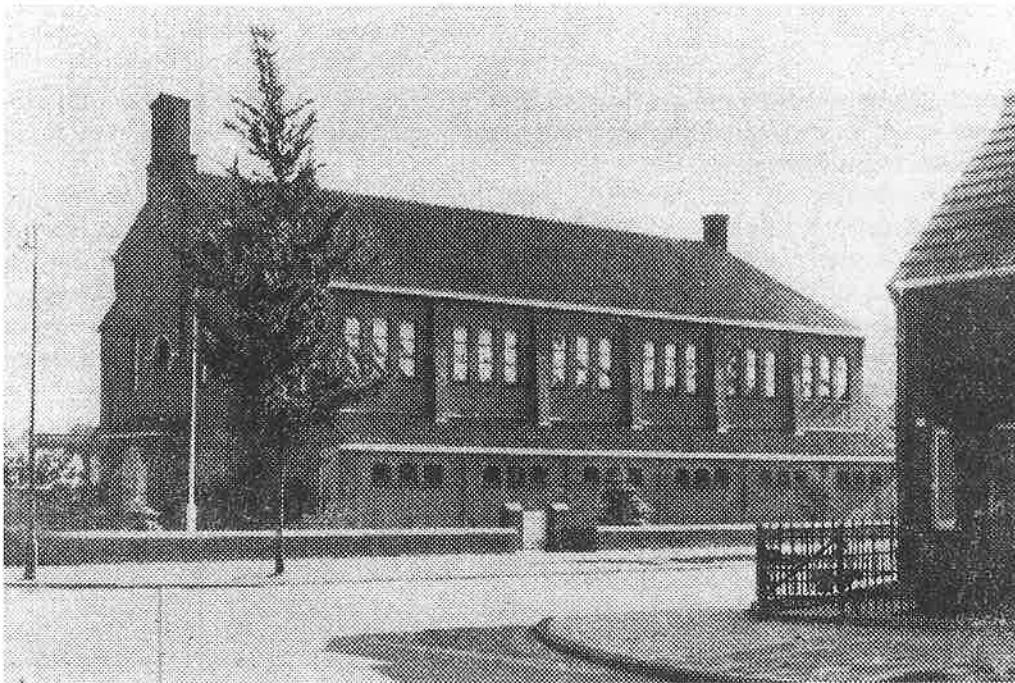
Op 1 januari 1999 werd er een integrale arbeidsvoorwaardenregeling voor alle medewerkers in de SoW-kerken ingevoerd. Dat hield in dat niet alleen de plaatselijke medewerkers op kerkelijke bureaus bijvoorbeeld, maar ook de kosters, nu onder de nieuwe regeling vielen. Voor de kosters betekende dit dat de speciale Handleiding arbeidsvoorwaarden van de kosters kwam te vervallen. Het betekende overigens niet het einde van het kostersoverleg, immers daar kwamen vanaf nu de specifieke problemen aan de orde die voor andere medewerkers niet van kracht waren. De algemene arbeidsvoorwaarden waren nu ingebed in het grote geheel van de medewerkers van de kerken, ook wat de salarisschalen betreft en daarover hoefde nu in het kostersoverleg niet meer gesproken te worden. Het betekende wel een afsluiting van een jarenlang proces, waarbij de kosters over de volle breedte van de SoW-Kerken nu werden gezien als medewerkers in kerkelijke dienst.

PREDIKANTEN

Met betrekking tot de predikanten beperkte de bemoeienis van de commissies van beheer zich na de Tweede Wereldoorlog (1940-1945) en later natuurlijk ook van het Landelijk Verband van Commissies van Beheer zich aanvankelijk nog steeds tot de materiële zaken. Het waren de plaatselijke kerken die zelf het traktement van de predikant bepaalden. Er was nog vrijwel geen aansturing vanuit de synode, in de vorm van uitgebrachte adviezen. De terughoudendheid van de synode was wel begrijpelijk, het traktement van de dominee was de eerste verantwoordelijkheid van de kerken zelf, en men wilde niet het verwijt krijgen dat men zich bemoeide met zaken die de synode niet aangingen. Het gevolg was wel dat iedere plaatselijke kerk deed wat zij meende dat goed was. Vanuit het Landelijk Verband kon er vanaf het begin wel wat gestuurd worden en dat werd ook geaccepteerd. Het was één van de belangrijkste zaken waarmee het Landelijk Verband zich bezighield.

De traktementen die de predikanten ontvingen, liepen per gemeente sterk uiteen. Ieder jaar werd het traktement door de kerkenraad vastgesteld, naar we mogen aannemen in de meeste gevallen op advies van de commissie van beheer, maar het was geen vanzelfsprekende zaak dat het traktement dan ook verhoogd werd. De predikant, die, als dit agendapunt besproken werd, verzocht werd om zich even op de gang te verpozen, kon niet rekenen op een periodieke verhoging. Als de begroting het toeliet, dan kwam er wat bij, zat men krap bij kas, dan kon het gebeuren dat helaas een verhoging van het traktement er dat jaar niet in zat.

Het gevolg was dat het traktement van plaats tot plaats sterk verschilde. Dat het vrij kort

De Detakerk in Enschede. Een van de eerste kerkgebouwen die na de oorlog werden gebouwd (1947)

na het einde van de Tweede Wereldoorlog plaatselijk wel erg minimaal was, werd geweten aan de tijd van vóór de oorlog, toen er een overvloed aan kandidaten was en de pas afgestudeerde predikanten voor een gering traktement graag bereid waren een beroep aan te nemen. Niettemin werd het onderwerp actueel. Vanuit verschillende pastorieën kwamen noodkreten dat men in financiële problemen raakte. Het leidde ertoe dat de generale synode van oktober 1952 tot het advies kwam dat een predikant toch minimaal een traktement van f 4.500,- per jaar zou moeten ontvangen. Daarbij kwam dan nog een kindertoelage en het vrij wonen, dat voor veel kleine kerken een behoorlijke verhoging van de lastendruk betekenden.

Het wekt geen verbazing dat de geadviseerde regeling niet door iedereen in dank werd afgenomen. Toch was het noodzakelijk.

Van het traktement konden sommige predikantsgezinnen nauwelijks rondkomen. Eén predikant hield een jaar lang alle uitgaven bij en publiceerde het staatje uitgaven van zijn huishouding ter illustratie in het ouderlingenblad. Natuurlijk werd dit overgenomen door 'Administratie en Beheer'. Hij kon er van zijn traktement van f 5.000,- net niet van komen. Het staatje werd afgesloten met een negatief saldo. Het was zeer waarschijnlijk dat hij, door af en toe elders te preken, nog wat bijverdiende. Maar dat stond er niet bij.

In 1954 werd er voor de eerste maal door het Landelijk Verband een enquête gehouden

over de inkomenspositie van predikanten. Het onderzoek werd gehouden onder de predikanten zelf en de respons was erg groot, want 78 pct. van de predikanten stuurde de ingevulde formulieren terug.

Bij de berekening van de inkomens werden bepaalde kostenvergoedingen buiten beschouwing gelaten. Kosten van telefoon, vervoer en kleine onkosten werden meestal wel vergoed, maar niet overal, waardoor soms het netto inkomen feitelijk lager moest worden gesteld dan door de predikanten werd opgegeven. Boekengeld, vakantiegeld, en vergoeding abonnementen werden wel bij het nominale traktement opgeteld. In 98 pct. van de gevallen had de predikant vrij wonen, of werd de huur van de pastorie betaald door de kerk. Kindergeld werd niet meegerekend.

Voor het gemiddeld inkomen kwam men uit op de volgende bedragen:

Gemiddeld inkomen in guldens per jaar

Grootte	totaal	4750	4875	5250	5750	6250	6750	7250	7750	8250	8750
tot 200	18	10	4	4							
201- 300	60	23	23	12	2						
301- 400	59	15	25	15	4						
401- 500	57	5	10	32	9	1					
501- 600	52	2	12	16	15	6	1				
601- 700	44		2	9	19	10	3	1			
701- 800	39		3	8	12	12	2	2			
801- 900	47		1	4	15	11	9	3	2	2	
901-1000	25			1		11	6	4	1	1	1
1001-1100	30			1	2	9	9	6	2	1	
1101-1200	28			1		2	9	9	4	3	
1201-1300	16			2		1	4	4	2	1	2
1301-1400	10					1	2	3	3	1	
1401-1500	4					2	1	1			
1501-1600	4						1	1	1		1
Totaal	493	55	80	105	78	66	47	34	15	9	4

Het stellen van het traktement op het minimum, gebeurde bij alle hulpbehoevende kerken en de predikanten die daar werkzaam waren, zouden ook nooit op een hoger traktement kunnen rekenen. Maar ook andere kerken beschouwden een gesteld minimum-traktement als een van hogerhand vastgesteld bedrag voor voldoende levensonderhoud. De conclusie van de commissie die met de enquête was belast, was duidelijk. We laten die hier voor een deel volgen:

‘Toegezegd was in de beroepingsbrief dat de kerkenraad er zorg voor zal dragen dat de ‘Dienaar des Woords zonder zorg van het Evangelie’ kan leven. Hoe is deze schone zaak tot een aanfluiting geworden! Gezien de zelfstandigheid der plaatselijke kerk zal het uitermate moeilijk zijn om tot een bevredigende regeling te komen. Met betrekking tot richtlijnen voor de bepaling der kosten van levensonderhoud dient met allerlei factoren rekening te worden gehouden, zeker met de plaats die de predikant als academisch gevormde in de samenleving moet kunnen innemen. Verder moeten bij de ambtsbediening allerlei kosten worden gemaakt die geen verband houden met het levensonderhoud, maar die

voortvloeien uit het ambt zelf. Genoemd worden het op peil houden van de bibliotheek en abonnementen op vaktijdschriften. Aan collectes en bijdragen kan een predikant zich moeilijk onttrekken. Van de predikantsvrouw wordt veel medewerking verwacht, maar het voldoen aan deze verwachting vraagt huishoudelijke hulp. De kosten van vervoer zijn zeker niet te verwaarlozen. Onderscheid moet worden gemaakt naar dienstjaren. Het komt voor dat de zoon in de eerste gemeente hetzelfde traktement krijgt als zijn vader met bijna 30 dienstjaren. Ook dit is niet juist. Ervaring en ontwikkeling dienen gehonoreerd te worden. Meer dan 75 pct. der predikanten blijkt voor een anciënniteitsregeling te zijn'. Het was duidelijke taal.

Nu is de hoogte van het traktement in die tijd moeilijk te vergelijken met de tegenwoordige tijd. Vergeleken met de salarissen in het onderwijs waren de traktementen aan de magere kant. In 1954 verdiende een onderwijzer van de lagere school met hoofdkant maximaal f 6.210,- en een hoofd f 7.920,- per jaar. De meeste predikanten kregen echter aanzienlijk minder.

De door de synode ingestelde commissie stelde voor het aanvangstraktement te bepalen op het salaris van een hoofd van de lagere school met 10 dienstjaren. Na een aantal ambtsjaren zou dat moeten doorlopen naar het maximumsalaris van een hoofd van een lagere school in een klein dorp en tot het maximumsalaris van een hoofd van de ULO in gemeenten waar een school is voor Uitgebreid (Christelijk) Lager Onderwijs.

Tevens pleitte de commissie voor een vergoeding van de arbeidskosten en voor de aanschaf van boeken en de kosten van abonnementen op periodieken. Terzake van de traktementen was de commissie geporteerd voor een landelijke omslagregeling, ongeveer op dezelfde manier als destijds voor de emeritaatsregeling 'Landelijke Samenwerking' werd gehanteerd. Het rapport over de traktementen kon, voor wat betreft de voorstellen voor een omslagregeling, niet op de volledige steun van het bestuur rekenen. Dat gold wel voor de andere voorstellen. Op de eerstvolgende jaarvergadering (1955) leverde dit uitgebreide discussiestof op. Het voorstel voor de omslagregeling werd teruggenomen. Wel sprak de vergadering zich uit voorstander te zijn voor het vaststellen van normen in de geest, zoals in het rapport was aangegeven. Ook was de vergadering van mening dat voor het uitvoeren van een op redelijke normen gebaseerde regeling, maatregelen nodig waren voor hulpverlening aan kerken die daardoor zware lasten zouden moeten dragen. De vergadering besloot dat het vaststellen van het traktement een zaak is van de plaatselijke kerken, verzocht deze kerken zelf te doen wat ter dezer zake nodig is en eventueel voorstellen bij de meerdere vergaderingen in te dienen die de uitvoering van een verantwoorde regeling mogelijk kunnen maken. Alle plaatselijke kerken, maar ook de generale synode werden van dit standpunt op de hoogte gebracht.

Na enkele maanden werd bericht ontvangen dat de synode besloten had uit te spreken 'dat de meerdere vergaderingen in bepaalde gevallen die het stoffelijk welzijn der kerken raken van het advies van het Landelijk Verband voor de opbouw van het kerkelijk leven gebruik kunnen maken'. Een steuntje in de rug dus.

Met betrekking tot het traktementenrapport deed de synode in 1954 ook een uitspraak: 'De synode is van mening dat voor de predikantstraktementen geen apart deputaatschap moet worden opgericht, maar:

- De kerkenraden in een afzonderlijk schrijven te wijzen op de roeping om, overeenkomstig de eis van het Evangelie te zorgen voor het levensonderhoud van de dienaar des Woords.
- Er voorts bij de kerkenraden op aan te dringen dat zij bij de vaststelling van het traktement van de dienaar des Woords er naar hebben te streven, het traktement zoveel mogelijk te brengen op de hoogte van de traktementen van wie ongeveer even langdurige en kostbare opleiding hebben ontvangen, waarbij als aanvangstraktement in de eerste gemeente wordt gesteld tenminste f 5.500,- per jaar (benevens het genot van vrije woning) met 5 tweejarige periodieken van f 200,-.
- Als richtlijn voor de kindergelden tenminste een bedrag van f 200,- per kind per jaar.
- Er bij de classes op aan te dringen een deputaatschap in te stellen en hierdoor zich ervan te verzekeren dat de kerken zich inspannen de door de generale synode gegeven richtlijnen na te leven.
- Aan te bevelen dat de kerken voor de verzorging van kindergelden een onderlinge regeling treffen in classicaal en/of particulier ressort'.

Toch waren er enkele synodeleden die hiermee moeite hadden en die bevreesd waren voor een ontwikkeling in de richting van de Hervormde colleges van kerkvoogden, zodat aan de rechten van de zelfstandige kerkenraden tekort zou worden gedaan. Zij vonden dat de synode met haar uitspraken zich al te veel op het terrein van de plaatselijke kerken had begeven. De synode had zich daar eigenlijk niet mee te bemoeien. Maar het waren nog slechts enkelen die er zo over dachten. In grote meerderheid stonden de synodeleden wel degelijk achter de aanbevelingen.

Het signaal naar de plaatselijke kerken was duidelijk, maar of men er daar nu zo blij mee was, is wat anders. Toch werd de aanbeveling van de synode door de meeste kerken gevolgd zo bleek uit de contacten die het bestuur had met de plaatselijke commissies.

Een ongehuwde predikant kreeg een voordeeltje. Als hij in een pastorie woonde had hij meer kosten dan een ongehuwde predikant die op kamers woonde. De kerkenraad stelde het soms zeer op prijs dat hij niettemin de pastorie ging bewonen. Als dat zo was, dan kon de dominee het niet zonder huishoudster stellen. Natuurlijk bracht dat extra kosten met zich mee. Hij vond de huishoudster vallen onder 'kosten van verwerving', misschien wel op aanraden van zijn belastingadviseur. De belastingdienst was het eerst niet met hem eens, maar uiteindelijk gaf de Hoge Raad hem gelijk. Hij mocht de kosten van de huishoudster van zijn belastbaar inkomen aftrekken.

Een ander probleem, waarover nogal eens advies werd gevraagd aan het Landelijk Verband, betrof 'de verzekering van ziektekosten en ziekenhuisverpleging' voor predikanten. Predikanten waren niet verplicht verzekerd, want ze waren immers geen werknemer. Ze moesten de ziektekostenverzekering zelf regelen. De premie voor zo'n verzekering betekende wel een aanslag op het huishoudboekje en er waren predikanten die meenden dat men dit risico zelf wel kon dragen. Voorzover dit een enkel bezoekje aan de huisarts of tandarts betreft, ging dat ook wel, maar betrof het een ziekenhuisopname, dan liepen de kosten al snel uit de hand en kwam men in de problemen. Het Landelijk Verband voelde er weinig voor om de kerk daar dan voor op te laten draaien. Het traktement moest zodanig zijn dat, met inachtneming van bijzondere uitgaven, de premie voor een ziektekostenverzekering uit dit traktement betaald kan worden. De bemoeienis van de kerkenraad en de commissie van beheer diende beperkt te blijven tot een gesprek met de predikant, waarin deze gewezen wordt op de wenselijkheid van een verzekering voor ziektekosten en ziekenhuisverpleging.

De predikantstraktementen bleven in de belangstelling staan. In het blad G.S.I.-nieuws, het blad van het Gereformeerd Sociologisch Instituut, verscheen in april 1957 een geruchtmakend artikel van prof. dr. R. van Dijk, de directeur van het Instituut, over de traktementen. Hij had een andere benadering gekozen. Hij was het er wel mee eens dat het traktement zodanig moest zijn dat het predikantsgezin er 'zonder zorg' van kon leven, maar 'sociaal inzicht doet daar onmiddellijk aan toevoegen: naar de eisen die in het sociaal rangmilieu, waartoe een predikant behoort of gerekend wordt, aan dat leven wordt gesteld'. Daarbij behoorde naar zijn opvatting een bepaalde mate van vrijgevigheid, van gastvrijheid, een bij ambt en milieu op passende wijze gekleed gaan, verzorging van interieur e.d., kortom het voeren van een bepaalde levensstijl. De publieke opinie verbindt nu eenmaal aan het behoren tot een bepaalde maatschappelijke ranggroep of 'stand', bepaalde rechten (aanspraak op eerbetoon, waardering etc.) maar ook plichten. De samenleving eist en verwacht van hem, die in het betrokken ambt of beroep gesteld is, dat hij deze verplichtingen ook zo goed mogelijk zal nakomen, zulks op straffe van verlies van prestige, invloed, eerbied etc.

De hooggeleerde had uitgezocht op welke tree van de ladder de predikant dan behoorde te worden geplaatst. 'Vlak boven hem behoorde de notaris, de ingenieur, de inspecteur van belastingen. Maar wat was er gebeurd? Er was aanbevolen de traktementen op te trekken naar het inkomen van een Hoofdonderwijzer en Ulo-leerkrachten. Dit toonde toch wel heel scherp de nood aan waarin predikantsgezinnen moesten verkeren. Immers, hoofden van scholen en Ulo-leerkrachten staan in de rangschikking telkens een *heel eind beneden* de predikanten: zij behoren tot een geheel andere sociale rangcategorie. Als de predikanten behoren tot ranggroep I, dan behoort het genoemde schoolpersoneel tot ranggroep II, een 'klasse' lager dus.'

Hij pleitte bovendien voor betere toelagen: 'Alleen al de extra representatiekosten, verbonden aan het gastvrij onthaal van gemeenteleden, lijkt met f 5,- per week waarlijk niet te hoog aangeslagen. Concreet gezegd: één blikje Nescafé, twee doosjes sigaretten en een half pond koekjes per week extra is wel het minimum!'

Kortom, de schrijver komt tot de conclusie dat de traktementen een ferme verhoging behoeven. Zelf constateert hij al dat een kleine gemeente dat allemaal nooit zal kunnen betalen, maar ook daar heeft hij een oplossing voor gevonden: één gezamenlijk fonds waaruit, stellig per provincie maar straks nationaal, alle traktementen worden betaald.

Het is duidelijk dat dit verhaal door de predikanten zelf mogelijk met grote instemming werd gelezen, maar dat door de commissies van beheer minder enthousiast werd gereageerd. Dat gebeurde uiteraard in 'Administratie en Beheer'. Niet dat men de predikanten geen goed traktement gunde, maar de wijze waarop prof.dr. R. van Dijk het probleem benaderde en de oplossingen die hij voorstelde, werden niet gedeeld.

Ook het nationale fonds waaruit, naar de mening van prof. Van Dijk, de predikantstraktementen zouden moeten worden betaald, werd niet als oplossing gezien. Met de mening dat de traktementen toch nog wat meer zouden moeten stijgen stemde men wel in, maar dan zouden de kosten van het kerkverband, ofwel het quotum, moeten dalen. Of dat laatste zou lukken was de vraag.

Het traktement bleef steeds in discussie. Er was wel een aanbeveling van de synode, maar dat betrof, zoals gezegd, het minimale traktement. Minder dan dat, dat kon niet. En daar hielden de kerken zich ook wel aan. Aan de andere kant, de synode vond het nog steeds de verantwoordelijkheid van de plaatselijke kerken zelf om het traktement te bepalen en men was terughoudend in het advies. Het gevolg was wel dat er nog steeds grote verschillen waren. Een aantal kerken, vooral de grotere, betaalde een hoger traktement, vergelijkbaar met een leraarsalaris van het Middelbaar en Voorbereidend Hoger Onderwijs. Ook in de vergoedingen die gegeven werden voor telefoonkosten waren de verschillen groot. De ene kerk betaalde uitsluitend het abonnement, een andere kerk bovendien een deel van de gesprekskosten. Zo bleven de verschillen bestaan.

Wel was het zo dat in de loop van de jaren de synode uitbreider werd in het advies aan de kerken en ook uitspraken ging doen over periodieke verhogingen en maximale bedragen.

Geleidelijk aan werden de traktementen in de loop van de jaren naar boven bijgesteld. De ontwikkeling van het traktement van een predikant in een van de kerken laat de ontwikkeling aardig zien:

traktement	1910	f	1.900,-
traktement	1920	f	4.000,-
traktement	1930	f	4.500,-
traktement	1940	f	4.500,-
traktement	1950	f	5.800,-
traktement	1955	f	7.600,-
traktement	1960	f	9.000,-
traktement	1961	f	10.000,-
traktement	1962	f	12.000,-

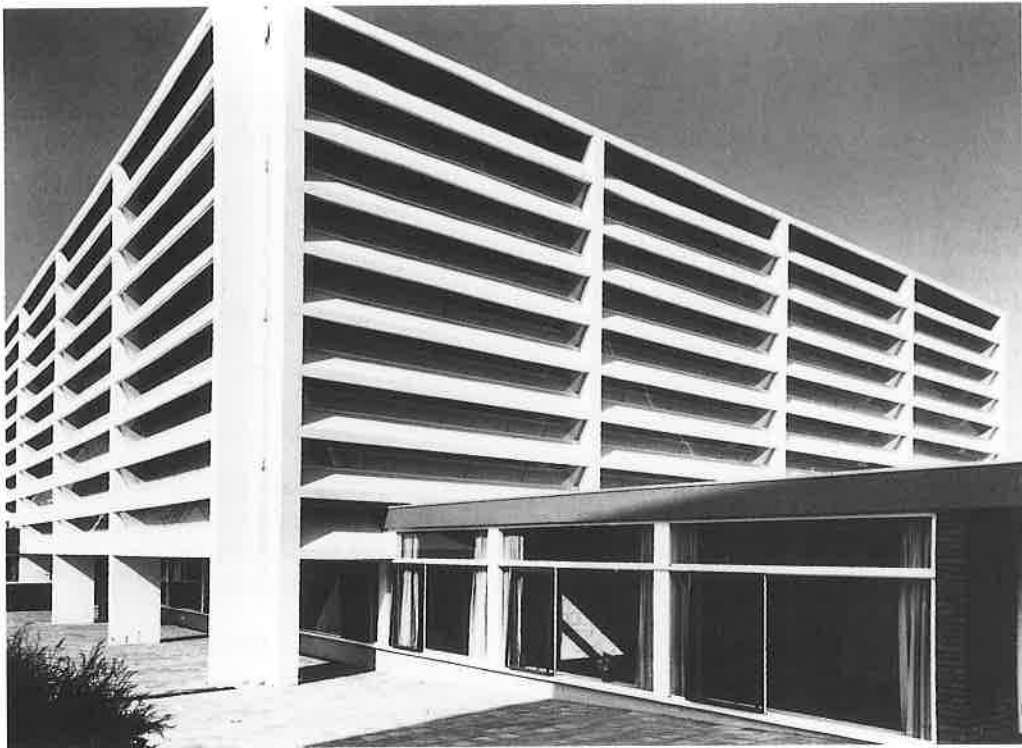
De verschillen tussen de eerste en de latere jaren zijn nog groter dan uit de genoemde bedragen is af te leiden, omdat van kindertoelage en vakantiegeld tot 1955 nog nauwelijks sprake was. Wel moet natuurlijk de geldontwaarding ook hierbij bekeken worden, maar dan nog blijkt er wel wat gebeurd te zijn in de loop van de jaren.

Een vergelijking met de salarissen van leraren in het Middelbaar Onderwijs wijst uit dat de traktementen van de predikanten in 1962 toch nog behoorlijk achter liepen. Een verbetering van de financiële positie van de predikanten bleef gewenst, ook al hadden nog steeds veel commissieleden, maar ook een aantal predikanten, er moeite mee om het ambt van predikant te vergelijken met een beroep als leraar.

In 1963 werd door de generale synode een aanmerkelijke verbetering voorgesteld van het minimumtraktement. Besloten werd er bij de kerken op aan te dringen dat het aanvangstaktement op tenminste f 8.250,- per jaar werd gesteld, met genot van vrij wonen en daarbij twintig periodieke verhogingen toe te kennen van f 125,-. Het was een verhoging van meer dan 25 pct. Uit een onderzoek dat door het bestuur van het Landelijk Verband werd ingesteld blijkt dat veel plaatselijke kerken deze verhoging te groot vonden. Men kon het kennelijk niet opbrengen.

Opnieuw werd van de zijde van het bestuur gesuggereerd een Algemene Kas voor de traktementen te vormen, waarin iedere Kerk naar zo nauwkeurig mogelijk vastgestelde quotatiecijfers haar bijdrage betaalde, maar waaruit ook iedere Kerk een basistraktement kreeg uitgekeerd.

In september 1963 besloot de synode om de minimumtraktementen van de predikanten opnieuw sterk omhoog te brengen. Geen rekening werd gehouden met komende loonronden die door de werknemers in de maatschappij werden bedongen. Die moesten uiteraard ook worden toegepast voor predikanten. Bovendien diende naar de mening van de synode de AOW/AWW premie gecompenseerd te worden. Het gevolg was dat veel, met name kleinere kerken, behoorlijk in de problemen kwamen. Het gevolg was ook dat er een commissie moest worden ingesteld om met een regeling te komen voor 'onderling

De Ontmoetingskerk van 's-Gravenhage-Loosduinen

hulpbetoon aan de particuliere ressorten' en dat kon zowel hulp aan een classis als aan de plaatselijke kerk betekenen. Er werden tabellen opgesteld waarin de verhouding van de gemiddelde bijdrage tot het gemiddeld inkomen per ressort werd vastgesteld aan de hand van cijfermateriaal van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Er waren nu eenmaal gebieden in Nederland waar het gemiddelde inkomen een stuk lager was dan elders. Daarbij werd aangenomen dat het inkomen van de Gereformeerden uit een bepaald ressort even groot was als het gemiddeld inkomen van de totale beroepsbevolking. Op die cijfers kon dan weer het bedrag aan steun worden gebaseerd.

Het eerste advies dat wat betreft minimum en maximum bedragen redelijk volledig was, gaf de synode in 1965. Zonder overigens zich nog te wagen aan tabellen naar gemeentegrootte, zoals door het LVCB was voorgesteld.

Hoewel de synode tien jaar eerder uitsprak geen behoefte te hebben aan een deputaatschap voor arbeidsvoorwaarden van de predikanten, maar van mening was dat dit een verantwoordelijkheid was van de plaatselijke kerken, dacht men er in 1965 anders over. Er werd een deputaatschap ingesteld om de commissies van beheer en de predikanten te adviseren en voor te lichten over de predikantstraktementen, kindergelden en overige uitkeringen. In het synodebesluit werd opnieuw een minimumtraktament aangegeven, nu vastgesteld op f 9.000,- per jaar. Vervolgens werd geadviseerd het traktement met 20 jaar-

lijkse periodieken te verhogen, maar er werd nog geen maximumtraktement genoemd. Sommige kerken boden een predikant wel eens wat meer, en daar wil de synode niet in treden. Tenslotte gaf de synode in datzelfde besluit te kennen 'dat het in het geheel niet gemotiveerde verzoek om een onderzoek te doen naar de wenselijkheid en mogelijkheid van een centrale kas voor de predikantstraktementen, thans moet worden ter zijde gelegd'. Men wilde over dit onderwerp niet meer praten.

Het deputaatschap bestond uit vijf personen. Twee bestuursleden van het Landelijk Verband, de heren Van der Meer en Hinlopen maakten er deel van uit.

In de loop van de jaren groeide het traktement geleidelijk naar het salaris van een leraar voor het middelbaar onderwijs. Er zijn veel overeenkomsten tussen beide beroepen, maar toch ook wel verschillen. Er werden veel publicaties aan gewijd, waarbij het salaris op allerlei momenten van de carrière van beide beroepsgroepen werd vergeleken. Aan de andere kant troffen sommige plaatselijke gemeenten uitgebreide regelingen met een beroepen predikant. Daarbij werden ook allerlei zaken in de beroepsbrief geregeld, waarover landelijk geen richtlijn werd afgegeven. Het ging dan over ruilbeurten, reiskostenvergoeding, nevenfuncties, beroepskosten en de bewoning van de pastorie. Regelingen die plaatselijk werden getroffen zodat beide partijen wisten waar men aan toe was, maar die op de ene plaats aanzienlijk rianter uitvielen dan elders.

In maart 1968 werd het bestaande deputaatschap voor advies inzake predikantstraktementen opgenomen in het deputaatschap Financiën en Organisatie (F en O), tezamen met enkele andere colleges.

De traktementen waren geleidelijk aan behoorlijk op niveau gebracht. Té hoog vonden sommigen. Een vijftal predikanten uit Veenendaal nam in 1972 het initiatief om af te zien van een traktementsverhoging en zij riepen andere predikanten op om hetzelfde te doen. Zij wilden hierdoor een voorbeeld stellen voor alle Nederlanders tot matiging van de looneisen. Het initiatief werd ondersteund door de classis Amersfoort, maar daar bleef het ook bij. Deputaten F. en O. schreven dat zij er niet achter stonden. Afgesproken was om de salarissen van de leraren in het middelbaar onderwijs te volgen en dat deden ze dan ook. Als de predikanten wilden versoberen, dan waren daarvoor genoeg mogelijkheden, bijvoorbeeld om hun eigen kerkelijke bijdrage te verhogen. Het initiatief uit Veenendaal sloeg niet aan.

Nu stelden de predikanten uit Veenendaal alleen maar voor om af te zien van een verhoging van het traktement. Er waren ook anderen die veel verdergaande maatregelen wilden. En dat niet alleen in Gereformeerde kring.

Ook predikanten uit de Nederlandse Hervormde Kerk kenden in de zeventiger jaren een soortgelijke beweging, die zich noemde "Dienen en Verdienen" en waarvan het streven was om binnen de Hervormde Kerk een discussie op gang te brengen over de verdeling van arbeid en inkomen.

Een aantal jaren later (rond 1980) werd in de Gereformeerde kring van predikanten de vereniging "Samen Delen" opgericht. De deelnemers streefden naar een samenleving

waar een ieder een voldoende, maar sober inkomen genoot. Men wilde dat concretiseren door zich tevreden te stellen met een inkomen van een predikant volgens de bestaande regeling uitgaande van vijf dienstjaren in de hoogste schaal. Het was een principiële keuze en er werd binnen het Landelijk Verband ook wel aandacht aan gegeven. De overheersende mening was echter dat de instelling om sober te leven en genoeg te nemen met een laag inkomen zeer persoonlijk was. Iedereen is vrij in de besteding van zijn inkomen. De algemeen geldende regelingen kunnen geen rekening houden met persoonlijke opvattingen over de hoogte van het inkomen. Initiatieven als hierboven beschreven hebben geen breed draagvlak gekregen.

In het bestuur is men in 1972 nog van mening dat de emolumenten nu grotendeels konden worden afgeschaft. Het traktement was nu hoog genoeg, zo vond men. Een vergoeding voor studiekosten behoefde niet te worden verstrekt, vergoeding voor telefoonkosten konden beperkt blijven tot 75 pct. van de abonnementskosten, f 1,50 per maand voor de lokale gesprekken en een 100 pct. vergoeding voor interlokale gesprekken. Autokosten dienden slechts in uitzonderingsgevallen te worden toegekend, bijvoorbeeld als een predikant op het platteland een uitgestrekt gebied te bewerken heeft.

Het kon dan wel de mening van het bestuur zijn, maar daar bleef het dan ook bij. De regelingen werden niet veranderd. Tenminste niet op korte termijn. Vanaf 1993 werd dat anders. Toen werd er een vergoeding voor administratie- en bureaunkosten vastgesteld, waarbij voor de aanschaf van tekstapparatuur, voor inrichting/afschrijving van de studeerkamer en voor kantoorbenodigdheden forfaitaire bedragen werden toegekend, naast een vergoeding voor representatiekosten, literatuur, telefoon- en vervoerskosten. Het was nogal ruim berekend, zo vond een aantal kerken en het betekende vaak ook weer een flinke verhoging van de predikantskosten.

Het was ook duidelijk dat, nu de hoogte van het traktement geregeld was, de aandacht meer uitging naar de secundaire arbeidsvoorwaarden.

Vanuit het land kwam ook de wens naar voren om een fonds te stichten voor het geval dat de predikant arbeidsongeschikt werd. Verschillende classes (Bedum en ook Zutphen) hadden een regeling getroffen, waarbij de kerken waaraan de predikant verbonden was een uitkering kregen bij arbeidsongeschiktheid van de predikant. Het bestuur van het Landelijk Verband wilde dit landelijk regelen en opende daarvoor in 1968 een mogelijkheid, na overleg met een verzekeringsmaatschappij. Het werd een beperkte verzekering van f 50,- per verzuimde zondag, een bedrag waarmee de plaatselijke kerk een predikant van elders kon laten voorgaan. In volgende jaren werd er over deze verzekering weinig meer vernomen, dus of het helemaal van de grond is gekomen valt te betwijfelen.

Door een vrij grote traktementsherziening per 1 januari 1984 en een wijziging van de bijkomende sociale voorzieningen was deze verzekering ook niet meer noodzakelijk. Met ingang van 1984 werd er een landelijke regeling van kracht waarbij de financiële gevolgen van langdurige arbeidsongeschiktheid van predikanten werd beperkt door de instelling van een Uitkeringenfonds predikanten. Uit het fonds zal ook een overbruggingsregeling worden ingesteld waardoor 63- en 64-jarige predikanten in de gelegenheid wor-

den gesteld vervroegd uit te treden. Het was een aanpassing aan de regelingen bij de overheid en in het bedrijfsleven.

Ook werden nu de traktementen niet langer gekoppeld aan de leraren, maar aan de salarissen bij de rijksoverheid.

Het studieverlof dat aan predikanten in 1981 werd toegekend en waarvoor een regeling werd ontworpen, vroeg regelmatig aandacht. Niet het feit van het studieverlof op zich, maar de wijze waarop er mee werd omgegaan. Volgens de regeling moest het studieverlof een relatie hebben met het functioneren van de predikant in de gemeente. Ook moest de predikant na afloop daarover schriftelijk rapporteren aan de kerkenraad, classis en de collega's waarmee hij in een blok was samengevoegd. De rapportering was bedoeld om verantwoording af te leggen en om het geleerde en de opgedane ervaringen en eventuele suggesties ten dienste te stellen van de kerk, de classis en zijn collega's. Het ging (en het gaat) in de praktijk niet altijd zoals het behoorde te gaan. De studie stond soms in de verste verte niet in relatie met het functioneren in de gemeente. De rapportage liet veel te wensen over. Regelmatig pleitte het Landelijk Verband er voor om met de predikant goede afspraken te maken over de studieperiode en die afspraken niet te beperken tot de meeste geschikte tijd om van het verlof gebruik te maken. In dit verband werd bijvoorbeeld in 1984 gesuggereerd om door de kerkenraad een commissie te benoemen die verantwoordelijk is voor de 'zin' van het verlof. Een suggestie waarvan niet bekend is of deze ooit ergens is opgevolgd.

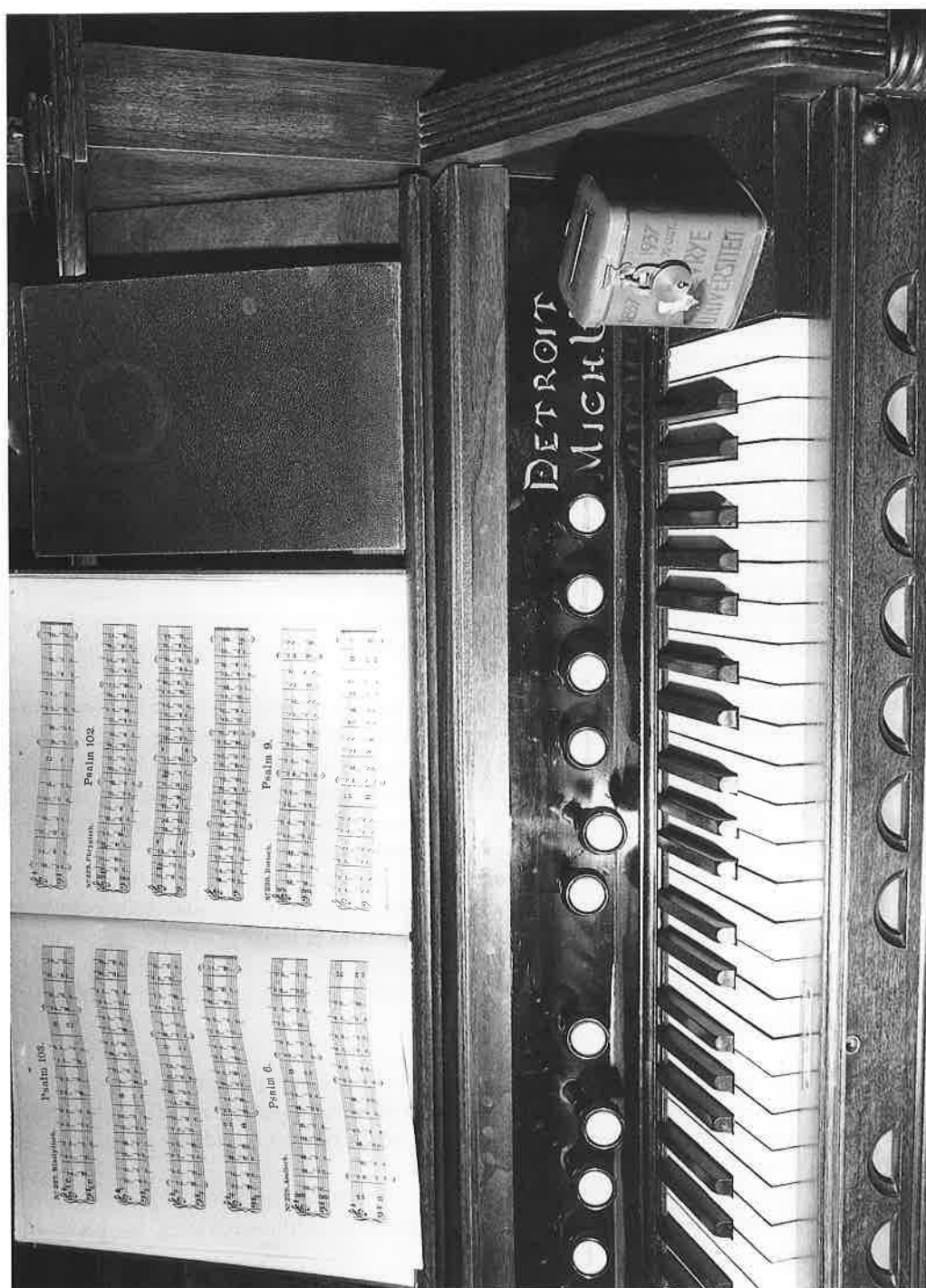
Geleidelijk aan werd het advies dat verstrekt werd aan de plaatselijke kerken voor de betaling van predikanten uitgebreider en kwamen ook alle bovengenoemde voorwaarden aan de orde. De traktementen werden jaarlijks aangepast aan alle salarisverhogingen die ook aan de ambtenaren werden gegeven, maar ook de emolumenten werden regelmatig aangepast. Zo ontstond in de loop van de jaren een volledige arbeidsvoorwaardenregeling, gecompleteerd met maximumbedragen en emolumenten.

In de loop van de jaren heeft het advies dat onder verantwoordelijkheid van de synode wordt gepubliceerd een bindend karakter gekregen dat door alle plaatselijke kerken wordt gevolgd. De bemoeienis van het Landelijk Verband is terug gebracht tot het meespreken in het georganiseerd overleg over de arbeidsvoorwaarden, dat niet alleen de hoogte van het traktement omvat maar waarin tevens de overige arbeidsvoorwaarden worden vastgesteld.

De predikanten zelf waren lange tijd helemaal niet betrokken bij het overleg over hun arbeidsvoorwaarden. Pas in 1985 traden de predikanten officieel op als gesprekspartner in het arbeidsoverleg met de kerken. Een afgevaardigde van het Landelijk Verband deed al langer mee in dit overleg.

Niet alle predikanten waren er gelukkig mee dat zij betrokken werden bij het arbeidsvoorwaardenoverleg. De predikantenvereniging kreeg zo vakbondsallures, zo vond een aantal collega's.

Er ontstond een discussie in de pers toen de voorzitter van de predikantenvereniging op

Oud harmonium met collectebusje van de Vrije Universiteit; destijds in vele huiskamers te vinden.

zijn jaarvergadering de opmerking maakte dat het maatschappelijk aanzien van de predikant werd geschaad als de echtgenoot of echtgenote er wat bij moet verdienen om het huishouden draaiende te houden. Was het zo erg in de pastorieën? De traktementen werden weer eens tegen het licht gehouden en de algemene mening was dat dit traktement er toch echt mocht zijn!

Misschien moesten sommige predikanten er nog wat aan wennen dat de tijden veranderden en dat het niet meer ongebruikelijk was dat ook de pastorie werd bewoond door tweeverdieners.

Nu was het maatschappelijk aanzien van de predikanten toch al niet meer wat het vroeger was. Misschien had dit ook wel iets te maken met de wijze waarop er vroeger werd aangekeken tegen het ambt en hoe dat nu voor velen is. Prof. Dijk beschreef het ambt destijds als een goddelijke taak; het is de roeping om deze taak in getrouwheid en onderworpenheid aan Christus te verrichten tot heil en tot opbouw van de gemeente, het lichaam van Christus en het is de taak van de kerkleden deze dienst om Christus' wil te erkennen en te gehoorzamen.

Het is onmiskenbaar zo dat er in kerkelijke kring misschien nog wel zo over wordt gedacht, maar dat de overheid daar in de huidige tijd een andere opvatting over heeft. Predikanten behoren volgens de landelijke overheid niet anders te worden behandeld dan anderen en hebben geen recht op een uitzonderingspositie. Onze maatschappij heeft de mensen ingedeeld in groepen, zij die in loondienst zijn, zelfstandigen, en beroepsbeoefenaars. Een nog eenvoudiger indeling is die van werkgevers en werknemers. Predikanten zijn moeilijk onder te brengen. Het feit dat er ook tal van predikanten werknemer zijn, in dienst van instellingen, of in dienst van de bovenplaatselijke organisatie van de kerken, maakt het alleen maar ingewikkelder. Bij de bijzondere positie voor geestelijken worden steeds meer vraagtekens gezet.

In 2001 werd door een studiegcommissie uit de Vereniging van Kerkvoogdijen en het Landelijk Verband van Commissies van Beheer een discussienota gepubliceerd over de positie van de predikant. Het was ook het onderwerp van de jaarvergaderingen van beide verenigingen in dat jaar. Verschillende aspecten van het ambt van predikant zijn in de nota belicht.

PREEKBEURTEN

De vergoeding voor het vervullen van preekbeurten is zolang de commissies van beheer bestaan, steeds een onderwerp geweest dat in de belangstelling stond. Er bestond geen centrale afspraak over de hoogte van het bedrag dat de kerken voor een preekbeurt moesten betalen. In de eerste jaren van het bestaan van het Landelijk Verband gaf men gewoon wat naar de mening van de commissies recht en billijk was. In een aantal gemeenten hanteerde men daarbij verschillende tarieven. Een kandidaat kreeg het minste, een predikant wat meer en het hoogste tarief werd toegepast voor een professor. Bovendien maakte het wel uit welke situatie van toepassing was. Was het een invalbeurt voor een zieke collega,

dan betrof het een vriendendienst en moest het eigenlijk voor niets kunnen. De kerk moest immers wel het traktement van de zieke voorganger doorbetalen. Ging de predikant op een vrije zondag of tijdens zijn vakantie ergens voor, dan kon hij op een redelijke vergoeding aanspraak maken.

De preekvergoeding lag in de jaren rond 1958 tussen de f 25,- en f 40,-, voor twee diensten op een zondag. Daar kwamen de reiskosten dan nog bij.

Prof. Nauta wees er in het Ouderlingenblad (september 1958) op, dat plaatselijke commissies van beheer, die nog dezelfde vergoeding betaalden als twintig of vijfentwintig jaar geleden, bedoelde honoraria wel eens wat mochten verhogen. Ook dit verhaal werd met instemming door 'Administratie en Beheer' overgenomen.

In 1968 werd een onderzoek gehouden naar de verschillende preekvergoedingen die aan predikanten werden toegekend. Het blijkt een allegaartje te zijn. Uit de binnengekomen antwoorden bleek dat de preekdiensten op 23 verschillende manieren gehonoreerd werden. Slechts 3 pct. van de kerken gaf aan een hoger bedrag per preekbeurt te betalen dan f 30,-. Al eerder werd opgemerkt dat in sommige kerken verschil werd gemaakt of er een kandidaat of een predikant preekte. In een drietal kerken betaalde men een kandidaat beter dan een predikant. De kandidaat kreeg f 25,-, de predikant f 20,- per preekbeurt. Bij twee kerken was het net andersom, daar kreeg de predikant f 25,- en de kandidaat f 15,- per dienst.

Een aantal kerken gaf te kennen dat de vergoeding beter landelijk geregeld zou kunnen worden.

Dat gebeurde ook. In 1979 werd de vergoeding landelijk geadviseerd op f 45,- per dienst. In 1989 was de vergoeding inmiddels gestegen tot f 75,-, in 1991 werd het f 90,-, in 1997 werd de preekvergoeding opgetrokken tot f 125,- en in april 2000 werd het f 150,- per dienst. Uiteraard betreft de vergoeding uitsluitend diensten waarin de predikant voorgaat buiten zijn eigen gemeente.

VAKANTIEGELD

In het jaar 1958 werd er voor de eerste maal iets geschreven over vakantietoelage aan predikanten. In verschillende kerken werd aan de predikant een vakantietoelage verstrekt, in navolging van wat werkgevers aan de, bij hen in dienst zijnde personeelsleden uitkeerden. Het was echter lang niet overal gebruikelijk. In de herziene kerkorde werd er ook niet over gesproken. Wel dat de plaatselijke kerk in de onderhoudskosten van de predikant en zijn gezin moest voorzien, maar dat wilde nog niet zeggen dat vakantiegeld moest worden uitbetaald. Immers, een predikant is geen werknemer en het is ook niet helemaal een vrij beroep, hoewel de predikanten zich daar wel vaak aan spiegelden. Maar mensen die in een vrij beroep werkzaam zijn moeten zelf ook geld reserveren voor de vakantie, dus waarom een dominee niet? Sommige kerken gaven te kennen dat ze met het traktement ook al rekening gehouden hebben met eventueel vakantiegeld, dus de dominee moest zelf maar sparen voor de vakantie. Het artikelje sloot met de vaststelling dat het op verzoek

van de predikant uiteraard geen bezwaar opleverde dat maandelijks een bedrag van het traktement werd gereserveerd dat bij het ingaan van de vakantie als benodigd bedrag voor de vakantiebesteding kon worden uitgekeerd.

Het was een wat zuinige opstelling van de redactie maar men kon er natuurlijk niet onderuit dat men zich moest voegen naar de maatschappelijke ontwikkelingen. Enkele jaren later kreeg ook de predikant, net als de meeste mensen die in loondienst waren, een vakantietoelage van 4 pct. In de loop van de jaren die volgden werd de vakantietoeslag geleidelijk opgetrokken tot 8 pct.

PASTORIEËN

Er bestonden in de vijftiger jaren nog geen landelijk geldende regelingen voor verhuis- en inrichtingskosten als een predikant een pastorie betrok. In de meeste gevallen werd de verhuizing wel betaald, maar de vergoeding voor de inrichting was weer een punt van overleg met de plaatselijke commissie van beheer. Daarbij kon de ene predikant wat meer bereiken dan de ander. Bij het betrekken van de pastorie werd het huis wel vaak opnieuw geschilderd en behangen, maar als een predikant wat langer bleef en er moest dan iets aan de woning worden gedaan, werd het lastiger. Als de dominee bijvoorbeeld zijn kolenkachel wilde inruilen voor gasverwarming dan zou hij, evenals alle andere gebruikers van een woning, zelf de kosten moeten dragen. De pastorie was een onderwerp waarvoor in de loop van de jaren meer aandacht werd gevraagd, maar waarover de eerste jaren nauwelijks iets werd geschreven in het maandblad. Dat een predikant zelf een woning kocht kwam nog maar zelden voor. Een pastorie hoorde gewoon bij de kerk en het onderhoud van de woning was iets van de plaatselijke gemeente.

Het bleek trouwens naarmate er wat vaker over geschreven werd dat er zich, wat de pastorie betreft, nog al eens problemen voordeden. Vaak waren die problemen ook weer snel opgelost, maar soms werd het bestuur ook met lastige vragen geconfronteerd.

In een gemeente bezocht een commissielid de pastorie die de nieuwe predikant zojuist had betrokken. Hij belde aan, maar hoewel er duidelijk iemand thuis was werd er niet opengedaan. Toen zag hij dat onder de voordeur een straaltje water vandaan kwam dat al snel tot een plas uitgroeide. Hij stormde om het huis heen, de keuken in waar mevrouw druk bezig was, riep iets van "sorry", schoof mevrouw aan de kant en stormde door de gang naar de voorkant van het huis. Daar bleek de waterleiding van het toilet gesprongen te zijn. Door snel en handelend optreden werd een overstromingsramp voorkomen. Daarna was er gelegenheid om de hevig geschrokken domineesmevrouw gerust te stellen en tegelijk om even kennis te maken, want dat was eigenlijk de bedoeling van het bezoek.

Niet alles was landelijk geregeld, maar soms was dat wel het geval. Zo wordt in 1980 van-

*Maandblad van het
landelijk verband
van commissies van beheer
van de gereformeerde
kerken in nederland*

administratie en beheer

|LVGB|

42ste jaargang no. 1
januari 1992

Omslag "Administratie en Beheer" vanaf 1989

uit een gemeente aan het bestuur de vraag voorgelegd of een predikant, die een half jaar als legerpredikant moest functioneren, in die tijd ook huur voor de pastorie verschuldigd was. Hij bleef in de pastorie wonen en werd dat half jaar niet door de kerk maar door defensie betaald. Waar er geen traktement wordt uitbetaald kan echter ook geen huurinhouding plaats vinden. Kon die nu apart aan de predikant berekend worden? Het antwoord was negatief. De synode van Maastricht besloot in 1976 dat in deze situatie de pastorie ter beschikking blijft van de predikant, zonder dat hij daarvoor een vergoeding verschuldigd is. Het ging zelfs nog verder: Als een predikant een niet aan de kerk in eigendom behorend huurhuis bewoonde, moest de kerk hem de huur vergoeden, met als maximum het bedrag dat volgens het advies predikantstraktementen op zijn traktement zou moeten worden ingehouden als het huis wel eigendom van de predikant was. Zelfs moest datzelfde maximum-bedrag aan de predikant vergoed worden als hij een eigen huis bewoonde!

Het was een regeling die als stimulans werd beschouwd voor de predikanten die zich voor een 'kort verband' als legerpredikant beschikbaar stelden. Het was een tegemoetkoming in de extra kosten die de predikant moest maken omdat hij gescheiden van zijn gezin moest leven. En de kerk die de predikant voor die tijd afstond behoefde immers geen traktement te betalen? Het besluit van de synode om het zo te regelen werd niet overal met instemming begroet.

Met ingang van het belastingjaar 2001 bepaalde de fiscus dat de niet in loondienst zijnde predikanten in het vervolg werden beschouwd als pseudo-ondernemer, indien gewenst mocht er ook gekozen worden voor pseudo-werknemer. Ook met betrekking tot de pastorie werden de regels aangescherpt en werd het bewonen van een grote pastorie tegen een relatief geringe vergoeding niet zo vanzelfsprekend meer gevonden.

Het beschikbaar zijn van een ambtswoning is steeds een belangrijk punt. Veel predikanten bewonen een huis van de kerk, maar het probleem komt vaak als ze met emeritaat gaan. Als ze altijd in een pastorie van de kerk hebben gewoond, moeten de predikanten dan vaak een woning huren, omdat het geld om een woning te kopen ontbreekt. Vandaar dat er veel predikanten zijn die liever tijdens hun ambtsperiode al een woning in eigendom willen verwerven.

In de concept-Generale Regeling voor de SoW-Kerken werd overwogen een bepaling op te nemen dat de plaatselijke gemeente voor een woning diende te zorgen. Naar aanleiding hiervan werd in 2001 een uitgebreide enquête gehouden over allerlei facetten van de ambtswoning. Het onderzoek werd uitgevoerd in opdracht van de Commissie Predikanten, de Bond van Nederlandse Predikanten, de Vereniging van Kerkvoogdijen en het Landelijk Verband van Commissies van Beheer. Het onderzoek was nodig om te bepalen welke richting moest worden ingeslagen bij het ontwikkelen van een nieuwe rechtspositieregeling voor alle predikanten in SoW-verband.

De resultaten van het onderzoek wezen uit dat de grote meerderheid van de kerkenraden bij voorkeur zelf beslist of een pastorie aangeboden moet worden of niet. In de meeste gevallen blijft vooralsnog het aanhouden van een ambtswoning gewenst.

PENSIOENEN

Naast het traktement voor de eigen predikant had de plaatselijke kerk in de beginjaren van het Landelijk Verband vaak ook nog de zorg voor geëmeriteerde predikanten. De predikanten zelf betaalden geen pensioenpremie.

De plaatselijke kerk had de zorg voor een ouderdomsvoorziening en de zorg voor weduwen en wezen. Aan de andere kant was er een maatschappelijke ontwikkeling waardoor veel kerkleden opgenomen werden in een pensioenregeling van het bedrijf waar ze in dienst waren. Er gingen meer en meer stemmen op dat zo'n regeling er ook voor predikanten zou moeten komen en bovendien dat de predikanten best ook een eigen bijdrage voor hun pensioen zouden kunnen leveren.

Er vonden in de loop van de 50 jaren dat het Landelijk Verband van Commissies van Beheer bestond telkens kleine aanpassingen plaats die een verbetering inhielden. Niet alleen voor wat betreft de traktementen, maar ook in de emeritaatsregeling is zeer veel veranderd.

Het emeritaatsgeld was na de oorlog door de geleidelijke geldontwaarding steeds minder geworden. Vooral oudere predikanten die al vele jaren emeritus waren kwamen in de problemen. Gesteld dat de index van de emeritaatsuitkering in 1938 100 was, dan zou dat in 1948 130 zijn, in 1958 223 en in 1961 285. De geldontwaarding ging steeds sneller.

Een hele verbetering in de inkomenspositie van de emeriti werd bereikt in 1962, toen besloten werd de emeritaatsuitkering te indexeren.

Er waren oud-predikanten die een verhoging van 50 pct. van hun uitkering kregen!

De pensioenen konden echter ook wel erg royaal uitvallen, en dat dreigde nu te gebeuren. Door de invoering van de AOW kregen de emeriti soms uitkeringen die de pensioengrondslag benaderden. De commissie van de generale synode adviseerde de Stichting Landelijke Samenwerking, verantwoordelijk voor de uitvoering van de emeritaatsregeling, geen korting toe te passen zolang het nieuwe ouderdomspensioen vermeerderd met de AOW de pensioengrondslag niet overschreed. Het gevolg was dat een gepensioneerde predikant soms beter af was dan een predikant die nog in actieve dienst was. En dat was ook niet de bedoeling.

Zoals gezegd regelde de Stichting Landelijke Samenwerking de emeritaatsuitkering voor alle predikanten. Het was weliswaar volgens de kerkorde een taak voor de plaatselijke kerk om de oudedagsvoorziening van hun eigen predikanten te regelen, maar dat bleek in de praktijk op grote problemen te stuiten.

Zo moest een predikant die de laatste vijf jaren van zijn ambtsperiode doorbracht in een gemeente, door die gemeente worden onderhouden als hij met emeritaat ging. Vooral kleine kerken hadden er moeite mee om het bedrag bij elkaar te brengen dat daarvoor nodig was, maar zij niet alleen. Alle kerken hadden zich in 1954 aangesloten bij de Stichting Landelijke Samenwerking. In die samenwerking werd een regeling gemaakt, waarbij de kerken met elkaar de gelden bijeen brachten voor de uitkeringen. Dat gebeur-

De Pniëlkerk aan de Lessinglaan 33 in Utrecht-West (1955). Het Landelijk Verband hield in 2000 in deze kerk de jaarvergadering

de aanvankelijk via een ‘omslagregeling’, gebaseerd op het zielental en op het betaalde traktement.

In september 1965 opende de synode de mogelijkheid dat predikanten in plaats van 70 jaar al met 65 jaar met emeritaat mogen gaan. Niet dat alle 65-plussers daar nu direct gebruik van gingen maken, maar de mogelijkheid bestond en na een beperkt aantal jaren zal hier algemeen gebruik van worden gemaakt.

Er was veel kritiek op het emeritaatspensioen zoals het nu geregeld was. Vooral het feit dat de AOW-uitkering niet was ingebouwd in het pensioen maakte dat het predikantenpensioen ‘thans de beste van Nederland is’, zoals de secretaris van het Landelijk Verband schreef. Een motie die op de jaarvergadering in 1964 unaniem door de leden werd gesteund, om de pensioenen op een alleszins redelijk niveau te brengen van 70 pct. van het traktement, en daarop 80 pct. van de AOW-uitkering in mindering te brengen werd naar de synode en naar de Stichting Landelijke Samenwerking gestuurd.

De aanpassing van het pensioen gebeurde ook, maar mede doordat de AOW-uitkering in 1965 werd opgetrokken tot het sociaal minimum. Het maximum pensioenbedrag dat bereikt kon worden is dan 70 pct. van de middelsom van de pensioengrondslagen van de laatste drie jaar.

In 1976 werd er door de synode een landelijke regeling aangenomen waarbij voor de financiering een nieuwe regeling werd ingevoerd. Naast de omslagregeling kwam er ook bijdrageregeling van de predikanten. Kerken die een predikant hebben pasten op zijn traktement een inhouding toe en droegen die af aan de Stichting Landelijke Samenwerking. Alle kerken, ook de vacante, betaalden een bedrag per lid dat door de genoemde stichting via een omslagstelsel werd gevraagd, het emeritaatsquotum. Met het fonds dat zo werd gecreëerd, werd gestreefd naar een kapitaaldekking waaruit toekomstige verplichtingen konden worden betaald. Een 'spaarpot' die gevoed werd uit de bijdragen van de predikanten.

De Stichting Landelijke Samenwerking, die tot 1976 de pensioenvoorziening van de predikanten regelde, werd in 1978 opgeheven. In plaats daarvan werd de Stichting Emeritaatsfonds Gereformeerde Kerken in Nederland opgericht, een stichting die het door kapitaal gedekte deel van de pensioenen beheerde. Daarnaast bestond het Omslagfonds van het Deputaatschap art. 17, en dit fonds verzorgde de uitbetaling en omslag van de reeds ingegane pensioenen.

In 1990 sprak de synode uit dat alle deelnemers aan de Emeritaatsregeling GKN onder de kapitaaldekking dienden te worden gebracht. Aan de tweedeling zoals die tot nu gold, de predikanten van vóór 1976 in de omslagregeling en de predikanten die ná 1976 waren begonnen in de regeling met de kapitaaldekking, was een einde gekomen.

De kapitaaldekking van het Emeritaatsfonds was in 1979 nog slechts 25 pct. In 1986 was er een kapitaaldekking van 60 pct. behaald, maar het ging snel omhoog. In 1988 was het 87 pct en tien jaar later, eind 1998 was het dekkingspercentage gestegen tot 107,3 pct.

VUT-REGELING

Van de mogelijkheid om vervroegd uit te treden werd door de predikanten aanvankelijk slechts weinig gebruik gemaakt. Per 1 januari 1984 werd de leeftijd waarop predikanten met de VUT konden gesteld op 63 jaar. Enkele jaren later, op 1 januari 1987 werd het 62 jaar. Slechts 32 pct. van de predikanten maakte gebruik van de mogelijkheid. Op 1 januari 1989 werd de VUT-leeftijd opnieuw verlaagd, nu tot 61 jaar. De leeftijdsgroep van predikanten die in aanmerking kwam om hiervan te profiteren was betrekkelijk groot. Op grond van de ervaringen die in de afgelopen jaren waren opgedaan verwachtte men dat 38 pct. van de predikanten van deze nieuwe mogelijkheid gebruik zouden maken. Het zou de doorstroming van predikanten sterk kunnen bevorderen, en het was financieel verantwoord. De uitkering werd gefinancierd uit het Ufp, het uitkeringenfonds predikanten, waaraan door alle predikanten werd bijgedragen. Toch zat er een behoorlijk risico aan het besluit om de VUT-leeftijd verder te verlagen. Er werd geen rekening mee gehouden dat steeds meer in aanmerking komende predikanten de mogelijkheid zouden aangrijpen om voortijdig te stoppen. Dat bleek ook. Het aantal predikanten dat de gelegenheid waarnam steeg tot 70 pct. Bovendien waren er enkele predikanten die met hun VUT naar een kleine gemeente gingen om daar gewoon door te gaan. De kleine gemeente had dan voor geringe kosten een predikant want deze mocht boven zijn VUT niet meer

bijverdienen dan 5 pct. van het jaarbedrag van zijn laatste jaartraktament. Wat hij méér verdiende werd gekort op zijn uitkering. Nu was de VUT-regeling mede bedoeld om jonge afgestudeerde predikanten een kans te geven, maar die kans was zo niet aanwezig. De voorzitter van het Landelijk Verband, de heer Dekker, liet tegen deze gang van zaken een duidelijk protest horen op de jaarvergadering van 1989.

Dat de verlaging van de VUT-leeftijd wel eens duur zou kunnen worden bleek al spoedig. In 1990 werd door de synode besloten om van de kerken een bijdrage te vragen voor het Ufp van 3 pct. van de bruto pensioengrondslag, verminderd met het voor de emeritaats- en Ufp-bijdrage geldende franchisebedrag. Het was een beslissing die genomen werd zonder dat het Landelijk Verband er op een of andere manier in gekend was. Het leidde tot ernstig verstoorde verhoudingen tussen het Landelijk Verband en deputaten PFO.

Hoewel het aanvankelijk misschien niet de bedoeling was, werd de bijdrage van 3 pct. in 1991 niet meer gevraagd. De financiering van de regeling werd geregeld door een deel van het emeritaatsquotum daarvoor aan te wenden. Ook hiertegen bestonden grote bezwaren.

De VUT-leeftijd van 61 jaar bleek in de praktijk zodanig veel geld te kosten (bijna alle predikanten die in aanmerking kwamen profiteerden ervan) dat per 1 januari 1997 de leeftijd weer werd opgetrokken naar 62 jaar. Ook dit bleek onvoldoende te zijn om de kosten in de hand te houden. Per 1 januari 1998 werd een soort ontmoedigingsbeleid ingevoerd. Wie met 62 jaar in de VUT wilde, kreeg 70 pct., met 63 jaar 80 pct. en met 64 jaar 85 pct. van zijn laatste bruto grondslag emeritaatsvoorziening. Maakte men in het geheel geen gebruik van de VUT-regeling dan kon men een bedrag van f 15.000,- tegemoet zien op het moment dat betrokkene 65 jaar werd.

Ook deze maatregel bood weinig soelaas. Eind 2001 werd aan de synode voorgesteld de VUT-leeftijd voor iedereen te stellen op 63 jaar per 1 januari 2003. De tekorten liepen te sterk op als men zou besluiten deze maatregel op een latere datum in te voeren. De synode kon niet tot een beslissing komen, en stelde het weer uit tot het volgende jaar.

De situatie van de Gereformeerde kerkgebouwen was direct na de oorlog niet geweldig. Verschillende kerkgebouwen hadden in de oorlog schade opgelopen. Kerkgebouwen die niet geleden hadden onder het oorlogsgeweld waren dringend aan onderhoud toe.

Op de jaarvergadering van het Landelijk Verband in 1955 sprak de voorzitter, de heer C.H. van den Berg, over de toestand waarin veel kerken zich bevinden: 'Het is mij opgevallen dat verschillende oudere kerken in een min of meer deplorabele toestand verkeren, zelfs in gemeenten die als welvarend kunnen worden aangemerkt. De binnenmuren zien er vaak onsmakelijk uit. Het meubilair herinnert aan de tijd waarin men een eigenaardig begrip omtrent de schoonheid van lijnen en kleuren er op na hield. De in schelle tinten uitgevoerde glas-in-loodramen schrijnen het oog. De verwarming met kachels wekt de indruk van achterlijkheid. De lokalen zijn rommelig en werken de onordelijkheid in catechisaties en vergaderingen in de hand. In verscheidene plaatsen is een algehele restauratie van de oudere gebouwen dringend nodig'.

Hij heeft bovendien geconstateerd dat er in die kerken dikwijls niet eens gecollecteerd wordt voor de eredienst en hij is van mening dat het hard nodig is om wat te doen aan het opknappen van de gebouwen.

Maar het was niet alleen zo dat het onderhoud van de gebouwen veel te wensen over liet. Op veel plaatsen had men niet eens meer een eigen gebouw.

Door de Vrijmaking waren veel plaatselijke kerken hun gebouw kwijtgeraakt, en de eerste jaren na de oorlog waren het vooral die kerken die moesten gaan bouwen. Daarbij werd een dringend beroep gedaan op de eigen gemeente, maar ook werd vaak getracht om van buiten de gemeente fondsen te werven. Dat werd niet alleen door de leden van de commissie gedaan, maar ook de kerkenraad deed vaak enthousiast mee.

Het was enkele jaren na de oorlog. Ik liep van school, de HBS in Meppel, naar huis, toen er naast mij een auto stopte. Er zaten drie mannen in. Een van de heren vroeg mij of ik bekend was ter plaatse en of ik misschien ook wist waar die en die woonden. Hij liet mij een lijstje namen zien van leden van de Gereformeerde kerk van Meppel, die ze graag een bezoekje wilden brengen. Ik kende ze allemaal. Allen mensen die tot het welgestelde deel van de gemeente gerekend konden worden. Na enig overleg stapte ik bij de heren in de auto en gingen we het lijstje af. Bij de diverse adressen bleef ik, zolang het gesprek duurde, in de auto zitten. Ze brachten me tegen de avond keurig thuis, met excuses aan mijn moeder dat ze zolang van mijn diensten gebruik hadden gemaakt, en toen stelden ze zich ook voor. Het bleek ds. H. Volten uit Enschede te zijn die met enkele broeders probeerde bijdragen los te krijgen voor de bouw van de Detakerk in Enschede. Vijfentwintig jaar later zat ik zelf in de commissie van beheer van de kerk van Enschede. (Le.).

In de jaren na de Tweede Wereldoorlog werd de behoefte aan nieuwe kerkgebouwen steeds groter. Tal van gemeentebesturen waren ook bereid om de kerkbouw te subsidiëren. Aanvankelijk waren er bij een aantal gemeenten nogal wat aarzelingen om dit toe te staan en door sommige gemeentebesturen werd dit ook in strijd met de wet en de Grondwet geacht, maar op grond van het Koninklijk Besluit van 9 augustus 1954 werd

formeel vastgesteld dat dit geen probleem was. Het betrof toen met name de subsidie die de gemeente Nijmegen aan de bouw van kerken had verleend.

Toch was het beleid niet eenduidig. Iedere gemeente leek er weer anders over te denken en het zou een goede zaak zijn als de centrale overheid zelf een regeling zou treffen.

Dat er toch wel veel kerkgebouwen werden gerealiseerd in de na-oorlogse periode mag blijken uit het volgende staatje:

In de periode 1947 t/m 1955 werden in totaal 338 nieuwe kerken gebouwd, te weten:

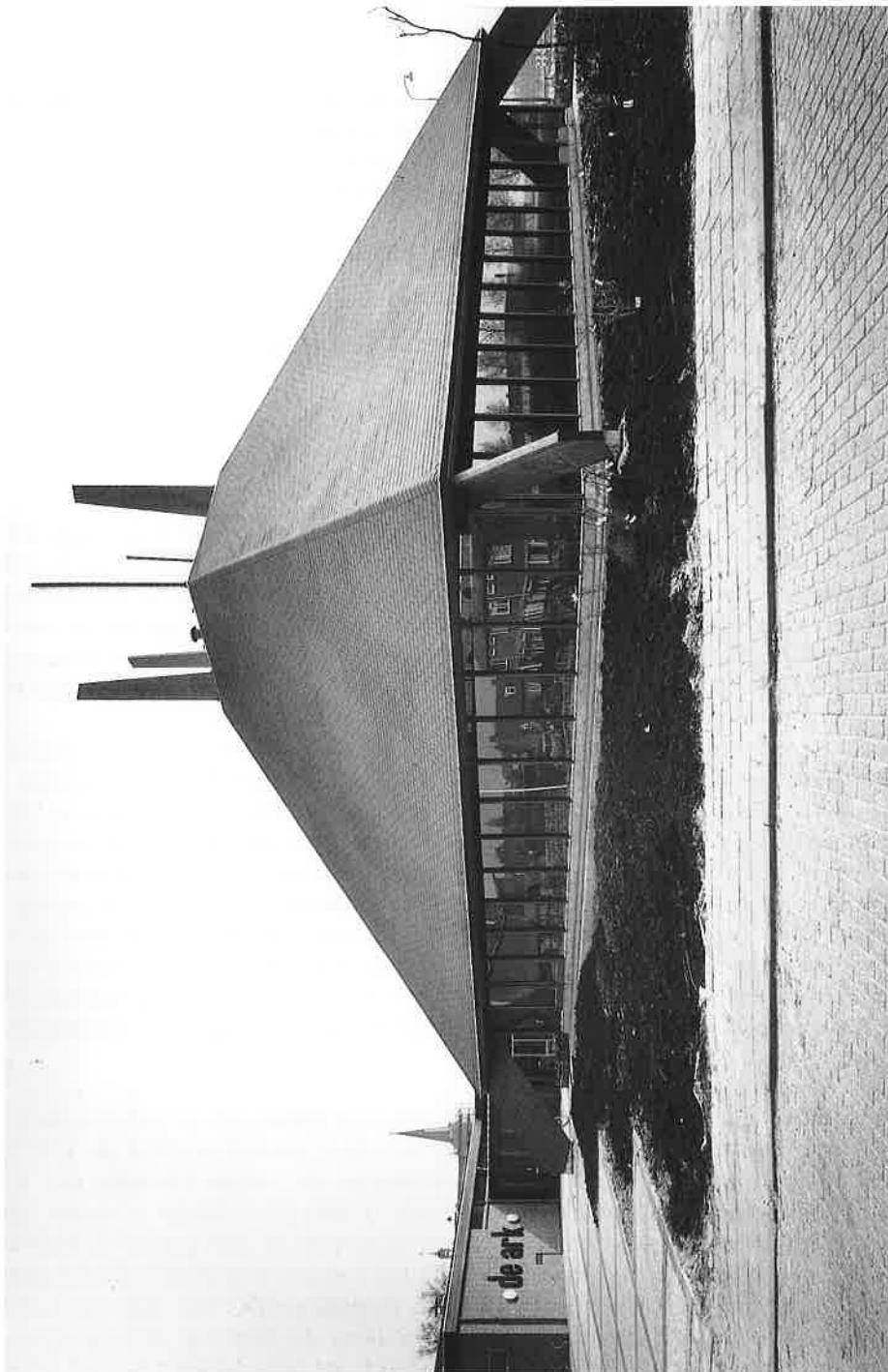
- Rooms-Katholieke Kerken	138
- Gereformeerde Kerken	118
- Nederlandse Hervormde Kerken	59
- Diverse kleinere kerkgenootschappen	23

In januari 1956 werd de commissie 'Sassen' geïnstalleerd. De commissie moest zich uitspreken over de wenselijkheid tot het verstrekken van bijdragen. In het rapport dat in juli bij de minister werd ingediend somde de commissie een achttal punten op die pleitten voor het verlenen van bijdragen. In de eerste plaats stelde de commissie 'dat het de overheid niet onverschillig kon laten de in brede lagen van de bevolking levende overtuiging, dat een krachtig kerkelijk leven een openbaar belang is en dat hierdoor de aanwezigheid in voldoende mate van kerkgebouwen en pastorieën noodzakelijk is'.

Verder wees de commissie op de snelle groei van vele steden en dorpen die voorzieningen voor de geestelijke en materiële behoeften van de bewoners noodzakelijk maakten.

'Het is van groot belang dat de voorziening met kerkgebouwen voor de uitoefening van de taak in het geestelijk en maatschappelijk leven, gelijke tred moet houden met de vorming van nieuwe wijken en stadsdelen. De stichting van nieuwe kerkgebouwen kan niet over lange tijd worden verdeeld, zodat thans een bovenmatige prestatie van de kerkgenootschappen wordt vereist. Een ander argument is de verzwakking van het financiële draagvlak van de kerkgenootschappen, als gevolg van de onvermijdbaar hoge kosten van een kerkgebouw in verband met de omvang die men nodig heeft en de waardigheid, die het kerkgebouw op zichzelf behoeft, benevens om de doorgaans belangrijke stedekundige bebouwing.'

Naast de financiële zaken die bij het bouwen van een kerk spelen, zijn er ook nog andere problemen die aan het bouwen van een kerk vastzitten, schreef in 1954 ds. C.P.T. Rijper in het *Amsterdams Kerkblad*. Het zijn problemen die verband houden met de bouw zelf en de inrichting van de kerken. De architect maakt een ontwerp, er wordt een aannemer gezocht en als alle vergunningen binnen zijn wordt de kerk gebouwd. Vaak is niet iedereen gelukkig met het resultaat. Soms lijkt het 'net een fabriek met een schoorsteen', 'net een moskee', of 'een kantoor voor een pensioenfonds'. Het zijn niet altijd 'tekenen in de wereld van de Kerk van Christus', gebouwen 'die door hun verheven waardigheid en rust, tot uitdrukking gebracht in ligging, vorm en verhoudingen aan het gelooven en belijden gestalte geven'. Het zijn uitgangspunten waaraan kerken zouden moeten

Gereformeerde kerk "De Ark", Berkel en Rodenrijs (1972)

voldoen, en die door de Hervormde synode zijn geformuleerd. De Gereformeerde synode had zich, voor zover bekend, er nooit over uitgesproken.

Kerkbouw werd vooral duurder door de eisen die door verschillende gemeentelijke instanties aan de bouw werden gesteld. De financiële mogelijkheden van de kerkgenootschappen werd daardoor beduidend verminderd, ook al omdat aan de andere kant de particuliere bijdragen minder snel stegen dan de kosten.

Zoals gezegd werd er al het een en ander gedaan aan subsidiëring van kerkbouw.

Er was een rijksregeling voor kerkenbouw in de Noordoostpolder, vele gemeenten en provincies, ook de staatsmijnen in Limburg droegen bij en ook had de Staat al belangrijk bijgedragen in het herstel van kerkgebouwen die door het oorlogsgeweld waren getroffen. Van een bepaalde uniforme gedragslijn was evenwel geen sprake. Soms werd er een bijdrage per zitplaats gegeven, dan weer een tegemoetkoming in de bouwkosten, elders werd de bouwgrond tegen een gereduceerde prijs of gratis ter beschikking gesteld. Ook wat dit betreft zou het beter zijn als er één gedragslijn gevolgd werd.

In het voorontwerp Wet Bijdragen Kerkenbouw werd bepaald dat het kerkgenootschap recht heeft op een bijdrage in de stichtingskosten uit 's Rijks kas van 25 pct. van de wettelijke stichtingskosten. Tot die stichtingskosten behoorden de bouw van één kerk, de bouw van niet meer dan één pastorie, het verkrijgen van de grond (mits geen groter oppervlakte aan grond dan strikt noodzakelijk is) en de aanschaf van de inventaris.

Het duurde nogal even voordat de wet door het parlement in behandeling werd genomen. Pas 29 november 1962 kwam de Wet Premie Kerkbouw in het staatsblad. De regeling was inmiddels echter al aardig uitgediept. Niet alleen de subsidie voor een pastorie was uit de regeling verdwenen, maar door de late invoering werd ook geen subsidie meer gegeven aan kerken die voor de ingangsdatum al waren aanbesteed.

Wel zal een subsidie van 30 pct. van de totale wettelijke stichtingskosten worden vergoed van nieuw te bouwen kerkgebouwen, met de daarbij behorende bijgebouwen en toren. Ook de inventaris, banken, stoelen, preekstoel, orgel, doopvont, verlichtingsornamenten en luidklokken vielen binnen de regeling. Als er al een bijdrage verkregen was van gemeente, provincie of wat dan ook, dan verviel de rijkssubsidie. Ook kerkgebouwen die dienden ter vervanging van een bestaand gebouw, kwamen niet voor premie in aanmerking.

De premiereregeling gold voor een periode van tien jaar, van 1 maart 1961 tot 1 maart 1971.

Het gemiddeld aantal zitplaatsen van de onder de premiereregeling gebouwde kerken bedroeg 484. Er was een drietal kerken bij met een aantal van 1000 zitplaatsen. De gemiddelde kostprijs per zitplaats werd berekend op f 650,-, waarbij aangetekend dient te worden dat de verschillen groot waren en sterk afhankelijk van de plaats waar de nieuwe kerk werd gebouwd. Aan de stichting van een aantal kerkgebouwen had de burgerlijke gemeente bijgedragen, maar lang niet aan allemaal. Veel plaatselijke kerken hadden

zich al rijk gerekend met de premie van de nieuwe wet, maar kwamen daar niet meer voor in aanmerking omdat de inwerkingtreding van de wet zo lang op zich had laten wachten. Met de bouw van de nieuwe kerk was men dan al begonnen, maar men kwam niet meer voor premie in aanmerking. Er werd wel tegen geprotesteerd, want natuurlijk zaten die kerken nu met hoge lasten, maar zonder resultaat. De kerkbouw was weliswaar gerealiseerd, maar nog lang niet afbetaald!

De Wet Premie Kerkbouw was op zich een groot succes. Na drie jaar waren van de verschillende kerkgenootschappen al 492 premieaanvragen binnengekomen, die ook erkend waren en voor een belangrijk deel ook al gehonoreerd.

De Wet Premie Kerkbouw werd verlengd tot 1 maart 1975. Wel werd de toe te kennen premie geleidelijk minder, 25 pct. van de wettelijke stichtingskosten in de periode van 28 februari 1971 — 1 maart 1973 en 20 pct. voor de periode van 1 maart 1973 — 1 maart 1975. Als bepalende datum werd de dag aangehouden waarop de gunning aan de aannemer werd verstrekt.

Dat er veel nieuwe kerkgebouwen verrezen bleek overigens ook wel uit 'Administratie en Beheer'. Vrijwel iedere maand werd een foto en een beschrijving opgenomen van een of meer nieuw gebouwde kerken.

Voor de bouw van kerken komt veel kijken. Niet alleen dat voor bouwen veel geld nodig is, maar ook veel technische kennis om de stichting of restauratie van een kerkgebouw van de grond te krijgen. In grote gemeenten was die kennis vaak wel aanwezig, maar in de kleine gemeenten ontbrak het dikwijls en was de behoefte aan ondersteuning groot. In de jaren dat het Landelijk Verband nu functioneerde waren er veel vragen binnengekomen bij de bestuursleden over de technische uitvoering en ook over de financiering van kerkbouw. Ook werden vaak namen gevraagd van architecten die ervaring hadden in het bouwen van kerken.

Bovendien waren de ideeën omtrent de bouw van kerken in de loop van de jaren veranderd. Een kerkzaal met een kleine consistoriekamer was niet meer voldoende. Er moest meer ruimte komen voor ontmoeting en vergaderingen. Ook waren er andere gedachten over de inrichting van de ruimte voor de eredienst zelf. De 'mensenpakhuizen' zoals men vroeger bouwde, dat kon echt niet meer. Galerijen links en rechts van de preekstoel werden zeer verwerpelijk gevonden. Dat alles maakte de bouw natuurlijk ook kostbaarder.

Een nieuwe ontwikkeling diende zich aan het begin van de zestiger jaren ook aan met betrekking tot de verwarming. Nederland ging aan het aardgas. Grote gasvondsten in het noorden van het land maakten het gebruik interessant. Er waren geen brandstoftanks meer nodig en de prijs daalde zo sterk dat het aantrekkelijk werd om op de nieuwe brandstof over te gaan. Steeds meer plaatselijke kerken gingen hun verwarmingssysteem veranderen.

STICHTING STEUN KERKBOW

In 1953 werd het initiatief genomen voor SSK, de Stichting Steun Kerkbouw. Het was een

particulier initiatief waarin het Landelijk Verband niet was gekend en waar men aanvankelijk zeer wantrouwend tegenover stond. Op de jaarvergadering was de vraag gesteld om contact op te nemen met de initiatiefnemers, maar een jaar later was dat nog steeds niet gebeurd. Integendeel, in het jaarverslag wordt er een beetje terughoudend over gesproken: 'Ook de SSK kwam ter sprake. Mochten er al gewone gemeenteleden gevonden worden die deze drie letters niet kunnen aanvullen tot de juiste volledige woorden, niet alzo de leden der C.v.B. Het gaat om kerkbouw en geld, dus zij zijn er ten nauwste bij betrokken. Zonder het advies der C.v.B. of Financiële Commissie zal wellicht geen enkele kerkenraad een beslissing ten aanzien van financiële steun aan de Stichting nemen. Het blijkt dat het bestuurslid voor de afdeling Groningen, de heer O. van der Wal, als bestuurslid zitting heeft in de Stichting. Het komt het bestuur voor, dat de wijze waarop steunverlening zal worden gevraagd, zeker voor verschillende kerken van belang is. Alvorens de leden van het Dagelijks Bestuur van het Landelijk Verband, de heren Van den Berg en Hinlopen stappen ondernemen om in contact te komen met de SSK, zal even afgewacht worden of deze wellicht, zoals verwacht wordt, zelf het initiatief hiertoe neemt'.

De verhouding tot de SSK wordt echter snel verbeterd. Ook al had SSK niet direct contact gezocht met het Landelijk Verband, erkend moest worden dat het initiatief aansloeg. Misschien ook wel doordat een aantal mannen van naam en faam uit de Gereformeerde Kerken bereid was om in het bestuur van de stichting zitting te nemen, te weten: prof. dr. K. Dijk, ds. J.B. van der Sijs, dr. E. Masselink, mr. G.H.D. Grosheide en anderen. Toen de generale synode van Leeuwarden (1954-1960) kennis kreeg van de geboorte van de SSK, kon de betreffende commissie in haar rapport vermelden: 'het bestuur der Stichting is samengesteld uit bekwame mannen'.

Er worden door SSK diverse acties gepland. Eerst komen de donaties maar langzaam binnen, maar het initiatief blijkt aan te slaan. Het streven om f 1.000.000,- bij elkaar te brengen, mislukt een beetje, maar men geeft de moed niet op. Kerkbouw is hard nodig. De grote steden breiden zeer snel uit. Overal verrijzen nieuwe wijken. Er verhuizen veel mensen van de dorpen op het platteland naar de steden, waar werk is. In Amsterdam is het aantal Gereformeerden in 1953 gegroeid tot 5000 en men heeft daar maar de beschikking over een tweetal kerkgebouwen. De kerk van Arnhem groeit vanaf 1953 van 4600 in een tiental jaren tot meer dan 6000 leden, en deze stad, die toch al zo door de oorlog geleden had, moest geholpen worden om kerken te kunnen bouwen.

In 1959 werd door SSK met een tienjarenplan gestart. De actie startte op 4 oktober. Men mikte op een opbrengst van f 1.000.000,-, maar de opbrengst was rond f 1.400.000,-. SSK is een bekend begrip onder de kerkgangers geworden.

Hoewel de gehouden actie veel had opgebracht, het was niet voldoende om aan alle vragen om hulp te kunnen voldoen. Er was een grotere actie noodzakelijk. In 1961 wordt een 1 pct.-actie gehouden. Van alle leden werd gevraagd 1 pct. van hun jaarinkomen af te staan voor SSK. Er werd een geweldig propagandaoffensief ingezet. Tal van prominente Gereformeerden werden gevraagd om de actie te ondersteunen. De minister van financiën, prof. dr. Jelle Zijlstra, de AR-voorman Jan Schouten, prof. Waterink, prof.

"De Oerdracht" in Joure. In 1995 weer herbouwd na de brand in 1994. Verschillende regiovergaderingen van het Landelijk Verband werden hier gehouden

Ridderbos, prof. Berkhouwer en vele anderen. Ook de NCRV deed mee. Het moest ook wel. In die jaren werden meer dan 80.000 woningen per jaar gebouwd. Tal van nieuwbouwwijken ontstonden en de behoefte aan nieuwe kerkgebouwen was groot.

De actie werd nu ook volop gesteund door het Landelijk Verband. Iedere maand verscheen in 'Administratie en Beheer' een opwekking om mee te doen. Daarbij werd er op gewezen dat de commissies van beheer natuurlijk mee moesten doen, maar men moest niet de indruk wekken dat het voor het plaatselijk kerkenwerk was; het was anderzijds noodzakelijk dat de hele gemeente werd geactiveerd. De actie werd een groot succes. Het ambitieuze streefbedrag van f 7.000.000,- werd zelfs overschreden. Er werd f 7.500.000,- bijeengebracht.

Hoewel de SSK nu aanmerkelijk positiever werd beoordeeld dan aanvankelijk het geval was, bleef het bestuur wel kritisch. SSK verdiende steun, en de acties mochten in geen enkel opzicht worden belemmerd, maar het bezwaar van het bestuur is dat er geen enkele zeggenschap is van enige kerkelijke instantie. 'De SSK is zichzelf tot wet. Het is

gewenst dat deze zaak in de juiste kerkelijke banen wordt geleid. Het bestuur heeft in deze geen taak. Dit hebben alleen de kerkenraden. Zijn er commissies die de mening van het bestuur delen, dan verdient het aanbeveling dat zij deze zaak op de meerdere vergaderingen aan de orde stellen’.

Of dit ooit gebeurd is door een kerkenraad is mij niet bekend. Misschien deelde de synode de mening van het bestuur wel. Hoe dan ook, in 1963 besloot de generale synode dat zij de benoeming van bestuursleden van de stichting in eigen hand wil hebben en werd ook aan SSK de verplichting opgelegd om de jaarstukken van de stichting aan de synode te overleggen.

In ‘Administratie en Beheer’ werd in de jaren die volgen, alle ruimte gegeven aan SSK om de acties te promoten, en de kritiek die men aanvankelijk had, verstomde geleidelijk. Ook de generale synode had zich met het onderwerp van de kerkbouw beziggehouden, met als resultaat dat er in 1960 een “deputaatschap voor kerkbouw” werd ingesteld met als opdracht kerken voorlichting te verstrekken betreffende bouwzaken in algemene zin en desgevraagd de kerken van advies te dienen. Blijkens deze opdracht konden kerken zich voortaan tot één centraal punt wenden met alle vragen die met het bouwen en restaureren van kerkgebouwen te maken hadden. Het was duidelijk dat deputaten hun taak goed konden uitvoeren als ze werden bijgestaan door een team van deskundigen. Daarom werd een Adviesraad voor Kerkbouw ingesteld, waarin deskundigen op dit terrein zitting hadden.

Namens het Landelijk Verband werden twee leden van het bestuur in deze raad benoemd, de heren C.H. van den Berg, de voorzitter, en W. J. Dirksmaat, een architect uit Alkmaar. Verder zijn o.m. de Stichting Steun Kerkbouw, de Werkgroep Kerk en Kunst en de Werkgroep Kerk en Liturgie in de raad vertegenwoordigd.

Het bureau Kerkopbouw, zoals het al gauw werd genoemd, functioneerde uitstekend. Toen tien jaar later werd teruggekeken, kon worden geconstateerd dat het bureau betrokken was bij de bouw en verbouw van 214 kerkcomplexen, waaronder 173 nieuwe kerkgebouwen. Er werden meer dan 300 ontwikkelingsrapporten gemaakt, voor gemeenten en regio’s.

GEZAMENLIJK BOUWEN

In 1960 komt er een discussie op gang over het gezamenlijk bouwen van kerken voor de Gereformeerde kerk en de Hervormde gemeente. In het maandblad ‘De Kerkvoogdij’ verscheen een artikeltje dat werd overgenomen door ‘Administratie en Beheer’, waarin geopperd werd dat er toch wel een effectiever gebruik van het kerkgebouw gemaakt zou kunnen worden dan nu het geval was. Waarom niet eens te bezien of er een kerkgebouw gesticht kan worden voor gezamenlijk gebruik? De schrijver, de heer A. in ’t Veld, is zelf voorzitter van een college van kerkvoogden en had het plan al eens doorgesproken met de plaatselijke commissie van beheer. Van beide kanten toonde men bereidheid om er over te gaan denken. De jongeren uit de colleges wilden gelijk de daad bij het woord voegen, de ouderen daarentegen maanden tot voorzichtigheid, maar men voelde er niet voor om het contact te verbreken, integendeel. ‘Deze opgedane ervaring, gevoegd bij het feit

“De Hoofdhof”, Gereformeerde kerk van Berkum

dat de geldmiddelen ons zullen dwingen de oplossing in deze richting te zoeken, geven mij de vrijheid om te adviseren om in gemeenten waar het klimaat gunstig is te noemen, een poging te ondernemen. Moge God in deze met Zijn Zegen nabij zijn', zo schrijft de heer In 't Veld.

De voorzitter van het LVCB, de heer C.H. van den Berg, reageerde op het artikel. Hij is er duidelijk niet zo erg voor en somt een aantal bezwaren op die aan een gezamenlijk bouwen kleven. 'Een betere benutting van het gebouw is maar de vraag. Het is noodzakelijk dat iedere kerkgemeenschap dan eigen lokaliteiten moet hebben voor de kerkenraad, de catechisaties en direct van de kerk uitgaande of nauw aan de kerk verbonden arbeid. Het geldelijk voordeel wordt hierdoor al verkleind. Bovendien levert het gebruik van de lokalen ook problemen op. De Hervormden hebben over het algemeen bezwaar tegen het gebruik van kerkelijke lokaliteiten voor politieke vergaderingen, de Gereformeerden niet.

Ook kan er verschil van mening bestaan ten opzichte van het gebruik van lokaliteiten voor filmvoorstellingen, het verstrekken van alcoholhoudende dranken en het dansen. Gemeenschappelijk bouwen betekent ook dat je samen verantwoordelijk bent.

In het periodiek wisselen van de aanvangstijden der diensten schuilt ook een gevaar. Het toch al tanend kerkbesef kan er door afslijten. Er zullen gemeenteleden zijn voor wie het aanvangsuur van de kerkdienst zal bepalen welke dienst zij gaan bijwonen. In jonge gezinnen waar vader en moeder niet samen naar de kerk kunnen gaan, zal de vader dan wellicht de eerste en de moeder de tweede morgen- en avonddienst bezoeken. Eén van beiden komt dan niet in de kerk waartoe zij behoren'.

Vooraf voor jonge mensen ziet de heer Van den Berg het gemeenschappelijk gebruik van een kerk als een gevaar. Het gaan naar kerkdiensten waartoe zij niet behoren, ligt dan veel meer voor de hand dan wanneer de gemeente een eigen kerkgebouw heeft. En dan nog het gevaar van een in Doorbraakrichting leidende beïnvloeding door een predikant.' (Met de Doorbraak werd bedoeld een richting waar een aantal christenen, met name uit de Nederlandse Hervormde Kerk, zich bij hadden aangesloten, waarbij in politieke zin gekozen werd voor een partij die zich niet op religieuze beginselen baseerde, maar op het socialisme. Le)

Kortom, de heer Van den Berg heeft er geen goed woord voor over. Hij moet er niets van hebben.

Zijn negatieve beoordeling wordt niet door iedereen gedeeld. Er komen reacties vanuit verschillende gemeenten waar inmiddels de plannen al tot resultaat hebben geleid.

Ds. B.J. Aalbers, de latere secretaris voor SoW, schrijft in het Gereformeerd Weekblad over de kerken in de N.O.-polder, waar hij predikant is. De ervaring daar heeft geleerd dat door het gemeenschappelijk gebruik van noodkerken een 'vervloeiing van de grenzen' beslist niet in de hand gewerkt wordt. Maar mag je deze ervaring als voorbeeld nemen voor alle andere delen van het land? Waar de trouw aan de kerk op een lager peil staat dan in de polder zal die 'vervloeiing' zeker voorkomen.

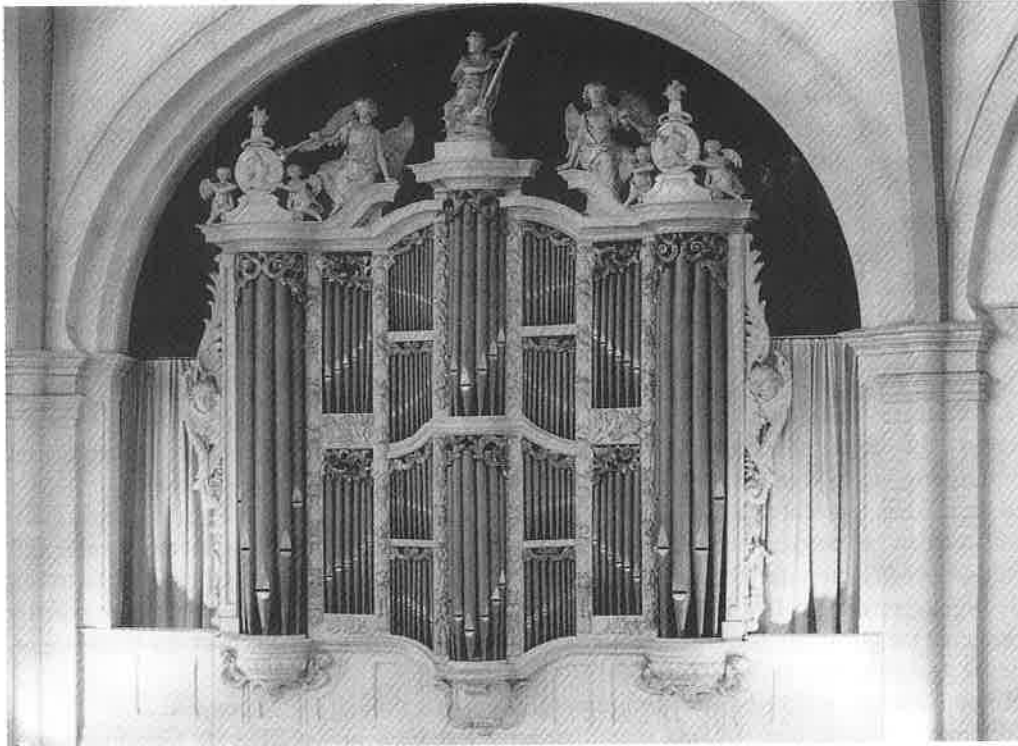
Eindredacteur, de heer F.J. Hinlopen zwakte de genoemde bezwaren van de heer Van den Berg in het volgende nummer van 'Administratie en Beheer' al weer af. Als je het goed met elkaar afspreekt, zijn er wel mogelijkheden, zo was gebleken, en hij nam in hetzelfde blad al een overeenkomst op uit Eindhoven, getekend 1 juli 1959, dus al een jaar voordien, waarin de samenwerking werd afgesproken. In Gestel en Woensel, twee wijken van Eindhoven hadden ze het zo geregeld dat de Hervormde gemeente in Gestel een kerk bouwde en in Woensel zal de Gereformeerde kerk bouwen. De huur zal naar rato van het gebruik worden vastgesteld, en de overeenkomst werd aangegaan voor 25 jaar. Er is een groot wederzijds vertrouwen dat het goed zou gaan. Een soortgelijke overeenkomst uit Leiden, maar dan al daterend van 1952 werd een maand later in 'Administratie en Beheer' geplaatst. De Hervormde gemeente had een kerkgebouw gesticht in het Morskwartier, de Gereformeerde kerk in het Haagwegkwartier. Zowel de Hervormde gemeente als de Gereformeerde kerk maakten gebruik van beide gebouwen. Het waren voorbeelden van samenwerking en gezamenlijk bouwen die op meer plaatsen werden nagevolgd.

De deputaten Kerkopbouw en de SSK publiceerden in juni 1966 in 'Administratie en Beheer' een uitvoerige nota met richtlijnen voor het handelen van Gereformeerde kerken die met andere denominaties tot gezamenlijke kerkbouw willen overgaan. Allerlei facetten die daarbij een rol spelen werden behandeld, compleet met een voorbeeld van een overeenkomst. Hoewel er dus ruim aandacht werd gegeven aan de mogelijkheid tot gezamenlijk bouwen vond niet iedereen in het bestuur het gewenst. Of binnen het bestuur misschien wel, maar de erevoorzitter, de heer Van den Berg, die inmiddels de tachtig al is gepasseerd, maar nog steeds betrokken was bij de redactie van 'Administratie en Beheer', vond het gezamenlijke bouwen nog steeds een te betreuren ontwikkeling, en liet dat een maand later in een artikel duidelijk weten.

In mei 1969 bestond SSK 15 jaar. Tijdens het bestaan van de stichting was 20 miljoen gulden beschikbaar gesteld aan kerken die de lasten van kerkbouw zelf niet konden dragen. Er was een eind gekomen aan de grote hoeveelheid bouwplannen die men gekend heeft. Toch zouden er in de komende vijf jaar nog circa 80 nieuwe kerkelijke centra moeten worden gebouwd. De kas was vrijwel leeg en er moest opnieuw een appèl op de kerkleden worden gedaan om het benodigde geld bij elkaar te krijgen, aldus de Adviseur/Administrateur van SSK op de jaarvergadering.

In de jaren zeventig nam het aantal nieuwbouwplannen aanzienlijk af. De hausse was voorbij. In de periode 1971-1976 kwamen er per jaar slechts 10 nieuwe kerkgebouwen tot stand. Wat nu veel aandacht vroeg waren zaken van renovatie, aanpassingen aan de eisen van de tijd, dus: verbouw. Niet alleen van de oudere kerkgebouwen (sommige gebouwen dateren al van vóór 1920) maar ook al van de kerken die vlak na de oorlog zijn gebouwd. De vragen om advies in deze zaken konden niet allemaal door het bestuur worden behandeld.

Vanaf 1977, toen de bouwkundige de heer C.L. van Atten tot het dagelijks bestuur toe-

Orgel van de Wilhelminakerk van Dordrecht

trad, ging dat beter. Voor meer uitgebreide adviezen werd verwezen naar het bureau Kerkopbouw dat vanuit het dienstencentrum in Leusden al een uitgebreide ervaring had opgedaan. Niet alleen voor de bouwkundige aspecten, maar ook voor het ontwikkelen van beleid kon men daar goed terecht.

ORGELS

Iets over orgels kan in een hoofdstukje over kerkbouw moeilijk ontbreken.

Bij de nieuwbouw van talrijke kerkgebouwen werd bij het ontwerp van het gebouw natuurlijk ook ruimte gereserveerd voor het orgel. Als het goed was, werd tevoren overleg gepleegd met de orgeladviseurs waarover onze kerken konden beschikken.

Sommige architecten erkenden de plaats en betekenis van het kerkorgel zonder meer. Er werd bij het ontwerp van een kerkgebouw uitgegaan van een mechanisch pijporgel en er werd in overleg een goede plaats voor gezocht.

Er waren echter ook architecten, (we hebben het dan over de jaren rond 1950) die het orgel een enigszins achterhaald instrument vonden. Onmogelijk duur en eigenlijk overbodig. Als je er als opdrachtgever niet boven op zat, bij het ontwerp voor de kerk, dan was de ruimte die bij de bouw voor het kerkorgel was gereserveerd, als er al ruimte was

gereserveerd, absoluut ongeschikt. Zo waren er ontwerpen waarbij de architect een klein nisje hadden voorbestemd om het orgel te plaatsen. Soms kreeg men de indruk dat het moedwillig vergeten was om een plaats voor het kerkorgel te reserveren.

Vaak was het niet de commissie van beheer die zich met het orgel bemoeide. Zeker in de wat grotere kerken was er een aparte orgelcommissie die zich met dit onderwerp bezig hield. Als het ging om nieuwbouw, dan was de prijs van een kerkorgel echter iets waar in de begroting geducht rekening mee moest worden gehouden en dan werd de commissie van beheer er natuurlijk wel bij betrokken. De prijs van een echt kerkorgel wordt in het begin van de jaren vijftig geschat op f 2.000,- per stem. Een nieuw te bouwen orgel komt dan, voor een vrij kleine kerk, al gauw uit op zo'n f 40.000,-. Er had zich echter een alternatief aangediend. Het elektronisch orgel kwam op de markt en de kosten daarvan waren beduidend lager. Voor f 8.000,- tot f 14.000,- had men een prima instrument.

In de nieuwe Gereformeerde kerk van Ermelo werd een elektronisch Thomas-orgel geïnstalleerd en het beviel goed. 'De huivering voor alles wat met elektronica te maken heeft valt weg zodra men dit Thomas-orgel met zijn gloedvolle toon heeft beluisterd,' zo meldt de verslaggever. En het kerkelijk bureau van Ermelo: 'Het instrument is gemakkelijk bespeelbaar en heeft een prachtig klankgehalte, een ieder is vol lof over dit instrument, het is een uitkomst in deze dure tijd!'

Hieraan had de redactie van 'Administratie en Beheer' niets toe te voegen.

Althans voorlopig niet. Enkele maanden later liet men in het blad de Gereformeerde Organistenvereniging (GOV) aan het woord, en die liet geen spaan heel van 'het elektronenklavier'. 'Het wordt ten onrechte door de fabrikanten als 'orgel' aangediend' volgens de GOV. Toegegeven wordt dat aanvankelijk bij het verschijnen van de elektronische apparaten geen afwijzend standpunt was ingenomen. Op grond van eigen waarneming en ernstige beoordeling wijst men achteraf het gebruik van elektronische orgels echter ten enen male van de hand. Het bestuur van het LVCB stelde zich op achter de GOV. 'Na grondig onderzoek en overleg meent het bestuur, dat deze apparaten zowel vanwege hun akoestische en esthetische eigenschappen als terwille van hun uiteindelijk prijsniveau niet behoren te worden aanbevolen voor kerkelijk gebruik'.

In het organistenblad werden berekeningen gemaakt hoeveel duurder een echt orgel zou zijn dan een elektronenklavier. Over de levensduur van een elektronisch orgel viel echter weinig te zeggen. Ze waren te kort op de markt om daar een goede inschatting van te maken. 'Een mechanisch orgel gaat echter wel honderd jaar mee, als het niet langer is'. Er wordt zo gemanipuleerd met de cijfers dat een elektronisch orgel toch nog duurder uitkomt.

Dat ging de redactie van 'Administratie en Beheer' toch wat te ver. Ook pijporgels vergen onderhoud en verschillende orgels van kerken uit de Doleantietijd waren inmiddels alweer vervangen of de restauratiekosten waren zo hoog dat ze niet opwogen tegen de prijs van een nieuw instrument.

De keuze bleef lastig. In de bladen werden de elektronische orgels flink aangeprezen.

DE BEROEMDSTE ORGELS LEENDEN HUN ZUIVERSTE STEM . .

Dát is het wat het Dereux-orgel doet zingen als geen ander; 24 sprekende registers, geselecteerd uit de klankzuiverste kerkorgels van Europa en op electrostatische wijze vastgelegd. Ruimteprobleem? Het Dereux-orgel, hoe groot ook in klank, vraagt niet meer ruimte dan een piano. Onderhoud? Nihil! Het Dereux-orgel is ongevoelig voor atmosferische invloeden. Het is het betrouwbaarste, klankrijkste instrument dat nu in kapel en kerk zijn volle nobele stem laat horen. Prijs: f 12.150.— compleet geïnstalleerd. Schrijf voor een uitvoerige brochure aan:

kettner & duwaer

Sinds 1842 een vertrouwde klank in de muziekwereld
AMSTERDAM HEILIGEWEG 21-25 TEL. 223660
ARNHEM WILLEMSPLEIN 33 TELEFOON 2 68 98

Echte orgelbouwers hadden het over 'Hammondorgels, bioscooporgels' die de kerken binnenkomen. Sommige adverteerders van elektronische orgels stellen daarentegen vast dat hun apparaten (op aanwijzing van geestelijken ontworpen!) beslist niet voor bioscopen en zo verkrijgbaar zijn, maar alleen voor serieuze religieuze samenkomsten.

In 1963 stond er in 'Administratie en Beheer' een artikelje waarin het 'Dereux' orgel wordt aangeprezen, 'een elektrostatisch 'pijporgel' zonder pijpen. Het was een nieuwe vinding, 'een mijlpaal in de ontwikkeling van het orgel'. Het is geen vreemdeling in Jeruzalem die het orgel aanprijst.

Dr. Anthon van der Horst zelf schrijft er over in lovende bewoordingen: 'dit Dereuxorgel heeft niets te maken met het bekende, synthetische orgel, want dáárin zitten klanken die geen enkel verband hebben met pijpen'.

Hij roemde het orgel in alle opzichten en noemde het een volledige remplacering van het pijporgel. Natuurlijk kwam ook hier weer een reactie op. Jan Pasveer, een alom gerespecteerd musicus, heeft aanzienlijk minder bewondering voor het Dereux-orgel en prefereert duidelijk een pijp-

orgel. 'Beter een klein positief dan dit instrument: een keuze waar uw nageslacht u dankbaar voor zal zijn'.

In de jaren die volgen zijn er kerken die kiezen voor een elektronisch orgel, maar gelukkig blijven ook veel kerken trouw aan het echte kerkorgel.

Ook bij aanschaf van een pijporgel is het echter heel goed mogelijk om een kat in de zak te kopen. Aan het eind van de jaren zeventig ontstond er een rage om overbodige orgels uit Engeland aan te schaffen. Men kon ze goedkoop krijgen, want de Engelsen verkochten de orgels liever naar Nederland dan dat de pijpen als oud metaal werden verkocht, zo werd althans daar gezegd. In Nederland moesten deze orgels vervolgens gerestaureerd worden en hoewel de koopprijs vrij laag was, bleek uiteindelijk het voordeel niet zo groot te zijn.

De voorzitter van de Orgeladviescommissie (zie hierna), dr. A.J. Gierveld, schreef een waarschuwend artikel in 'Administratie en Beheer'. Onder andere over Purmerend, waar men genoeg had van haar 'Dereux-surrogaat' en een Engels orgel wilde hebben, dat men kon kopen voor slechts f 30.000,-. Uiteindelijk kwam de prijs uit op f 65.000,-, 'maar', zo stelt de heer Gierveld, 'was een speciaal voor deze kerk ontworpen orgel van acht stemmen zo gek veel duurder geweest?

De orgels gaan voor een prikje naar Nederland, maar daar is men er niet mee. Vaak kan men beter een goed tweedehands orgel in Nederland kopen, en dan zijn ze bovendien veel bruikbaar'.

Zoals gezegd, de aanschaf van een kerkorgel is altijd een besluit waar wel veel geld mee gemoeid is. Het is een instrument waar de commissie van beheer in het algemeen bovendien weinig verstand van heeft. Twee redenen waarom het nodig is om voor de aanschaf van een kerkorgel een goed advies in te winnen. Gelukkig kon dat vrijwel altijd. De Gereformeerde Organisten Vereniging had al in 1931 een Orgeladviescommissie ingesteld, die de kerken konden helpen. De commissie bestond uit een aantal organisten, die meer in hun mars hadden dan het bespelen van het orgel, zij hadden ook een grote kennis van zaken van het orgel zelf. In 1996 werd deze commissie formeel ondergebracht bij de landelijke organisatie van de Gereformeerde Kerken. Tal van kerken hebben van de adviezen van de commissie geprofiteerd, en hebben op grond van het advies van de commissie een orgel aangeschaft dat paste in de ruimte die daarvoor beschikbaar was. In 2001 werd de commissie opgenomen in de Commissie Orgelzaken, een SoW-commissie, waarvan ook de al jaren bestaande Orgelcommissie van de Nederlandse Hervormde Kerk deel uit maakt.

De honorering van organisten komt dikwijls ter sprake. In de Gereformeerde Kerken zijn het voor het overgrote deel vrijwilligers die het orgel bespelen. De grotere kerken hebben daarbij vaak tevens een beroepsorganist in dienst die dan ook daarvoor wordt gehonoreerd. Er bestond echter geen enkele regeling voor de honorering. Op de regionale bijeenkomst van de commissies van beheer (1961) was men overduidelijk van mening dat alle kerkenwerk zoveel mogelijk liefdewerk moet zijn. 'Dit wordt van de ouderlingen en

Het fraaie Reil-orgel in de Gereformeerde Kerk van Joure

diakenen gevraagd, van de commissieleden en van zovelen die een bepaalde taak in het kerkelijk leven hebben. Van de organisten mag daarom eveneens gevraagd worden dat zij hun gaven op muzikaal gebied zonder financiële vergoeding beschikbaar stellen’.

Heel veel kerken betaalden de organist niet meer dan een bescheiden bijdrage voor de aanschaf van muziek, een enkele keer ook voor orgelles. Daarnaast was het geven van ‘broekengeld’ niet ongebruikelijk. De organist schuift nogal wat heen en weer op de orgelbank, waardoor zijn broek snel sleet. Broekengeld was een voor de hand liggende beloning.

In 1966 werd er een enquête gehouden onder de organisten. In de Gereformeerde kerken ontving 63 pct. helemaal niets of een vergoeding van minder dan f 250,- per jaar voor gemiddeld acht diensten per maand; 20 pct. van de organisten kreeg tussen de f 250,- en f 500,- per jaar, maar daarboven nam de vergoeding snel af.

In een redactioneel artikel onderstreept de eindredacteur van ‘Administratie en Beheer’ de mening over de honorering van organisten nog eens. De organisten moesten in het algemeen niet gesalarieerd worden, maar dat betekende niet dat zij ook de kosten van hun voortdurende studie moesten dragen. Het was redelijk dat de kerk de aanschaf van muziek vergoedde; er konden motieven zijn om een jaarlijks bedrag van zonedig een paar honderd gulden uit te keren voor studiewerken en muziek.

In 1985 werd er opnieuw een onderzoek gehouden. De situatie was nog niet veel veranderd. 17 pct. van de organisten kreeg in het geheel geen vergoeding en slechts 11 pct. kreeg meer dan f 500,- per jaar als vergoeding. Slechts 1,5 pct. ontving per jaar een bedrag hoger dan f 2.500,-. Rouw- en trouwdiensten werden apart gehonoreerd, daar werd meestal wel een vergoeding voor gegeven. Vaak stelden de organisten die geen enkele vergoeding kregen, het ook niet op prijs om voor het orgelspel betaald te worden. Aan de andere kant beschouwden de beheerders de vergoeding vaak als een ‘attentie’, en wilden ook niet van een vergoeding weten.

Het bestuur had betreffende de honorering van organisten nog dezelfde mening als twintig jaar eerder. Een organist moest het eigenlijk voor niets willen doen, uitgezonderd dan voor de beroepsmusici, voor wie het orgelspelen een deel(tje) van hun inkomen uitmaakte.

Natuurlijk klonk dit de organisten niet ‘als muziek in de oren’, en er werd natuurlijk weer op gereageerd. Een discussie die tot op de huidige dag voortduurt. Nog steeds is het zo, zelfs in 2002, dat tal van organisten het orgel bespelen, terwijl er een geringe of helemaal geen beloning tegenover staat. Velen bespelen het orgel omdat ze het plezierig vinden om te doen en om zo hun bijdrage aan de eredienst te kunnen geven. Ook omdat ze zo de kans krijgen een kostbaar instrument te bespelen, waar ze anders nooit de gelegenheid toe zouden krijgen. En als het je liefhebberij is, dan sta je er toch wat anders tegenover. Veel organisten behoeven geen beloning. Anderen krijgen wel betaald. Soms een bescheiden bedrag, soms een bedrag dat een honorarium mag heten. Echte beroepsorganisten, het zijn er niet zoveel, ontvangen een salaris en zijn in dienstbetrekking.

Een vraag die altijd weer speelde als er een zekere beloning voor geleverde arbeid werd gegeven was of er sprake is van een dienstbetrekking. Zeker bij de organisten was daar veel discussie over. Niet intern kerkelijk, maar met de bedrijfsvereniging. Er werden verschillende processen gevoerd tegen kerken waarbij door de bedrijfsvereniging werd geconstateerd dat de organist in dienstbetrekking was en dus premie moest betalen voor de sociale verzekeringen. In december 1974 was het de eerste maal dat het Gerechtshof van Den Haag, uitsprak dat er niet van een dienstbetrekking sprake was. Er zouden meerdere processen volgen, waarbij de uitslag altijd onzeker bleef.

Een modelinstructie voor de organist werd in 1970 in 'Administratie en Beheer' geplaatst. Het was een stuk dat in overleg met de organistenvereniging was opgesteld en waarin de rechten en plichten van de organist waren vastgelegd.

In 1980 werd door de synode een werkgroep Regeling Kerkmuziek ingesteld om te bezien om, in navolging van de bestaande regeling in de Nederlandse Hervormde Kerk, ook voor de Gereformeerde Kerken tot een regeling te komen. Een eerste conceptregeling die in 1985 werd ingediend, haalde het niet. Het Landelijk Verband kon zich er absoluut niet mee verenigen en liet dat ook aan de synode weten. Er bestonden bezwaren tegen de verbindendheid (de kerken moeten de vrijheid hebben een eigen regeling te treffen), de niet te onderschatten extra financiële last voor veel kerken en men was bevreesd dat de vrijwilligheid binnen het kerkelijk gebeuren ondergraven zou worden.

In augustus 1990 werd een nieuw concept bij de synode ingediend. Voor het Landelijk Verband kwam dat verrassend over, men was bij het ontwerp niet betrokken geweest. Ook nu had het bestuur inhoudelijk grote bezwaren. Per brief werd de synode aanbevolen de voorgestelde regeling niet over te nemen. Er werd bovendien duidelijk aangegeven dat overleg met de beheerders bij het opstellen van deze regelingen toch wel nuttig zou zijn.

Niettemin stelde op 4 oktober 1990 de synode de regeling vast, met de aanbeveling aan de kerken 'deze voor zich in te voeren'. De voorgestelde arbeidsvoorwaarden en alle aanpassingen daarvan werden vanaf dat moment ook in 'Administratie en Beheer' opgenomen.

De kerken werden geacht de regeling te volgen, maar of iedere kerk de, toch wel wat ingewikkelde regeling volgde, valt te betwijfelen.

De geldwerving is altijd van groot belang geweest in de kerken. Wil een kerk goed kunnen functioneren dan zijn er middelen nodig en die moeten van de kerkleden komen. Het was dan ook al in een der eerste uitgaven van 'Administratie en Beheer' dat er over de vaste vrijwillige bijdrage geschreven werd.

Men was huiverig om voor te schrijven hoeveel de mensen moesten geven. Een 'belastingaanslag' zoals de overheid die pleegde te hanteren, diende te worden geweerd. De richtlijnen die plaatselijk werden aangehouden waren over het algemeen vaag en globaal. In kleine gemeenten kende men elkaars financiële positie redelijk goed en kon men de leden aanspreken als de bijdrage voor de kerk te bescheiden was. Dat gebeurde ook en deze sociale controle bleek goed te werken. In grotere plaatsen was men minder op de hoogte van de financiële draagkracht van de gezinnen en daar zou een richtlijn voor de hoogte van de bijdragen een oplossing kunnen zijn.

Er werd van uitgegaan dat tweederde van de uitgaven van de kerk gedekt moest zijn door 'inschrijvingen', een tevoren vastgelegde vrijwillige bijdrage. Het overige deel zou dan uit collecten moeten komen. Het mooiste zou zijn als er helemaal geen collecte meer nodig was, maar men durfde het advies niet aan om de collecte maar helemaal af te schaffen. Het overgrote deel van de kerkgangers was weekloner en de praktijk had bewezen dat het gemakkelijker was om de collecte te 'gedenken' dan maandelijks een bedrag te reserveren voor de vaste bijdrage.

RICHTLIJNEN

Nu was het opstellen van een richtlijn ook niet eenvoudig. De grote moeilijkheid lag in de juiste toepassing van het draagkrachtbeginsel.

'In geen geval', zo schreef penningmeester dr. Siebesma in de vijftiger jaren, 'zoeken men bij het opstellen van een schaal waarnaar de vrijwillige bijdrage wordt betaald, aansluiting bij de tarieven van de Inkomstenbelasting. Deze tarieven vertonen een socialistische inslag, omdat belastingheffing in onze tijd niet meer uitsluitend een middel is om tot een zo billijk mogelijke verdeling van de lasten te geraken, doch ook een medium ter verwezenlijking van het socialistisch ideaal nl. de nivellering der inkomens.

Men werke ook niet, zoals de belastingtabellen, met een inkomen dat onbelast is. Immers de gulden vrijwillige bijdrage per jaar van de één, kan een grotere waarde hebben dan de duizend gulden van de ander'.

Vervolgens kwam hij met een tabel waarin hij verrassend begint met een onbelast inkomen per jaar van f 850,-. De voorgestelde tabel luidt als volgt:

1. Beneden f 800,- onbelast.
2. Van f 800,- tot f 1.600,-, f 1,- + f 1,- voor iedere f 50,- boven de f 850,-.
3. Van f 1.600,- tot f 4.000,-, f 18,- + f 3,- van iedere f 100,- boven de f 1.600,-.
4. Van f 4.000,- tot f 7.000,-, f 90,- + f 4,- van iedere f 100,- boven de f 4.000,-.
5. Van f 7.000,- tot f 10.000,-, f 210,- + f 5,- van iedere f 100,- boven de f 7.000,-.
6. Vanaf f 10.000,- f 360,- + f 6,- van iedere f 100,- boven de f 10.000,-.

Hij merkte er bij op dat een zekere kinderaftrek zou kunnen worden toegepast van 10 pct. van het bruto-inkomen tot een maximum van f 500,- per kind. Een afzonderlijke aftrek voor studerende kinderen achtte hij niet gewenst. Het was immers de vrije wil van de ouders, wanneer zij hun kind lieten studeren.

Het was op zo'n manier een hele berekening om tot de vaststelling van de vrijwillige bijdrage te komen, maar daar zat de schrijver kennelijk niet mee.

In hetzelfde nummer werd een tweede tabel geplaatst, met een oplopend tarief van ongeveer 2 pct. voor de laagste inkomens (f 2.000,- per jaar) tot 5 pct. voor de hoogste inkomens (f 12.000,- of meer per jaar). Dit tarief had betrekking op een ongehuwde zelfstandige. Voor gehuwden lag het iets lager en bovendien was er een reductie voor kinderen. Het was een tabel die aanmerkelijk realistischer was, en die ongetwijfeld door veel gemeenten als richtlijn zal zijn overgenomen.

Het bleek uit de artikelen die met de regelmaat van de klok in het blad werden geplaatst dat in veel kerken tabellen werden gehanteerd als richtlijn voor de vrijwillige bijdrage. Tabellen die veel verschillen vertoonden. Op de jaarvergadering in 1961 werd er druk over gediscussieerd. In Zwolle gebruikte men een tabel die nauwkeurig was getoetst en waarbij van de lagere inkomens 0,5 pct. werd gevraagd tot oplopend 3,5 pct. voor de hogere inkomens. Hierbij werd uitgegaan van het bruto-inkomen. Naar de mening van het bestuur verdiende het aanbeveling om uit te gaan van een netto-inkomen. Andere kerken vroegen 2 pct. van het inkomen, maar de minst draagkrachtigen behoefden dat niet te betalen.

Het bestuur zegt de vergadering toe dat het weer eens zal proberen een tabel te ontwerpen die iedereen kan gebruiken.

Het werd een uitgebreide tabel waarin de richtlijnen voor de vrijwillige bijdragen van een vijftal kerken bijeen waren gebracht, maar die ook niet echt handig was.

In de loop van de jaren bleef de vraag om richtlijnen voor de hoogte van de bijdragen doorgaan. Het bleek een haast onmogelijke opgave te zijn om met de financiële positie van iedereen rekening te houden. Toch wilden de leden van de kerk kennelijk graag weten wat er van hen als bijdrage werd verwacht en zo verscheen er in 'Administratie en Beheer' om de paar jaar weer een nieuwe richtlijn.

Een jonge alleenverdiener die bij zijn ouders thuis woont en een gemiddeld inkomen verdiende kon meer bijdragen dan wanneer hij zelfstandig woonde. Gezinnen die met bijzondere uitgaven te maken hadden door speciale diëten, hoge huren of aflossing van studiebeurzen konden minder geven dan gezinnen die dat niet hadden.

Het bleef bovendien een persoonlijke keuze en de betrokkenheid bij de kerk speelde een grote rol. Er waren ook plaatselijke kerken die geen uitgewerkte richtlijn uitgaven, maar het anders oplosten.

Het was tot in de jaren tachtig mogelijk om via de fiscus informatie te krijgen over het

Persconferentie van de actie Kerkbalans 1979 te Nijmegen.

Van links naar rechts drs. B. J. Weterman (secretaris Interkerkelijke Commissie Geldwerving), ds. J. A. G. van Zanten (voorzitter Hervormde Commissie Geldwerving), ds. J. Colijn (inleider en predikant te Nijmegen) en J. Vaatstra (lid van de Interkerkelijke Commissie Geldwerving)

inkomen van de gemeenteleden. Waar men van deze gelegenheid gebruik maakte had men plaatselijk verschillende ervaringen. De ene gemeente had de tabel daarop afgesteld en was redelijk tevreden, andere gemeenten begonnen er maar niet aan. Maar ook een tabel met richtlijnen voldeed niet. Een commissie verzuchtte dat als men het inkomen zou afleiden uit de tabel, vrijwel iedereen beneden de grens van het minimuminkomen zou zitten.

In 1986 diende de regering een wetsvoorstel bij de Tweede Kamer in om een eind te maken aan het recht van de kerken om bij de fiscus een opgave van de hoogte van het inkomen te vragen van de kerkleden.

In 1981 wordt er door het bestuur opdracht gegeven aan het Instituut voor Toegepast Wetenschappelijk Onderzoek van de Vrije Universiteit een onderzoek in te stellen naar de bereidheid waarmee de Gereformeerden hun kerk financieel steunen. De resultaten waren niet bemoedigend. Het kwam er op neer dat geconstateerd werd dat de groei eruit is. Wellicht kon nog een kleine verhoging van de bijdragen gerealiseerd worden door een persoonlijke benadering van de kerkleden. Het werd een roeien met de riemen die men had, maar dan wel tegen de stroom in. Er werd ook geen samenhang geconstateerd tus-

sen de hoogte van het gezinsinkomen en het percentage van het inkomen dat aan kerkelijk werk werd besteed.

Waar een grote betrokkenheid was met de plaatselijke kerk, was ook de bereidheid aanwezig om er royaal aan bij te dragen. Toch bleven de verschillen in bijdragen erg groot. Vaak waren het de ouderen die trouw blijven geven.

Het vragen om een richtlijn voor de bijdrage bleef ondanks de bezwaren, gewoon doorgaan.

In 2001 komt in het jaarboekje van de kerk van Joure de volgende richtlijn voor:

- Geef wat u missen kunt als uw netto inkomen minder is dan f 20.000,- (9.075,- euro).
- Geef tenminste 3 pct. van uw netto inkomen als dat meer is dan f 20.000,- (9.075 euro).
- Geef indien mogelijk méér dan uw bijdrage van vorig jaar.

ANDERE METHODEN

Er waren ook andere methoden om de inkomsten van de kerken te vergroten. Veel kerken verzamelden oud papier, met soms verrassende opbrengsten. Amsterdam haalde voor f 18.000,- in een jaar op. In Amersfoort (een kerk van nog geen 3000 zielen!) lukte het om in zeven maanden bijna f 5.000,- op te halen. Acties die gehouden werden rond 1965. Het waren voor die tijd gigantische opbrengsten.

Ook was er een gemeentelid die suggereert om collectebonnen in te voeren, waardoor een hogere opbrengst van de collecte kon worden bereikt. Door aankoop tegen kwitantie van de bonnen ontstond een voor de belasting aftrekbare gift waardoor de gever mogelijk een hogere bijdrage in de collectezak kan geven dan hij anders zou doen. Er kwam weinig commentaar op, men moest wel erg aan het idee wennen.

Toch wint het idee geleidelijk terrein. Enkele kerken begonnen er mee en deden er goede ervaringen mee op. Twee jaar later, in 1968 kwam er een uitgewerkt voorstel met modellen in 'Administratie en Beheer' te staan.

Er werd op gereageerd van onverwachte zijde. De Staatssecretaris van Financiën had er iets over gelezen in de Nieuwe Haagse Courant en deelde mee dat hij er niet mee akkoord ging dat de inspecteurs van belastingen 'het bewijsstuk terzake van bonkaarten als bewijsstuk van een gedane gift aanmerken'. Hij gaf de commissie van beheer van de betreffende kerk in overweging de invoering van de regeling ongedaan te maken.

Een tegenvaller dus. De betreffende commissie van beheer liet het er niet bij zitten en nam contact op met het Ministerie. Vooralsnog werd er weinig bereikt.

Het bleef formeel een probleem tenminste zolang de heer Grapperhaus staatssecretaris was. Toch was het een beetje merkwaardig. Immers, men betaalde de bonnen en kreeg een kwitantie dat een bepaald bedrag aan de kerk was gegeven. Of het werd per giro overgeschreven en het was moeilijk, soms helemaal niet aantoonbaar, dat het bedrag voor de aankoop van collectebonnen bestemd was.

Spandoeken op het hek van de St. Gertrudiskapel te Utrecht. In "De Driehoek", naast de St. Gertrudiskapel, wordt sinds verschillende jaren de jaarlijkse persconferentie van de actie Kerkbalans gehouden

Het kwam uiteindelijk tot een uitspraak door de Hoge Raad. Die besliste op 28 maart 1973 dat het gebruik van collectebonnen bij kerkelijke collecten een legale handeling was. De giften op deze wijze aan de kerk geschonken waren derhalve aftrekbaar voor de loon- en inkomstenbelasting.

REGISTRATIE VAN BIJDRAGEN

In 1961 werd voor het eerst in 'Administratie en Beheer' een artikel gewijd aan een centrale registratie van bijdragen. In de Nederlandse Hervormde Kerk was tien jaar daarvoor de Stichting Mechanische Registratie en Administratie (SMRA) opgericht ten behoeve van de Hervormde gemeenten. Na wat aanloopp problemen was die stichting nu goed van de grond gekomen en in een enthousiast verhaal werd de werkwijze van de SMRA beschreven.

Konden wij zelf ook geen stichting in het leven roepen? Dat werd door de schrijver, drs. H.C.J. Koning uit Geldrop, direct al afgewezen. Hij adviseerde aansluiting te zoeken bij de bestaande stichting en gebruik te maken van de deskundigheid en ervaring die daar aanwezig was. In een kort commentaar zegde het bestuur toe de argumenten te zullen

overwegen en daarna met een advies te komen. Men bleek er nog niet zo erg voor te voelen.

PROBLEMEN MET GELDWERVING

Het waren niet alleen de Gereformeerde kerken die met problemen te kampen hadden betreffende de geldwerving. Ook de Hervormden kenden dit probleem. In 1970 was op instigatie van het moderamen van de generale synode van de Nederlandse Hervormde Kerk een Commissie Geldwerving in het leven geroepen, met geen ander doel dan de gemeenten behulpzaam te zijn bij de verwerving van geldmiddelen.

De inflatie was hoog in het begin van de zeventiger jaren. Het hield in dat de kosten van de kerken zeer sterk opliepen, tot zo'n 10-12 pct. per jaar. De inkomsten van de kerk konden een dergelijke grote stijging van de uitgaven nooit bijhouden, waardoor veel kerken in financiële problemen kwamen. De vragen van de commissies van beheer om oplossingen aan te dragen namen sterk toe.

Het was zeker niet vanzelfsprekend dat de vaste bijdragen en de collecten met eenzelfde

Gereformeerde kerk van Geldermalsen

percentage zouden stijgen als de kosten. Zeker niet nu ook geconstateerd werd dat het kerkbezoek verminderde.

Zo constateerde de eindredacteur, de heer W. la Roi in 1974 in 'Administratie en Beheer' dat als de kosten met 10 pct. stegen en aangenomen dat de inkomsten voor 70 pct. uit vaste bijdragen bestaan, dat die dan met 15 pct. verhoogd moeten worden om de kostenstijging op te vangen. Daarbij nam hij dan aan dat de opbrengsten van collecten gelijk bleven, maar dat bleek ook niet altijd het geval te zijn.

Bepaalde gebeurtenissen kunnen er toe bijdragen dat de bereidwilligheid om bij te dragen voor de kerk afneemt. Het kan de dominee zijn die niet bevalt, onenigheid om de inrichting van het gebouw, de verkoop van een pastorie of wat dan ook. Rond 1980 was er het de bijdrage aan het IKV die bij veel mensen problemen opriep. Die bijdrage was een beperkt bedrag dat door de synode aan het IKV jaarlijks beschikbaar was gesteld, het kwam neer op een paar centen per kerklid, maar een aantal kerkleden had zoveel principiële problemen met het IKV dat men een deel van de vrijwillige bijdrage en soms de gehele bijdrage inhield. Het was voor verschillende kerkenraden aanleiding om aan de synode een brief te schrijven met het verzoek om de bijdrage aan het IKV bijeen te laten brengen op basis van vrijwilligheid. Het bestuur van het Landelijk Verband sloot zich hierbij aan en schreef ook een brief aan de synode met een gelijkkluidend verzoek. Het resultaat van alle protesten was dat de bijdrage aan het IKV in het vervolg niet meer uit het quotum werd betaald, maar uit de advieslijst steunaanvragen. Het werd dus overgelaten aan de bijdragen die uit collecten afkomstig waren. Wel bleef de uitkering gegarandeerd door de egalisatiereserve uit de Algemene Kas.

Het lag nu iets anders, maar zelfs die tegemoetkoming deed het standpunt van de bezwaarden er weinig door veranderen.

In 1984 nam de synode van Dokkum het besluit om regering en parlement te manen geen kruisraketten te plaatsen. Een politieke uitspraak waarover binnen de kerken niet eenduidig werd gedacht. Ook dit besluit leidde er toe dat verschillende kerkleden hun bijdrage (deels) introkken.

KERKBALANS

In 1972 werd er in 250 Hervormde gemeenten een financiële actie gehouden onder het motto: 'Trouw moet blijken'. Gestreefd werd naar een toezegging van de gemeenteleden om jaarlijks een vrijwillige bijdrage te geven voor het plaatselijk kerkenwerk.

Er was in de loop van de tijd veel veranderd in de Hervormde gemeenten. Vóór 1800 werden vrijwel alle uitgaven gefinancierd uit 'dood geld', maar die tijd is voorbij. Landelijk gezien kwam nu nog slechts 10 pct. van de inkomsten uit 'dood geld' en moest ruim 90 pct. betaald worden uit de bijdragen van de leden.

De Commissie Geldwerving was van mening dat er jaarlijks een actie geldwerving moest komen, onder de naam 'Kerkappèl'. De commissie wilde de mogelijkheid onderzoeken

*Immanuëlkerk
Gereformeerde kerk
van Maassluis*

om plaatselijk en landelijk, waar de omstandigheden dit toelieten, met andere kerken die voor hetzelfde probleem stonden, het appèl te coördineren en te stimuleren. Een opvatting die met veel instemming werd gedeeld door het bestuur van het Landelijk Verband. Toch wilde men niet op eigen houtje als bestuur meedoen aan de gezamenlijke actie. Besloten werd tot het houden van een enquête onder de plaatselijke kerken om te weten te komen of er een voldoende draagvlak was voor een gezamenlijke actie. Ongeveer 30 pct. van de ondervraagden vond het ongewenst om mee te doen, 31 pct. vond het zeer gewenst en 38 pct. gewenst. Om samen met de Rooms-Katholieke Kerk de actie te voeren was 60 pct. voor en 40 pct. tegen. Om de actie uitsluitend samen met de Nederlandse Hervormde Kerk te houden, pakte wat gunstiger uit, namelijk 68 pct. was voor en 32 pct. tegen.

De steun was dus niet onverdeeld, maar in meerderheid was men toch wel voor het meedoen aan een landelijke geldwervingsactie, gelijktijdig georganiseerd door een aantal samenwerkende kerken.

In Nijmegen werd in 1999 de actie Kerkbalans mede onder de aandacht gebracht door middel van MUPI's (Municipal Public Information)

Aldus werd besloten. De actie werd ondersteund door deputaten van Financiën en Organisatie en de eerste actie werd gehouden in de periode van 15-27 januari 1973, onder het motto: "Kerkappèl 1973". Er deden 175 Gereformeerde kerken aan mee. Pers, radio en televisie besteedden ruime aandacht aan de actie.

Uit de inlichtingenstaten die na afloop van de actie door de deelnemende kerken werden ingezonden, bleek dat de toezeggingen voor de vaste vrijwillige bijdrage met 18 pct. gestegen waren. Een groot succes dus!

Het was duidelijk dat de deelname aan de geldwervingsactie ook in de komende jaren moest worden gecontinueerd. Vanaf 1974 gebeurde dat onder de naam 'Kerkbalans'.

Namens het bestuur trad de heer J. Vaatstra als eerste toe tot de Interkerkelijke Commissie Geldwerving.

INTERKERKELIJKE COMMISSIE GELDWERVING EN SECTIE GELDWERVING

In alle jaren dat de actie Kerkbalans werd gehouden, heeft het Landelijk Verband een actieve rol vervuld in de Interkerkelijke Commissie Geldwerving. In het jaar 2000 is daarin wel organisatorisch verandering gekomen. Tot 2000 maakten twee bestuursleden deel uit van de Interkerkelijke Commissie Geldwerving, samen met een afgevaardigde van het deputaatschap Personele zaken, Financiën en Organisatie. Daarnaast was er een vertegenwoordiging vanuit de Hervormde Commissie Geldwerving en de Vereniging van Kerkvoogdijen. Als gevolg van het SoW-proces werd de Hervormde Commissie Geldwerving een SoW-sectie Geldwerving. Voor de samenstelling van deze sectie werd uiteraard een beroep gedaan op de leden van de al bestaande Hervormde Commissie Geldwerving, aangevuld met de Gereformeerde leden die namens het Landelijk Verband ook al lid waren van de Interkerkelijke Commissie Geldwerving. De heren drs.ing. Y. Postuma en Th.J. Leene werden als zodanig benoemd. Het werk zelf bleef gelijk. Kerkbalans was in de loop van de jaren een begrip geworden en bleef ook succesvol.

In het jaar 2002 wordt Kerkbalans voor de 30ste keer gehouden. Ieder jaar weer wordt er een appèl gedaan op duizenden Kerkbalans-lopers om de leden van de kerkelijke gemeenten te benaderen voor het vaststellen van een verantwoorde kerkelijke bijdrage, die vaak neerkwam op een verhoging daarvan. Niet zonder succes. De Interkerkelijke Commissie Geldwerving ondersteunt de plaatselijke acties met foldermateriaal, posters, vlaggen, stickers, spandoelen, e.d. Het moet evenwel plaatselijk gebeuren en het werk wat door de Interkerkelijke Commissie Geldwerving wordt gedaan, is er ook alleen maar op gericht de plaatselijke actie te ondersteunen. In de loop van de jaren bleek zo'n 35 pct. van de Gereformeerde kerken aan de interkerkelijke actie mee te doen. De overige kerken liften misschien mee op de publiciteit die via de pers, radio en televisie aan de actie gegeven wordt, maar gebruikten daarbij hun eigen materiaal.

In de zestiger jaren begon het gesprek op gang te komen of de gescheidenheid van de kerken nog wel kon. De Nederlandse Hervormde Kerk was een andere kerk dan die van een eeuw geleden. Er waren steeds meer terreinen waarop men elkaar kon vinden. Een aantal predikanten ("de Achttien") riep op tot éénwording van de kerken.

Op het terrein van het beheer gebeurde er nog niet zoveel. Wel was er af en toe contact met de Vereniging van Kerkvoogdijen. Men nam kennis van elkaars activiteiten; de jaarvergaderingen werden over en weer bezocht, waarbij vaak werd gezegd dat beide verenigingen meer met elkaar in contact zouden moeten staan, maar eigenlijk bleef het daarbij. De landelijke organisaties van de Kerken werkten op sommige vlakken geleidelijk wel meer samen, vooral op het gebied van de zending.

Toen de plannen voor een centraal landelijk bureau voor de Gereformeerde Kerken werden gemaakt, werd al gauw de vraag gesteld: kunnen we dit nu niet gezamenlijk doen? In het maandblad werd erover geschreven en werd gesuggereerd dat een beetje inspraak over een samengaan van de landelijke bureaus wel gewenst was.

Eindredacteur, de heer W. la Roi, had trouwens ook wel bedenkingen: 'We kunnen stellen: hoe groter het verband, waarin wordt gewerkt, en hoe verder dit van de gemeente afstaat, hoe moeilijker het is om het benodigde geld binnen te krijgen en de besteding duidelijk te maken. Dat is de taak van de commissie van beheer, en de klacht wordt vrij algemeen, dat die taak steeds moeilijker wordt.'

In het Gereformeerd Weekblad van maart 1971 reageerde prof. Van der Woude op het artikel in 'Administratie en Beheer'. Ook hij pleitte voor veel inspraak bij het nemen van beslissingen over landelijke samenwerking. 'Vragen over samenwerking of fusie van kerken zijn confessioneel, organisatorisch en financieel van zo'n ingrijpende zaak dat zij niet aan de beslissing van enkelen kunnen worden overgelaten. Zelfs de synoden dienen hierover niet te beslissen tenzij zij heel de Kerk in de discussie en het denken hierover hebben betrokken.'

Dat er iets moet gebeuren, daarover was een aantal jongeren het in ieder geval eens. Een groep Hervormde en Gereformeerde jongeren tussen 18-35 jaar kwam met het voorstel van een tienjarenplan van 1970-1980, met het doel om in 1980 als kerken samen te gaan. Het gespreksplan was een gezamenlijke opzet van de Hervormde Jeugdraad en het Landelijk Centrum voor Gereformeerd Jeugdwerk. In een nota "Samen op Weg" werd het tienjarenplan uitgewerkt. Enthousiasme is echter niet genoeg. Het proces was te ingrijpend en er moest ook kerkordelijk zoveel gebeuren dat dit nooit in tien jaar kon worden gerealiseerd. Maar het signaal was duidelijk en werd ook positief beoordeeld.

HUISVESTING

De samenwerking met de Hervormden kreeg een tegenvaller te verwerken toen na aan-

vankelijke belangstelling bleek dat een gezamenlijk bouwen van een centraal gebouw waarin de diverse bureaus gehuisvest kunnen worden, niet door kon gaan. De oorzaak lag in de mogelijkheid om een optie te nemen op een terrein in Leusden, gunstig gelegen aan de snelweg. Op de Gereformeerde synode had men nogal bezwaar tegen het nemen van een optie op een stuk grond in Leusden. Men kon de financiële consequenties niet overzien. Uiteindelijk kwam de toestemming er toch, zij het met een zeer kleine meerderheid van stemmen. Voor de Hervormde synode was het echter een reden om af te haken: 'De synode nam kennis van een te verwachten belangrijke verhoging van de exploitatiekosten overwegende dat bovendien vanuit beleidsoogpunt tegen een centrale vestiging van de meeste synodeorganen in één gebouw in Leusden bezwaren kunnen worden ingebracht'. De Gereformeerde Kerken gingen alleen verder.

Op 8 augustus 1974 werd de eerste paal geslagen voor het Dienstencentrum van de Gereformeerde Kerken in Leusden. Op 2 april 1976 vond de opening plaats.

GROEIENDE SAMENWERKING

Samen op Weg leefde plaatselijk wel, sommige kerken werkten intensief samen, maar landelijk ging het proces nog niet zo snel. In 1976 werd er op een gemeenschappelijke synode van de NHK en GKN gevraagd om regelingen voor gemeenten die samen willen gaan. Het jaar daarop, in 1977, verzocht de Raad van Deputaten Samen op Weg, die in 1973 door de landelijke synodes van de Nederlandse Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken in Nederland was ingesteld, het bestuur van het Landelijk Verband, om deel te nemen aan een werkgroep Financiën en Organisatie, die tot taak heeft te zoeken naar 'een congruente beheersvorm' voor samenwerkende kerken en te adviseren op financieel en technisch gebied bij die gemeenten waar reeds een vorm van samenwerking was bereikt. Het Landelijk Verband was gaarne bereid iemand hiervoor beschikbaar te stellen. De heer A.A. Bruning werd als eerste hiervoor aangewezen. Hij zou in de loop van de jaren door verschillende andere bestuursleden worden opgevolgd.

Voor de samenwerking van Hervormde gemeenten en Gereformeerde kerken werd ten dienste van de kerkenraden en de plaatselijke commissies in 1980 door de beide synodes een aantal regels vastgesteld. Ze gingen over gemeenschappelijke kerkdiensten, over overige vormen van samenwerking en het aangaan van een samenwerkingsverband. Onder meer werd daarin ook genoemd de behartiging van de stoffelijke aangelegenheden, zonder dat dit nader werd uitgewerkt.

In 1982 kwam het eerste ontwerp van de verdere uitwerking op de synodes, maar er moest nog wel het een en ander aan gebeuren.

In 1984 komt er inderdaad vaart in het proces. Op een gezamenlijke synodevergadering werd er een Intentieverklaring afgelegd waarin de gevoelens over het SoW-proces duidelijk worden weergegeven:

*Gereformeerde Goede Herderkerk
Alphen aan den Rijn-Noord
(1965)*

INTENTIEVERKLARING

“Wij, de generale synoden van de Nederlandse Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken in Nederland, leggen getuigenis af van onze verbondenheid in Jezus Christus.

Hij is ons heil, Hij geeft ons Zijn opdracht. Deze verbondenheid gaat boven onze verschillen uit. Wij zouden onze schuld tegenover God en mensen groter maken, indien wij in de gescheidenheid zouden berusten.

Wij danken God voor de beweging van toenadering, waarin wij betrokken zijn. Wij weten ons verbonden met de Kerk der eeuwen in een gelovig luisteren naar de Schriften en in een traditie die verwoord is in de belijdenis der vroege Kerk en in die van de Reformatie.

Wij beseffen, dat wij op elkaar aangewezen zijn door de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor onze opdracht tot getuigenis en de dienst der gerechtigheid in de wereld.

Wij willen de verschillende vormen van kerk-zijn, die gestalte kregen in de tijd waarin wij afzonderlijke wegen gingen, niet langer tegenover elkaar stellen, maar in gehoorzaamheid aan de Heer der Kerk, inbrengen in een proces van hereniging en vernieuwing.

Wij bidden, dat onze kerken, geleid door Woord en Geest, één kerk mogen worden, tot eer van God de Vader, in dienst van zijn Koninkrijk”.

Het was een indrukwekkende verklaring die inspireerde tot verdere toenadering en samenwerking.

Ds. P. van Oosterhoudt, de voorzitter van deputaten PFO, meldde op de jaarvergadering van het Landelijk Verband van 30 maart 1985 dat de synodes van de Nederlandse Hervormde Kerk en die van onze Kerken akkoord zijn gegaan met de hoofdlijnen voor een gezamenlijke traktementsregeling. De goedkeuring van de SoW-regeling heeft geen onmiddellijke gevolgen. Afsproken is dat de beide kerken hun huidige regelingen geleidelijk zullen wijzigen in de richting van de nieuwe regeling. In de praktijk blijkt dit nog niet zo eenvoudig te zijn. Zelfs zo dat in de komende vijftien jaar de problemen nog niet konden worden opgelost. De indruk bestaat dat er ook niet zo hard aan gewerkt is om de bestaande regelingen om te bouwen naar de hoofdlijnen voor de gezamenlijke regeling.

IN STAAT VAN HERENIGING

In 1986 werd in een combisynodevergadering afgekondigd dat de Kerken, d.w.z. de NHK en de GKN, 'in staat van hereniging' waren. In 1990 sloten de Evangelisch-Luthersen zich bij het SoW-proces aan.

In 1990 begon ook het werken aan een nieuwe kerkorde voor SoW. Ook dat bleek niet eenvoudig te zijn. De Raad van Deputaten SoW stelde in februari 1990 aan de gecombineerde synodevergadering voor om de Hervormde kerkorde als uitgangspunt te nemen, maar de meeste Gereformeerde afgevaardigden konden zich daarin niet vinden. Ook de vice-voorzitter van de Raad van Deputaten voelde er niet veel voor. Hij vond het voorstel van de Raad te weinig inhoudelijk en niet vernieuwend.

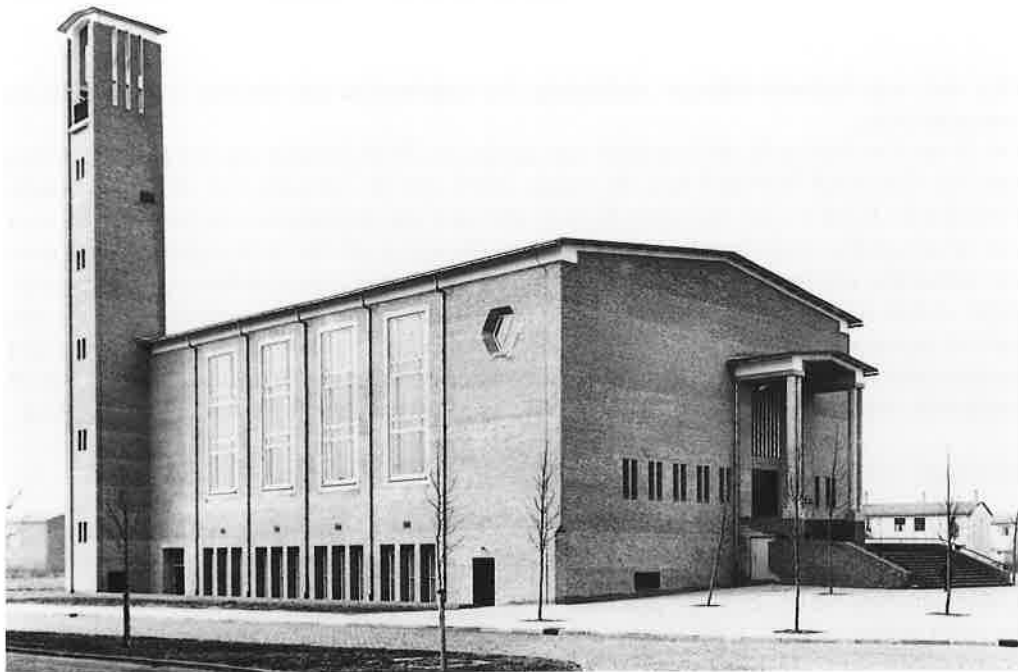
Toch ging het door, ook al duurde het lang voordat het concept de instemming van alle drie de partners kon krijgen. In november 1997 werd de nieuwe kerkorde in eerste lezing vastgesteld; een kerkorde die gebaseerd is op de Hervormde kerkorde van 1951.

Eén van de maatregelen die in het kader van SoW genomen moest worden is een zodanige indeling van de classes maken dat de grenzen van de Hervormde en de Gereformeerde classes gelijk liepen. Dat gebeurde in 1991, met als resultaat dat er per 1 januari 1992 totaal 74 classes waren. Voor sommige kerken betekende dat, dat men werd ingedeeld in een nieuwe classis, maar voor de meeste kerken had dit geen grote gevolgen. Ook niet voor de beheerders. De kosten die aan de classes verschuldigd zijn, wijzigden wel iets, maar niet van betekenis.

Toch bleek ook dit niet helemaal zonder problemen te verlopen. Een kerk in het noorden van het land werd in een andere classis ingedeeld, maar diende daarbij wel een entreegeld te betalen van enkele duizenden guldens. Daar protesteerde men ernstig tegen.

BOVENPLAATSELIJKE SAMENWERKING

In 1992 begon het proces dat moest leiden tot een gemeenschappelijke bovenplaatselijke organisatie. Ook enkele leden van het bestuur van het Landelijk Verband werden daarbij ingeschakeld. Een aantal werkgroepen voor de diverse facetten van het kerkelijk werk

Nieuw Jeruzalemkerk, Gereformeerde kerk van Emmeloord (1953)

werd in het leven geroepen om de samenwerking gestalte te geven. Het leek een reusachtige taak te zijn maar het enthousiasme, waarmee begonnen werd, was heel groot. Het eerste streven was om al per 1 januari 1995 vanuit een centraal gebouw te gaan werken. Dat bleek echter niet haalbaar.

Het begin van het proces was voor het bestuur ook een moment van bezinning op de toekomst. Moest het Landelijk Verband nog wel blijven bestaan als het fusieproces voltooid is? Moesten we gaan fuseren met de Vereniging van Kerkvoogdijen? Hoe worden de beheerders van de Evangelisch-Lutherse Kerk daarin betrokken? In ieder geval leek een functionele samenwerking met de partners een nader onderzoek waard.

Het Samen op Weg-proces ging steeds meer ook het werk van het Landelijk Verband beïnvloeden. Tijdens de werkvergaderingen in 1994 waren de inleidingen daaraan geheel gewijd. De structuur van de nieuwe arbeidsorganisatie en ook van de bestuursorganisatie werd toen geleidelijk aan meer zichtbaar. Ook de positie van de beheersorganisaties kwam daarbij aan bod. Het gevaar was niet denkbeeldig dat er teveel bovenplaatselijke taken werden overgenomen door de regionale en landelijke structuur. Taken die nu werden vervuld door de beheersorganisaties en andere vrijwilligers. 'Laten we er voor oppassen,' aldus de voorzitter van het Landelijk Verband, de heer E. Wiersema, 'dat niet voor alles een beroep op betaalde medewerkers wordt gedaan. Vaak is het mogelijk binnen de kerk zelf mensen te vinden die vanuit hun specifieke deskundigheid antwoord kunnen geven op elders levende vragen'.

Toch leek het de bedoeling te zijn volgens het rapport 'Mensen en Structuren' (slot van hst.1.7) dat straks alle disciplines zo samenwerken dat hulpstructuren, zoals afzonderlijke verenigingen, overbodig zullen worden. Ook de opzet van de Regionale Diensten Centra (RDC's), verwoord in het rapport 'Steigerpalen' wekte ongerustheid. 'Wat regionaal kan, moet regionaal gebeuren', was de stelling. Bijna alles op het gebied van advisering en voorlichting zou regionaal uitgevoerd kunnen worden. En ook moeten worden, volgens velen. Alles kan dan mogelijk wel, maar niet alles hoeft', is de mening van het Landelijk Verband. Ook plaatselijk is er veel deskundigheid en nog steeds zijn er vrijwilligers die hun professionele deskundigheid willen inzetten voor de kerk.

Ondanks de kritiek die er is op de voorgenomen plannen was de houding van het Landelijk Verband loyaal ten opzichte van de wijzigingen, en hoopte men door meedenken en meewerken aan de nieuwe opzet bij te kunnen dragen aan de gewenste vernieuwing.

In 'Administratie en Beheer' werd zeer regelmatig aandacht besteed aan het SoW-proces. Er werd ook plaats ingeruimd voor voorlichtende artikelen over hoe het straks zou worden. Natuurlijk kostte het opzetten van de nieuwe organisatie extra geld, maar het rapport over fase 3 van het proces sprak van budgetneutraliteit: In vergelijking met de huidige situatie mocht de totale financiële druk op de gemeenten ter financiering van het bovenplaatselijk apparaat niet toenemen.

Geen kostenverhoging, maar ook geen kostenverlaging. Dat zou er ook niet inzitten. De afschrijvingskosten zouden hoger zijn, maar door synergie-effecten e.d. was berekend dat de lasten niet hoger zouden worden. Bovendien zou er een besparing bereikt worden van 47 arbeidsplaatsen. Wel zou er een ander quotumsysteem komen. De bijdragen die door de plaatselijke gemeenten zouden moeten worden opgebracht, woden in de nieuwe situatie op een andere manier vastgesteld.

Was het tot nu toe zo dat in de Gereformeerde Kerken, het quotumsysteem was gebaseerd op ledentallen, straks zou het gaan naar de inkomsten van de kerken. En dat was nogal een verschil.

Het bleek niet eenvoudig om deze plannen te realiseren. Er waren vele onbekende factoren, zoals bijvoorbeeld de onduidelijkheid over de inkomenspositie van de Gereformeerde kerken. Het was geen wonder dat de beslissing over het quotum keer op keer werd uitgesteld.

Op de regionale vergaderingen in 1999 was de nieuwe quotumregeling het belangrijkste onderwerp van de avond. Hiervoor was veel belangstelling. Niet alleen de inkomstenkant van de kerken werd belicht, door de penningmeester van het Landelijk Verband, de heer J. van der Knaap, ook wat er met het geld gedaan wordt kwam aan de orde. Hierover sprak de voorzitter, de heer E. Wiersema. Hij drong er sterk op aan dat met name de regionale dienstverlening 'vraaggestuurd' zou zijn. Dat in de regio alleen dat gebeurde wat plaatselijk niet kon, maar waarbij je er van uit moest gaan dat de plaatselijke gemeente 'zelfredzaam' behoorde te zijn.

*Gebrandschilderde ramen van de Gereformeerde kerk van Joure van Benno Bethlehem.
Uitvoering Bloem Glazeniers*

De onzekerheid bleef bestaan. In december 1999 schreef het dagelijks bestuur van het Landelijk Verband een brief aan de synode waarin gepleit werd voor een koers van ombuigingen, gebaseerd op het stellen van prioriteiten. De middelen op landelijk en regionaal moesten beheersbaar worden. Nu was er een grote onzekerheid over de quota die straks wellicht per provinciale synode zouden worden vastgesteld. Aangedrongen werd om alle maatregelen te treffen die konden leiden tot het terugdringen van kosten op regionaal en landelijk niveau, wilde men niet het risico lopen dat plaatselijke gemeenten en kerken straks niet langer bereid waren het quotum te betalen.

Op de triosynode van mei 2000 werd het besluit genomen om de quotumdruk voor het jaar 2000 en 2001 te verhogen met 1,5 pct., in 2002 zou het quotum niet worden verhoogd en in 2003 werd met quotum verlaagd met 1,5 pct. Het was de vraag of deze besluiten voldoende zouden zijn om de kostenstijgingen op te vangen. In de bladen van de verenigingen werd ook de twijfel geuit of er niet meer zou moeten gebeuren. 'Ook nu al staat vast', aldus de heer Wiersema in 'Administratie en Beheer' van juni 2000, 'dat de tijd voor rustige opbouw van de organisatie en analyse van het werk van het Landelijk Dienstencentrum (LDC) en de Regionale Dienstencentra (RDC's) in wording niet gegund zal zijn. Op korte termijn moet het roer om. In dit licht begrijp ik niet dat de synode voor de RDC's extra middelen ter beschikking stelt (formatieplaatsen) en drie jaar lang garandeert dat daarin geen wijziging optreedt'.

FINANCIËLE PROBLEMEN

In oktober 2000 werd bekend dat de bovenplaatselijke arbeidsorganisatie een volgende bezuinigingsronde moet ondergaan. Als noodzaak werd nu opgegeven de moeilijke financiële situatie waarin de plaatselijke gemeenten en kerken verkeerden. De aankoop en inrichting van het nieuwe Landelijk Dienstencentrum had aanzienlijk meer gekost dan was voorzien. Er kwam een vacaturestop tot 2003, de RDC's bleven ook nu nog buiten schot.

Ook werd besloten dat er een onderzoek zou komen naar de efficiëntie en de effectiviteit van het werk dat allemaal werd gedaan. De behoefte van de plaatselijke gemeenten naar informatie en instructie was niet duidelijk en werd wellicht overschat, zo gaf men toe.

De verenigingen van beheerders werden steeds vaker geconfronteerd met vragen vanuit de plaatselijke gemeenten naar de financiële situatie van de bovenplaatselijke situatie. Het ontbreken van een beleidsplan en van duidelijk inzicht in de financiën was voor velen een zorg.

In SoW-verband ging het werken aan de ordinanties, de regels waaraan men zich binnen de SoW-kerken aan te houden heeft, gewoon door.

'De Samen op Weg-Kerken komen met ingrijpende maatregelen om financiële tekorten in de komende zes jaren te voorkomen', zo begint een persbericht dat in 'Kerkinformatie'

van juli/augustus 2001 is opgenomen. De financiële vooruitzichten wijzen op grote tekorten bij ongewijzigd beleid in de komende jaren. Er was een stuurgroep beleidsombuiging geformeerd die tot vergaande conclusies kwam met betrekking tot bezuinigingen binnen de landelijke organisatie. Ook de Regionale Dienstencentra ontkomen daar niet aan. Er dient in de komende jaren 15 tot 17 miljoen gulden bezuinigd te moeten worden. Dat betekent een reductie van het personeelsbestand met 150 fte's, 1/3 deel van het totale bestand van werknemers op het LDC en RDC's.

Het is duidelijk dat deze voorstellen tot veel reacties leidden. Het betekende dat veel werk niet meer kan worden gedaan. De plannen voor deskundigheidsbevordering, opleiding en voorlichting, moesten drastisch worden bijgesteld. De afname van personeel kan niet bereikt worden door vrijwillige afvloeiing; gedwongen ontslagen zijn onvermijdelijk. Het was een trieste ontwikkeling, maar naar het zich laat aanzien, onvermijdelijk. Eind november 2001 kwam het plan op de triosynode.

Daar werd een globale indicatie gegeven van de omvang van de noodzakelijke bezuinigingen en de richting waarin deze zullen worden gerealiseerd. In april 2002 zullen de definitieve keuzen aan de triosynode worden voorgelegd. De ombuigingen moeten vóór 1 januari 2003 gerealiseerd zijn om voor het jaar 2003 weer een sluitende begroting te krijgen. Bij het afsluiten van dit boek was hierover nog geen duidelijkheid.

Noch bij het Landelijk Verband noch bij de Vereniging van Kerkvoogdijen werden de voorgestelde ombuigingen met vreugde begroet. Op de noodzaak tot ombuigingen was al dikwijls gewezen. De situatie op het plaatselijk vlak was al jaren zo dat men in tal van gemeenten en kerken geconfronteerd werd met teruggang of stabilisatie van de inkomsten. Het teruglopend ledental van de kerkelijke gemeenten en de toenemende financiële tekorten had immers gevolgen. Daarnaast werd het steeds moeilijker om de quota op te brengen die nodig zijn voor het werk op het bovenplaatselijk niveau. Hoewel nog niet zolang geleden besloten was tot een gelijkblijvend quotumniveau tot en met het jaar 2002 en een langzame daling (met 1,5 pct. per jaar) vanaf het jaar 2003, betekende dit toch nog geen verlichting. Immers het gaat hierbij om de nominale bedragen. Het quotum werd echter nog steeds omgeslagen over het aantal leden en dat hield in feite in dat het voor de plaatselijke gemeenten bleef stijgen. Aan een verhoging van de quota, om het tekort op te vangen viel niet te denken.

Wel werden de plannen voor een nieuwe quotumregeling nu duidelijker. In de toekomst zou het quotum, zo was de bedoeling, meer gebaseerd zijn op het inkomen van de plaatselijke gemeenten. Er bleek een groot verschil te bestaan tussen de inkomsten van de kerken. Er waren nog steeds plaatselijke kerken die ruim in de jas zaten, maar heel veel kerken hadden grote moeite om de begrote uitgaven te dekken. Een proefberekening wees uit dat een nieuw quotumsysteem zou betekenen dat de betrekkelijk rijke gemeenten meer moeten betalen. De invoering van een nieuw systeem zou nogal wat verschuiving teweeg brengen. Er is twijfel of dat zonder problemen kan worden gerealiseerd. Door middel van een onderzoek tracht men te weten te komen of de plannen haalbaar zijn.

De voorzitters van beide verenigingen mr. J.A. van Riessen (VVK) en E. Wiersema (LVCB) overhandigen elkaar de getekende overeenkomst

SAMENWERKINGSOVEREENKOMST

De Vereniging van Kerkvoogdijen in de Nederlandse Hervormde Kerk en het Landelijk Verband van Commissies van Beheer van de Gereformeerde Kerken in Nederland

overwegende dat:

- * de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden in SOW-verband samenwerken;
- * sprake is van de ontwikkeling van een geïntegreerde bovenplaatselijke arbeidsorganisatie die volgens de huidige planning eind 1999 van start zal gaan;
- * bestuurlijk ten behoeve van die arbeidsorganisatie sprake zal zijn van een structuur waarbinnen beleid zal worden ontwikkeld op het werkkterrein van het kerkrentmeesterschap onder goedkeuring c.q. met instemming van de Generale Raad voor Facilitaire Zaken en de daaraan gekoppelde commissies;
- * het bij voortgaande ontwikkeling naar een toekomstige Samen-op-Weg kerk van belang is tot tijdige afstemming te komen van het beleid van onze verenigingen, die zich ten doel stellen om de belangen van het beheer in de plaatselijke gemeenten en kerken te behartigen;

komen vervolgens overeen dat:

1. de thans reeds bestaande samenwerking zal worden geïntensiveerd en over onderwerpen van gemeenschappelijk belang zo enigszins mogelijk gemeenschappelijk naar buiten zal worden getreden;
2. nadrukkelijke betrokkenheid bij de ontwikkeling van beleid inzake het plaatselijk beheer zal worden geclaimd bij de trio-synode;
3. de verenigingen gezamenlijk zullen bijdragen aan de totstandkoming van dit beleid;
4. de uitvoering van dit beleid afhankelijk zal zijn van de daarvoor beschikbaar te stellen mensen en middelen, de beschikbaarheid van vrijwilligers en de prioriteit die door de leden der verenigingen aan de uitvoering wordt gegeven;
5. de verenigingen er voorts naar streven de behartiging van belangen van het plaatselijk beheer meer gemeenschappelijk in te richten;
6. wordt nagegaan of en onder welke condities de maandbladen van de verenigingen, te weten "De Kerkvoogdij" en "Administratie en Beheer", kunnen opgaan in één nieuw orgaan;
7. een gezamenlijke commissie de besturen nader zal adviseren over de wijze waarop het vorenstaande het beste kan worden geconcretiseerd;
8. over de samenwerkingsresultaten aan de leden wordt gerapporteerd.

Aldus overeengekomen te Amersfoort op 17 maart 1999.

Het hoofdbestuur van de Vereniging
van Kerkvoogdijen

[Handwritten signature]
voorzitter

[Handwritten signature]
secretaris

Het bestuur van het Landelijk Verband van
Commissies van Beheer

[Handwritten signature]
voorzitter

[Handwritten signature]
secretaris

Het Landelijk Dienstencentrum van de SoW-kerken te Utrecht dat in oktober 1999 in gebruik werd genomen.

Foto: LDC/Communicatie

Ondanks de financiële perikelen gaat het SoW-proces door. De kerkorde was — op de naam na — in eerste lezing vastgesteld. De uitvoerende bepalingen of ordinanties gaan in 2001 en 2002 de laatste ronde in ter vaststelling in tweede lezing. De naam voor de nieuwe Kerk blijkt een gevoelig struikelblok te zijn en ook daarover moet nog een beslissing worden genomen.

Bij het vijftigjarig bestaan van het Landelijk Verband is er nog steeds een weg te gaan voor het SoW-proces. Het is ongetwijfeld een weg waarvan het plaveisel maant tot voorzichtig rijden, maar die zal leiden tot het doel, een Verenigde Kerk. De intentieverklaring die aan het begin van dit hoofdstuk is opgenomen is daarbij nog volop van kracht.

In het voorgaande heeft u kunnen lezen hoe de ontwikkelingen van de Gereformeerde kerken, met name vanuit het beheer gezien, zich hebben voltrokken. Sommigen zullen zich misschien afvragen of de beheerders bij al die onderwerpen nu wel betrokken zijn geweest. Bij gebouwen en bij geldwerving is dat voor iedereen duidelijk, maar als het gaat over de regeling van arbeidsvoorwaarden of over het SoW-proces is dat voor velen misschien minder voor de hand liggend. Toch zijn daaraan ook belangrijke beheersaspecten verbonden.

Beheerders in de kerken zijn geen koele boekhouders. Het zijn volop betrokken kerkleden, die hart hebben voor hun kerk en die vanuit hun verantwoordelijkheid werken in de gemeente. Die ook 's nachts wel eens wakker liggen van de problemen waarin veel kerken verkeren.

In de vijftig jaar dat het Landelijk Verband bestaat, is er veel gebeurd. Een periode van grote groei, van grote verwachtingen ook, waaraan in het midden van de zeventiger jaren een einde kwam. Het getij keerde, met een toenemende afname van de ledentallen, met een afnemende betrokkenheid bij de kerken en een sterk veranderende maatschappij.

De kerkgebouwen zien er tegenwoordig veel mooier uit dan vijftig jaar geleden. Er is veel meer aandacht voor architectuur en interieur.

Wat dat betreft is het een afspiegeling van de welvaartsperiode waarin we hebben verkeerd. De eisen die van overheidswege gesteld worden, liggen echter ook hoger.

De arbeidsvoorwaarden van de werkers in kerkelijke dienst zijn vergelijkbaar met die in andere sectoren van de maatschappij. Kerken hebben de burgerlijke overheid gevolgd in allerlei regelingen met betrekking tot het arbeidsrecht.

De positie van predikanten is gewijzigd. Hun plaats in de orde van rangen en standen is niet meer aan de orde. De uitzonderingspositie die vroeger vanzelfsprekend was, is verdwenen.

Al neemt het ledental van de kerken af en wordt de betrokkenheid minder, toch kan niet gezegd worden dat die betrokkenheid er niet meer is. De kerk is nog steeds volop aanwezig. Iedere zondag weer gaan er tienduizenden mensen naar de kerk en gaan de verkondiging en de lofzang door. Nog steeds worden er nieuwe kerkgebouwen in gebruik genomen en oude gerestaureerd. De opbrengst van het levend geld (bijdragen en collecten) is, dankzij het feit dat men plaatselijk een verantwoord beleid voert, nog steeds voldoende om het kerkenwerk voort te zetten.

Nog steeds werken er duizenden mensen in dienst van de kerk en kan de kerk met succes een beroep doen op tienduizenden vrijwilligers.

Ook het beheer zal in de toekomst een beroep op kerkleden blijven doen. Niet alleen om met financiële middelen bij te dragen, maar ook door de inbreng van zijn eigen deskundigheid mede een stukje verantwoordelijkheid te dragen in besturen en commissies, als kerkrentmeester of boekhouder.

Een goede commissie van beheer, of college van kerkrentmeesters, is van groot belang. Een wijze kerkenraad houdt terdege rekening met de visie van het college en gaat daaraan niet voorbij. Het kan veel problemen voorkomen.

Het Landelijk Verband zal als zodanig geen vijftig jaar meer bestaan.

Bij de vereniging van de SoW-kerken zullen ongetwijfeld ook de beheerscommissies gaan fuseren, en dan zal eindelijk de wens in vervulling gaan die de vroegere voorzitter van de Vereniging van Kerkvoogdijen, prof.dr. ir. H.G. van Beusekom, al op de jaarvergadering van het Landelijk Verband in 1958 uitsprak: *“opdat wij allen nog eens tot één Kerk verenigd mogen zijn”*.

Het is een moment waar velen naar uitkijken.

Loosdrecht, september-november 2001.

VERANTWOORDING

GERAADPLEEGDE LITERATUUR:

1. Administratie en Beheer. Jaargang 1-50
2. Kerkbeheer, 1e jaargang
3. De doleantie in de Nederlandsche Hervormde Kerk der negentiende eeuw, J.C. Rullman, Uitg. W. Kirchner, A'dam
4. Geen heersende kerk, geen heersende staat, J. de Bruijn e.a. Uit. Meinema, Zoetermeer.
5. Honderdvijftig jaar Geformeerde kerkbouw, dr. Reg. Steensma en dr. C.A. van Swighem, Uitg. J.H. Kok, Kampen.
6. Anderhalve eeuw Gereformeerden in stad en land Uitg. J.H. Kok, Kampen.
7. Voorbij Domineesland, dr. H. Berkhof e.a., Uitg. De Horstink/Dagblad Trouw.
8. Kerk en Geldwerving, dr. W.H. den Ouden. Uitg. Boekencentrum BV 's-Gravenhage.
9. "Aan deze plaats doet Gij uw woorden horen". 40 jaar Stichting Steun Kerkbouw.
10. In dienst van de Kerk, 75 jaar Vereniging van Kerkvoogdijen in de Ned. Herv. Kerk. Uitg. Vereniging van Kerkvoogdijen.
11. Onvoltooid verleden — Honderd jaar kerkenwerk, Uitg. Boekencentrum 1999.
12. Handleiding ten dienste van kerkvoogden Uitg. Vereniging van Kerkvoogdijen.
13. Verhouding Kerk en Staat in Nederland, brochure CIO.
14. Manager op 's Heren erf, Jubileumuitgave 50 jaar Kustersbond CNV.
15. Diverse brochures, rapporten en periodieken van de Gereformeerde kerken en SoW-kerken, CDA, Ouderlingenblad, Centraal Weekblad

Omrekenkoers van gulden naar euro: f 1,- is € 0,45.

Het fotomateriaal is voor een groot deel in bruikleen afgestaan door het fotoarchief van de Gereformeerde kerken in Nederland.

Het overige fotomateriaal werd afgestaan door:

- Gereformeerde kerk van Joure (pag. 116, 125 en 144)
- Tinka de Korte-Leene (pag. 18)
- T. Leene-De Haan (pag. 77)
- Vereniging van Kerkvoogdijen (pag. 130)
- R. M. Belder (pag. 132, 133, 135 en 136).

Met dank aan Evert Wiersema en Henk Herbert voor het doorlezen van de tekst en hun waardevolle opmerkingen en aan Rook Belder voor de verrichte eindredactiewerkzaamheden en de verzorging van de lay-out.

BESTUURSLEDEN

Hieronder volgen de namen van (dagelijks) bestuursleden gedurende 50 jaar Landelijk Verband van Commissies van Beheer.

C.H. van den Berg	1952 - 1966
F. Hinlopen	1952 - 1972
D. J. van der Meer	1952 - 1970
P. Siebesma	1952 - 1967
P.K. van Baalen	1956 - 1972
J. Kruithof	1963 - 1968
B. Roolvink	1966 - 1967
A.L. Schram	1960 - 1974
J. Vaatstra	1967 - 1989
L. Vuyk	1968 - 1975
W.H. van der Horst	1970 - 1975
W. la Roi	1971 - 1975
A.A. Bruning	1975 - 1980
D. Huyssoon	1972 - 1974
C.L.Dekker	1972 - 1991
C.L. van Atten	1977 - 1988
H. Vaartjes	1975 - 1989
A.P. Koeman	1978 - 1984
R. van der Meer	1975 - 1980
R. de Boer	1974 - 1978
P. Landman	1981 - 1992
C. van Meeuwen	1981 - 1997
S. Vegter	1981 - 1992
K.H.A.Zieleman	1981 - 1988
P. Kleinendorst	1983 - 1995
B. Zeehandelaar	1985 - 1992
C. de Mos	1987 - 1999
J. Schuurman	1987 - 2000
J.W. van Bruggen	1992 - 2001
P.J. van der Stoel	1992 - 2001
J. van der Knaap	1992 - 2000
J. Kraan	1992 - 1997
E. Wiersema	1994 -
Y. Postuma	1996 -
B. Lever	1997 -
T. Snaterse	1997 -
J. Stulp	1997 -
G. van den Berg	1997 -
D.J. van Cuilenburg	2000 -
H. Herbert	2000 -
M.C. van Elsacker	2000 -
H. Jonkvorst	2001 -